

Wielewaal

TWEEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

MAART 1996 JAARGANG 62

AFGIFTEKANTOOR ANTWERPEN X

Wielewaal

VLAAMS TIJDSCHRIFT VOOR
NATUURSTUDIE - MAART 1996

INHOUD

- Vogelbescherming: nieuws over de jacht op
de Taigarietgans (*Anser fabalis fabalis*)..... 37
- Het bos van Aa te Zemst 41
- Het woelige leven in de onderwereld 45
- Voor u gesprokkels..... 49
- Onze Zwaluwen rekenen op uw hulp 53
- Aandacht voor insecten bij natuurbeheer
op gemeentelijk vlak 57
- Activiteitenkalender 59
- Een nieuw initiatief van "De Wielewaal,
natuurvereniging": "Natuur- en milieu-
educatie De Wielewaal" 64
- Van Aalscholver tot Zeis..... 66
- Verenigingsberichten 67
- Goed om te weten..... 70
- Boekbesprekingen 71

Omslag: Huismuis.

(foto: B. Odeur)

Administratie: De Wielewaal vzw

Graatakker 11 - 2300 Turnhout

Tel. 014/41 22 52 ('s maandags gesloten)

Fax 014/43 96 51

Hoofdredacteur G. Luyts

Lidmaatschap en abonnementen

België: 600 F - Nederland en Luxemburg: 900 F

KNNV-leden: 800 F - Andere landen: 1.000 F

Giro: 000-0319785-73.

Ieder lid van De Wielewaal ontvangt het tweemaandelijks tijdschrift WIELEWAAL en het trimestrieel tijdschrift ORIOLUS.

Wielewaal-leden kunnen "Natura" ontvangen tegen een gereduceerd tarief van fl. 27,50 per jaar.

Verantwoordelijke uitgever en redactieadres: G. Luyts, Zilverberkstraat 13, Turnhout

Gedrukt op chloorvrij papier

Realisatie:

VAN GOMPEL / ODYSE b.v.b.a., Turnhout

Tel. 014/41 66 39 - Fax 014/43 62 05

VOGELBESCHERMING: NIEUWS OVER DE JACHT OP DE TAIGARIETGANS (ANSER FABALIS FABALIS)

In Zweden werd, als proef voor de periode 1992-'94, de jacht op de Taigarietgans van drie weken gebracht op zes en een halve maand. Met een wereldpopulatie van bij de 100.000 zou de Taigarietgans best de status van beschermde vogel verdienen. Alhoewel uit tellingen blijkt dat de populatie daalt, blijven die verlengde jachttijden in Zweden van kracht. En waarschijnlijk gaat het niet om een ondersoort maar een soort. Ook in Duitsland dreigt gevaar voor de Taigarietgans. Het eerste positief geluid vanuit ornithologische kringen komt van de SKOF (Ornithologische Vereniging Skåne-Zweden). Ook zij zien het dreigende gevaar.

1. Zweden

De SOF (Zweedse Ornithologische Vereniging) geeft jaarlijks een Fågelår-et-boek (Het Vogeljaar) uit, waarin de voornaamste ornithologische gebeurtenissen van het afgelopen jaar worden vermeld en besproken. Zopas is het Fågelår 1993 verschenen.

Om de voorgeschiedenis van de jacht op Taigarietgans in Zweden te kennen, verwijs ik naar Oriolus december 1993 en april 1994. Met 30% tot 70% van de wereldpopulatie op Zweeds grondgebied onder druk van de verlengde jachttijd, wordt haar toestand zorgwekkend. Het volgende verscheen in Fågelår (Leif Nilsson):

"Rietgans verzamelen in Zweden vooral in oktober. Een zeer groot deel van het totale Europese bestand van Taigarietgans (*Anser f. fabalis*) bevindt zich dan in ons land: 76.000 van een bestand van ongeveer 100.000. In oktober, als vorstperioden nog niet de verspreiding beïnvloeden, verspreiden ze zich over een matig aantal plaatsen. Bij de volgende internationale telling in november hebben reeds een aanzienlijk aantal het land verlaten. Hoeveel er in januari nog blijven, hangt af van de weersomstandigheden.

Het aantal Taigarietgans in Zweden bij de oktobertelling verschilt van jaar tot jaar. Dicht bij de 50.000 in de jaren 1977 en '78, terwijl het aantal iets lager lag de volgende jaren. Waarschijnlijk was de vermindering in verband te brengen met de strenge winter 1978-'79. Het aantal steeg sindsdien gestaag tot de herfst van 1989. Het hoogste aantal was 76.000. De volgende jaren daalden de aantallen tot 63.000 in 1992 en 58.000 in 1993. Men moet echter rekening houden met het feit dat enkele gans verblijven op plaatsen waar niet wordt geïnven-

tariseerd; gans kunnen ook nieuwe plaatsen opzoeken.

Het aantal Taigarietgans in januari wordt beïnvloed door de weersomstandigheden. Januari 1993 was zeer zacht en meer dan 30.000 verbleven in Skåne."

1. Verheugend is dat Nilsson uitdrukkelijk spreekt over Taigarietgans en niet over Rietgans. Het lijkt me dat Scandinavië op de goede weg is; ook in Denemarken geraakt het ingeburgerd. Als Hongaren zullen spreken over Tundra-Vetesi lut en in Duitsland ornithologen willen leren het onderscheid te maken, zullen we al verstaan.

2. Nilsson spreekt altijd over *Europese populatie* en niet over *wereldpopulatie*. Dat was enigszins terecht en had ook wel zijn belang want het kan een niet te verwaarlozen onderscheid vormen. Dankzij Russische literatuur hebben we nu echter zekerheid: het gaat wel degelijk over de *wereldpopulatie* (Huyskens, in voorbereiding).

3. Sinds de verlenging van de jacht is er wel degelijk een afname. Duidelijk om de jagers niet voor het hoofd te stoten, spreekt hij nu van mogelijk niet correcte tellingen. Nou ja, tellingen zijn nooit correct, maar vroeger sprak hij daarover nooit. Verdacht natuurlijk.

4. De laatste alinea waar hij spreekt van 30.000 bij zeer zachte winters lijkt me van zeer groot belang. Mij sterkt het in de overtuiging dat, bij zeer zachte winters, de totale populatie zich rondom de Baltische Zee ophoudt. Uitgezonderd kleine aantallen in Nederland en Engeland. Een goed georganiseerde telling daar, bij zeer zachte winter, zou veel duidelijk maken.

Ik moet er hier ook dringend op wijzen dat het IWRB moet ophouden stomme en foutieve gegevens over de Taigarietgans de wereld in te zenden. In haar publikatie 29 (1994) "Waterfowl population Estimates" schrijven Rose en Scott over *A. f. fabalis*: Population 80.000 - trend increasing! Hoe kan dat nu? Van *fabalis*, vogels waarvan het voortbestaan bedreigd wordt, schrijven dat ze: vermeerderen! Dat zou toch niet mogen.

Derhalve, het verhogen van de jachtdruk op de Taigarietgans als onbelangrijk beschouwen, is het toppunt van absurditeit en totaal onbegrijpelijk. Zo zoekt de Goose working Group van het IWRB naar alle mogelijke maatregelen om de Dwerggans en de Roodhalsgans te beschermen omdat ze met uitsterven bedreigd zijn. De wereldpopulatie van de Dwerggans loopt nog altijd rond de 100.000 en de wereldpopulatie van de Roodhalsgans is 75.000. De Taigarietgans lijkt het slachtoffer te worden van een struisvogelpolitiek.

De reden dat er niet voldoende aandacht aan wordt besteed, is mogelijk omdat ze nog altijd de status heeft van ondersoort. Bij mijn weten hebben alle veldornithologen, die met het probleem vertrouwd zijn, daar al jaren hun twijfels over en denken aan soort. Dat we niet meer alleen staan en er aandacht wordt aan besteed in de literatuur is verheugend en hoopvol en zal in het voortbestaan van de Taigarietgans een kapitale rol spelen.

Ik pik het volgende uit recente literatuur:

SORENSEN S., BLOCH D. (1993): "Vogels van de Noordatlantische en Arctische eilanden". In het tweede deel van het boek worden de veldkenmerken beschreven van de vogels die ooit op de eilanden werden waarge-

Taiga in Finland

Foto: J. De Ridder

nomen. Over de Rietgans het volgende (gedeeltelijk): "Een grote donkere grijsbruine gans met lange hals en snavel. Een goed kenmerk is de iets langwerpige kop met een relatief lange snavel. De kleurverdeling op de snavel is variabel. Een ondersoort, *eventueel een afzonderlijke soort*, is de Toendrarietgans (*A. f. rossicus*) die in hoge mate lijkt op de Kleine rietgans wat betreft kopvorm en snavel.

VAN DEN BERG A. (1994): "Grijze Ganzen" - "Vogels" nov./dec.: p. 26-27: "De Rietganzen. Echte ganzenkenners herkennen niet twee maar drie verschillende Rietganzen. Dit zijn de Kleine-, de Toendra- en de Taigarietgans. De twee laatste worden wellicht ten onrechte als ondersoorten van de Rietgans beschouwd."

Daarmee is het taboe doorbroken en het is de bedoeling in een volgende publikatie er verder op in te gaan.

Het laatste nieuws uit Zweden.

Toen ik berichtte over jacht op Taigarietganzen in Zweden (Huyskens, 1994), was dat, wat betreft jacht op vogels, maar de top van de ijsberg.

Andere toppers waren:

- uitbreiding van de jacht op Houtsnip

zelfs tot een gedeelte van het broedseizoen.

- uitbreiding van gebieden waar Auerhoen en Korhoen mogen bejaagd worden.
- jacht op Anatidae (b.v. Eidereend) gedurende de lente.

En nog veel meer.

Hoe dat mogelijk is, is me nu duidelijk. Ik geef de vertaling van wat is verschenen op de eerste pagina van het eerste nummer 1995 van "Var Fågelvärld" (Onze Vogelwereld), het tijdschrift van de Zweedse Ornithologische Vereniging.

Als hoofding: "Birdlife International neemt standpunt in tegen de Zweedse jacht".

"Reeds vele jaren heeft Zweden stelling genomen tegen onethische of op andere wijze onverantwoorde jachtvormen in andere landen. Dit gold de jacht op roofvogels op Malta, de jacht met behulp van lijmstokjes op kleine vogels op Cyprus en in Italië, de jacht op Wulpen in Denemarken en Frankrijk en nog veel meer. We konden ons nauwelijks voorstellen dat Zweden ooit het voorwerp zou zijn van een gelijk-

waardige belangstelling. Maar nu is dit gebeurd. In een brief geadresseerd aan de minister van Landbouw Margarete Lindberg schrijft Secretaris-Generaal Cristoph Imboden van Birdlife International:

"Birdlife International is ervan overtuigd dat Zweden denkt zich aan te passen aan de EG-aanbevelingen aangaande de bescherming van vogels en natuurbeheer. Toch willen we wijzen op het belang rekening te houden met de principes van het jachtverbod en de bescherming tegen storingen tijdens het broedseizoen en ook tijdens de trek naar de broedplaatsen. Deze principes zijn fundamenteel voor de richtlijnen voor vogelbescherming en steunen op zowel het bewaren en beschermen als op de ethische aspecten. Volgens Birdlife International is het duidelijk dat de jachtperiodes die momenteel in Zweden worden gehanteerd - meer bepaald voor soorten als Houtsnip - niet in overeenstemming zijn met de richtlijnen voor de bescherming van vogels en daarom moeten veranderd worden. Ook als het gaat over jacht op eenden in de lente, geven de aanbevelingen duidelijke richtlijnen. Wij wensen u veel geluk bij uw belangrijke taak om

Taigarietgans in de Der, Frankrijk

Foto: D. Morzynski

de aanbevelingen in de Zweedse wetten te integreren en tevens hun invloed te laten gelden bij de praktische uitvoering voor het behoud van de natuur."

Een van de redenen voor de brief van Imboden is de stijgende invloed die de jachtinteresses de laatste jaren genieten in Zweden. Door onduidelijke besluitwegen te gebruiken en door inzage te verhinderen, is het de Zweedse Jagersbond o.a. gelukt om de jacht op de Houtsnip te vervroegen en om een nieuw jachtsysteem in te voeren voor de jacht op klein wild in de berggebieden. Zo heeft men ook verkregen dat de lentejacht op de Eidereend opnieuw ingevoerd wordt.

Duidelijke hulp bij deze informele werkwijze kwam van de Jachtclub van de Rijksdag (parlement). Deze club, die hoofdzakelijk bestaat uit jagende leden van de Rijksdag, legt zich niet enkel toe op kweken van gemeenschappelijke interesses, maar ook op het lobbyen. Dit heeft de SOF (Zweedse Ornithologische Vereniging) ten zeerste bekritiseerd en in een Rijksdagdebat op 11 januari jl. heeft de minister van Landbouw Margarete Lindberg toegegeven dat de behandeling inza-

ke jacht op klein wild in de berggebieden niet volgens de normale regels verlopen is. In datzelfde debat hebben twee leden van de Rijksdag de invloed van de Rijksdag-jachtclub in vraag gesteld. Een van hen was het lid van de milieupartij Gudrun Lindvall: "De jachtclub van de Rijksdag heeft zonder twijfel een tegengewicht nodig: een biologische club onder de leden van de Rijksdag. Ik zal zelf het initiatief nemen om deze te stichten met inbegrip van een vogelsectie. Dan zullen ook deze interesses een kans krijgen gehoord te worden. Het is duidelijk dat de stem van de jagersbond genoeg is gehoord."

De belangstelling rond de jachtclub en haar onduidelijke besluitwegen hebben bij de Zweedse Jagersbond en vooral in het tijdschrift *Svensk Jakt*, veel opschudding veroorzaakt. In *Svensk Jakt* lijkt de ruimte om ornithologen en andere natuurbeschermers aan te vallen, onbegrensd. Zo noemt men de kritiek die de SOF op de jachtclub heeft "het absolute dieptepunt in een vulgair debat", en beweert men dat de SOF tegenstander is van het recht tot stichten van verenigingen. *Svensk Jakt* ontwijkt zorgvuldig de vragen ter zake

te bespreken: b.v. hoe de besluiten aangaande jacht moeten worden genomen; welke belangen invloed hebben op de besluiten; wat is het belang van biologische onderzoeken? Nog erger is dat *Svensk Jakt* weigert, de debat-artikelen en tegenwerpingen, geschreven door ornithologen, te publiceren. Voor het tijdschrift van een organisatie die verscheidene miljeonen steun ontvangt van de staat, kan men dit nauwelijks waardig noemen."

Tot daar het artikel van Anders Wirdheim, redakteur van *Var Fågelvärld*. Ik heb het volledig weergegeven omdat de toestanden omtrent jacht in Zweden zo verbijsterend zijn, dat ze haast ongeloofwaardig klinken. Parlementariërs die een jagersclub vormen; jagersbond die toelage krijgt van de staat. Het kan dus in een beschaafd land. Verder laat ik het oordeel betreffende dergelijke toestanden over aan de lezer.

Opvallend is dat nergens sprake is van Rietgans. Zelfs Birdlife International heeft absoluut geen weet van wat Taigarietgans te wachten staat. Er moet dringend werk gemaakt om de kennis over die vogel bij te schaven. In

de bres springen om de Eidereend te sparen is toe te juichen, maar de wereldpopulatie bedraagt wel 3.000.000. Geen aandacht geven aan een soort met een wereldpopulatie van 100.000 wordt dan schrijnend en zelfs dwaas. De onkunde over wat men Rietganzen noemt is bijna indrukwekkend en alles laat voorzien dat de strijd om het behoud zwaar zal zijn.

Het laatste nieuws uit Zweden stemt hoopvoller. In het eerste nummer 1995 van "ANSER" neemt de SKOF (Ornithologische Vereniging Skåne) een duidelijk standpunt in ten overstaan van de jacht op vogels - niet alleen op ganzen - in Zweden.

Skåne is de meest zuidelijke provincie van Zweden en de naam van het tijdschrift wijst er al op welke daar de meest representatieve vogels zijn. Het is een prachtig landschap met akkers, bossen en meren. Als verzamelplaats voor ganzen een droom. Daar wonen ook de beste ganzenkenners en zij zijn het best geplaatst om de verdediging op zich te nemen. Wat ze dan ook prompt schijnen te doen.

Uit het artikel "Skof, fåglarna och jakten" (Skof, vogels en jacht) neem ik, wat betrekking heeft op ganzen en vooral Taigarietganzen. Alhoewel ze weten dat het om Taigarietganzen gaat, gebruiken ze nog altijd de naam Rietgans. Het gaat alleen over Skåne.

"Een groep binnen het vogelbeschermingscomité van de Skof heeft gedurende 1994 de afschotcijfers en de jachtwetgeving onderzocht en tevens een voorstel tot beleid samengesteld op 29.1.95.

Jachttijd:

Rietgans 1.10-31.12 + skuddsjakt 1.1-15.3. Vijf en een halve maand.

Kolgans 1.10-31.12. Drie maanden.

Grauwe gans 16.9-30.10 + skuddsjakt 20.7-15.9. Vier maanden.

Over de jachttijd, zoals die nu van kracht is, hebben we onze twijfels.

De populatieontwikkeling van Rietganzen is tegenwoordig negatief en voor deze soort heeft Zweden een grote internationale verantwoordelijkheid. Een jachtverbod op de drie ganzensoorten is geen realistisch voorstel, maar een kortere jachttijd, een vernieuwde discussie tot het inrichten van ganzenreservaten ware wenselijk. De negatieve ontwikkeling van Rietganzen zou een volledige uitzondering voor jacht motiveren.

Rietgans:

afschot 1991-'92: in Skåne 4.000; in geheel Zweden 4.500

afschot 1992-'93: in Skåne 4.000; in geheel Zweden 5.100."

Tot daar het standpunt van de ornithologen uit Skåne.

Het was me eerst niet duidelijk maar met deze is er nu zekerheid. De ornithologen uit Skåne weten maar al te goed wat er aan de gang is. Ze hebben duidelijk geformuleerd waar de oplossing ligt. Als ze hun standpunt kunnen doordrukken bij al de Zweedse ornithologen en natuurbeschermers, is er hoop. Ook zou heel West-Europa er moeten worden op geattendeerd welke ravage een club Rijksdag-jagers in de natuur kan aanrichten.

Toch een paar opmerkingen:

1. Het aantal afgeschoten ganzen dat jagers aangeven is natuurlijk een lachertje. Ik durf veronderstellen dat zelfs een gecastreerde aap daar niet in trapt.

2. Skuddsjakt betekent dat ganzen mogen worden afgeschoten, als schade wordt veroorzaakt aan gewassen. Dat moet wel goed gedocumenteerd zijn en geldt alleen zittende en geen vliegende vogels. Ook een lachertje, natuurlijk. Wie zal of kan dat controleren? Is dus gewoon jacht.

2. Duitsland

Ongeveer 30.000 Taigarietganzen verzamelen in het najaar in het Zuid-Balticum vooral in Mecklenburg-Vorpommeren. Ook daar komen ze onder druk.

In het Duitse Natuurmagazine "Kosmos" verscheen een artikel van Prof. Dr. Gerhard Thielcke: "Ganse nehmen zu - Bauern sauer". Hij behandelt de spectaculaire toename in West-Europa van enkele soorten, zoals b.v. de Kolgans. Het verheugt natuurbeschermers en veldornithologen, maar het regent klachten vanwege de boeren. De minister van Landbouw van Mecklenburg-Vorpommeren Martin Brick besloot naar het klassieke middel te grijpen: verlengen van de jachttijd. De milieucommissie gaf het advies de jacht te verbieden maar voor jacht is de landbouwcommissie verantwoordelijk. Deze besloot, met 9 stemmen tegen 7, de jachttijd te verlengen van twee en een halve maand tot vier maanden. Voor de minister van Landbouw van de Bundesrepubliek Jochen Borchert volstond dat niet en hij bracht

de jachttijd op vijf en een halve maand voor Kol-, Riet- en Canadaganzen. Borchert en de Bundesrat werden het niet eens en alles bleef zoals het was: twee en een halve maand.

De ganzen zijn hier door het oog van de naald gekropen maar de strijd is zeker nog niet beslecht. En hier, zoals ik hoger al zei, zou ook de Taigarietgans weer het kind van de rekening zijn.

In Duitsland ijvert nu een beweging voor de totale bescherming van ganzen in West-Europa. We kunnen ons niet blijven ergeren aan Italianen en Maltezers die "onze" vogels afschieten en zelfs de vogels afslachten uit Scandinavië en Noord-Siberië. De "Stiftung Europäisches Naturerbe Euronatur" wil de jacht op ganzen verbieden zoals dat reeds in België, Ierland en Slovenië het geval is. Volgens EU-vogelrichtlijnen is het ontoelaatbaar trekvogels gedurende de winter op hun rustplaatsen te doden. Waar schade wordt veroorzaakt moeten natuurbeschermers en landbouwers oplossingen zoeken. De mogelijkheden zijn er...

Warm aanbevolen aan de Rijksdag-jachtclub.

Huyskens P.R.G., Prinsendreef 14,
2950 Kapellen.

Literatuur

- Anonymus (1995): Skof, Fåglarna och Jakten. *Anser* 34: 27-34.
- Huyskens G. (1986): Het Europese Rietgansprobleem. *Oriolus* 53: 105-256.
- Huyskens G. (1993): *Jachtdruk op Taigarietgans (Anser fabalis fabalis) van drie weken tot meer dan 6 maanden*.
- Huyskens G. (1994): Het lot van de Taigarietgans (*Anser fabalis fabalis*) in Zweden blijft onzeker. *Oriolus* 60: 18-19.
- Nilsson L. (1994): Internationella sjöfågelräkningar i Sverige: Sädgasen. *Fågelåret* 1993 Vår Fågelvärld supplement 21:41.
- Rose P. Scott (1994): *Waterfowl Population Estimates*. IWRB Publication 29: 40.
- Thielcke G. (1995): Schützen. *Kosmos* 1/1995: 46-47.

HET BOS VAN AA TE ZEMST

Herman Dierickx

Situering

Topografische kaart 23/7-8

Dit gebied van 150 ha is gelegen in het uiterste noorden van de provincie Vlaams Brabant, langsheen het Kanaal Brussel-Rupel. Het ligt volledig op het grondgebied van Zemst, en situeert zich in het uiterste westen van deze gemeente. De afstand tot de stad Brussel bedraagt amper 12 km, Mechelen ligt 10 km hier vandaan.

Aansluitend in het westen ligt het Gravenbos op het grondgebied van Grimbergen (Humbeek). Dit bos is één van de weinige relatief intact gebleven, goed gestructureerde bossen, die nog dateren uit de 17e eeuw; het heeft een oppervlakte van 120 ha.

In het oosten, eveneens op het grondgebied van Zemst, sluit Bos van Aa aan bij het 30 ha grote Kolintebos; dit is een populierenbos met beekbegeleidende kruidvegetatie langs de Laarbeek.

Samen vormen deze drie gebieden een aaneensluitend geheel van 500 ha.

Historiek

Op een plan van ±1660 voor de aanleg van een scheepvaartverbinding tussen Brussel en Mechelen is een uitgebreid bosgebied te zien, aangeduid als "Aa Bosch". Vanaf de tweede helft van de 17e eeuw grepen grote ontbossingen plaats. Op de Ferrariskaart (ca. 1775) is het bos al beperkt tot een smalle strook langs de Aabeek. In de daaropvolgende eeuwen gaat de ontbossing verder. In 1909 is het bos volledig verdwenen. Het gebied wordt dan volledig gebruikt als akkerland.

Recente ontwikkeling

Begin jaren 70 werd in het kanaal de zeesluis aangelegd, waarvoor heel wat ingrijpende waterwerken dienden uitgevoerd (verdieping en verbreding kanaal). De baggerspecie werd gedurende heel deze periode opgespoten op het Bos van Aa met als onmiddellijk resultaat een heel dynamische ontwikkeling van de natuur. Alles samen werden duizenden tonnen zand en slib aangevoerd tot een tiental meter boven het oorspronkelijke maaiveld.

Het was ook de periode van de opstelling van de Gewestplannen en men maakte van de gelegenheid gebruik om het terrein in te kleuren als reserve-stortgebied. Tot op de dag van vandaag heeft de site nog steeds deze status.

Vanaf 76 werd begonnen met een relatief kleine zandwinning die uitgroeide tot een gigantische onderneming. Immers, er werd niet alleen het zand afgegraven dat eerder opgespoten werd. Men wist ondertussen dat de onderliggende lagen bijna volledig uit homogeen zand waren opgebouwd. Deze laatste werden dan ook prompt bij de ontginning betrokken, en dit tot op de dag van vandaag.

Een vijftal jaren geleden werd een vergunning afgeleverd voor een stortklasse II (inert materiaal, zoals afbraak van wegen en huizen), vergunning die ondertussen verlopen is en niet her-

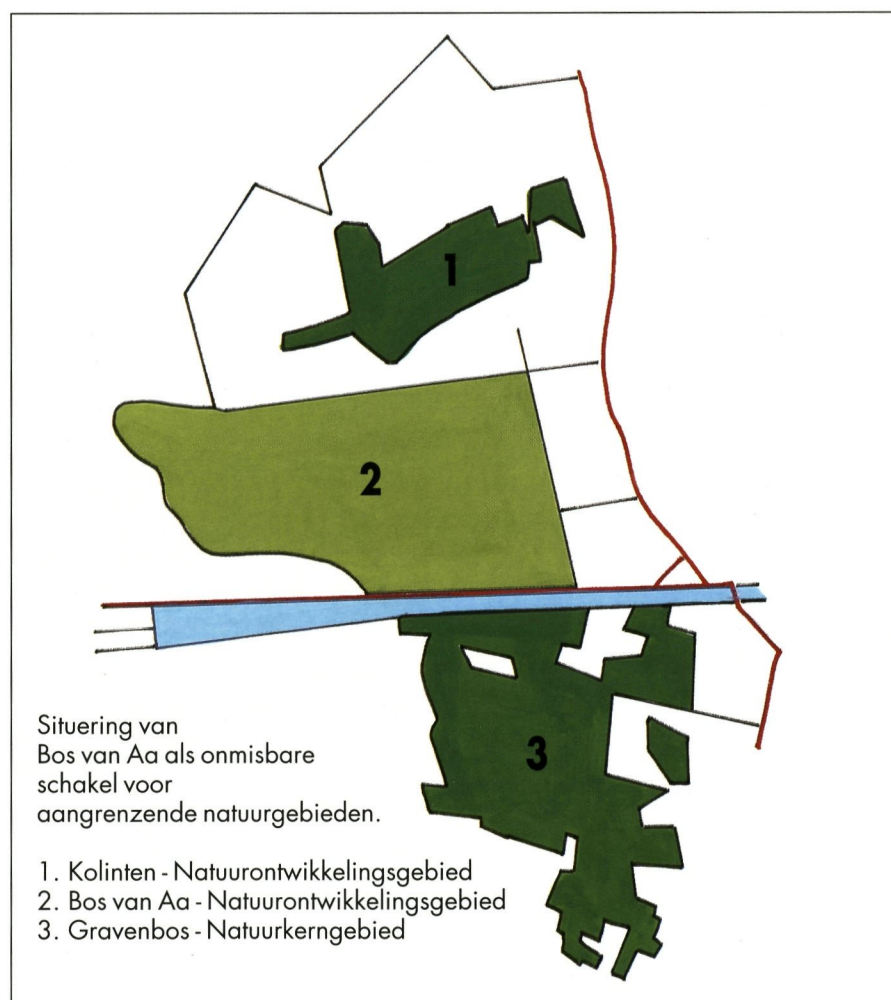
nieuwd. In dit kader werden een tiental ha volgestort. Dit stort werd afgedekt met een 1,5 m dikke kleilaag, met de bedoeling er later bomen op te planten (afwerking). Bovendien werd een mengcentrale gebouwd die er moest voor zorgen dat het gewonnen zand ter plaatse werd verwerkt, zodat het onmiddellijk kon worden vervoerd voor de aanleg van wegen en voor gebruik in de industrie.

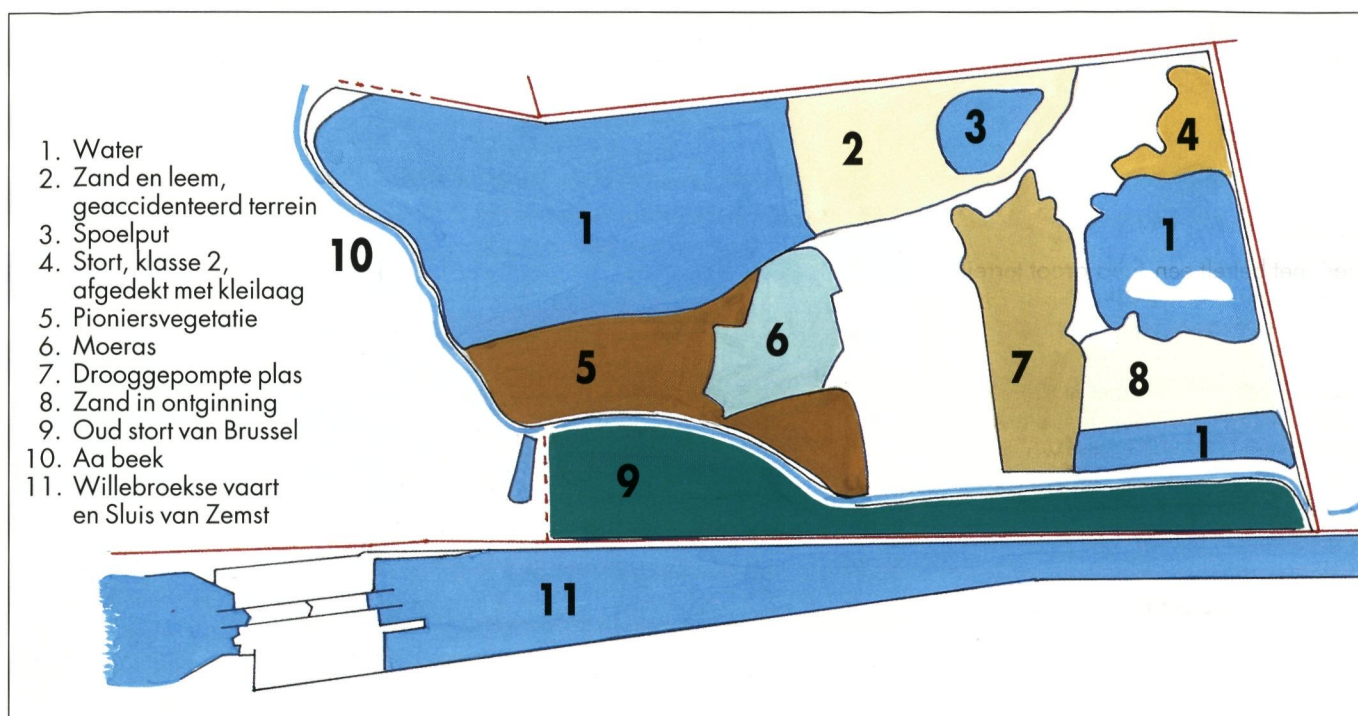
Wetenschappelijke waarde

Geologie en paleontologie

De zandwinning in het Bos van Aa levert belangrijke elementen op voor de studie van de kwartairgeologie in de oostelijke uitloper van de 'Vlaamse Vallei' en van de paleomilieus, zowel op sedimentologisch als op paleontologisch vlak.

De kwartaire sedimenten in het Bos van Aa dateren uit de Weichseliaan

(70 000 - 10 000 jaar geleden) en Eemiaan (130 000 - 70 000) ijstijden.

In het Bos van Aa werden op verschillende plaatsen enkele artefacten gevonden, op een diepte van ongeveer 13 m onder de topografische oppervlakte, in een fossielrijke laag die dateert uit het begin van het Weichseliaan. Dit wijst op menselijke aanwezigheid tijdens het Mousteriaan, de periode die volgt op het Weichseliaan. Fossielen van Wolharige neushoorn, Mammoet, Oeros, Bever ... werden gevonden. Het Bos van Aa is een referentiesite voor de regio.

Ornithologie

Recente, nog niet volledig dichtgegroeide opspuitingen vormen de hoofdmoot van het gebied. Bergeend en Oeverzwaluw zijn typische broedvogels van dit terrein. Op moerassige plekken met modderige bodem en op een aantal waterplassen vindt men de Blauwborst, die er met meer dan tien koppels broedt. Het gebied is ook een uitstekende pleister- en voedselplaats voor trekvogels en overwinteraars. Meest vermeldenswaard zijn de steltlopers en de eendachtigen, waaronder Smient en Tafelend.

Ook de IJsvogel werd er waargenomen, evenals Buizerd, Boomvalk en Smelleken.

Op andere plaatsen broeden verder nog Roodborsttapuit, Grasmus, Tortelduif, Matkopmees, ... om er maar enkele te noemen. De totale lijst van waarnemingen bevat 132 soorten.

Botanie

Het gebied bevat een reeks gevarieerde biotopen, waarvan hier een wat meer systematisch overzicht volgt, vertaald naar de ecocodes van de nieuw uitgekomen streeplijsten. Het is niet de bedoeling volledig te zijn. Daarvoor is het terrein veel te dynamisch, gezien de nog aan gang zijnde zandwinning.

De termen tussen aanhalingstekens stemmen overeen met die van de streeplijsten, evenals de onderliggende ecocodes.

Pionier

'droog': op het meest interessante gedeelte vinden we nog een stuk van ± 5 ha arm naaktzand met o.a. Muurpeper, Smal vlieszaad, Hazepootje, Kleine teunisbloem, Ruige zegge, ... Aan de rand ervan staat o.a. Noorse ganzerik en Echt duizendguldenkruid.

Water

De grote vijvers die ontstonden nadat het zand weggehaald werd, zijn veel te diep om waterplanten te bevatten. Bovendien zijn de oevers veel te steil

opdat een moerasflora zich zou kunnen ontwikkelen. Hier en daar vindt men ondiepe plassen met een zandlemige bodem waar o.a. Waterereprijs, Middelste waterweegbree, Gewoon sterrekroos voorkomen.

Moeras

'riet': het betreft een 5 ha groot terrein dat gevoed wordt met overgepompt water vanuit de te ontginnen putten. Hier vindt men veel Riet, Rietgras, Moerasbeemdgras, Kattestaart, ... Het betreft een zeer weelderige, ontoegankelijke enclave. Het water wordt via een nieuw gevormde beek afgevoerd van het terrein.

Ruigte

'droog': op vele plaatsen heeft zich stilaan een dun humuslaagje gevormd op het homogene zand. Het is een ideale groeiplaats voor Duinriet, Ruw beemdgras, Rood zwenkgras.

Struweel

'wilg': relatief vochtig wilgestruweel werd ondertussen al gedurende ongeveer 20 jaar ongemoeid gelaten, zodat deze struiken al bijna bomen zouden geworden zijn. Ze staan echter veel te dicht bij elkaar, waardoor ze niet fors konden uitgroeien. Hier vinden we o.a. Boswilg, Schietwilg, Grauwe wilg en vele bastaarden. Door het bijgehouden vocht en de beschaduwing vinden we hier enkele bladmossen, als Gewoon dikkopmos, Kleivedermos, Gewoon sterremos, ... Even verderop ligt een droog struweel met bijna uitsluitend Ruwe berk.

Punt & lijn

Hieronder vindt men 'weg'bermvegetaties, onverharde 'pad' en 'dijk'vegetaties, 'beek'begeleidende vegetaties en 'hout'wallen, maar het zou ons te ver voeren om die hier verder uit te splitsen.

Urbaan

'stort': langsheen het kanaal werd van 1920 tot 1955 nogal wat huishoudelijk afval van de stad Brussel gestort (op de linkeroever van de Aabeek). Dit lange en smalle terrein van ongeveer 1000 bij 100 meter is erg veruigd met vooral Grote brandnetel, Kleefkruid, Akkerdistel, ... Dit is het uitverkoren terrein voor de hogervermelde Roodborsttapuit, Grasmus, ...

De plantenlijst bevat zo'n 300 soorten in totaal.

Andere groepen

Gezien de bijzondere fysische toestand van het gebied vinden we zeer uitzonderlijke soorten terug van allerlei diergroepen: libellen, graaf- en zandbijen, sluipwespen, sprinkhanen en zweefvliegen; de waters zijn zeer visrijk (maar een echte inventarisatie is niet gebeurd); ook amfibieën (Groene kikker, Bruine kikker en Gewone pad) komen er voor.

Bedreigingen

Zoals alle terreinen met putten in Vlaanderen, wil men die liefst ook zo snel mogelijk weer dichtgooien en dan

bij voorkeur met afval. Dat is ook hier het geval. Er zijn plannen voor de aanleg van een stort, de inplanting van een verbrandingsoven en de uitbouw van een industriezone.

Het opgericht actiecomité Menzz (Moet Er Nog Zand Zijn) ijvert voor de vrijwaring van het gebied en meent dat hier enkel de kaart van de natuur mag getrokken worden.

Op 21 dec. II. keurde de Gemeenteraad van Zemst een advies goed waarbij deze weg voor een groot deel gevolgd werd, maar jacht en motorcross wil men ook nog toelaten. Bovendien werd de deur open gelaten voor verdere uitbreiding van de zandwinning.

Boszandloopkever

21 april 96: dag van de aarde, dag van het Bos van Aa

Het zal slechts onder grote druk van de publieke opinie (dus jullie) zijn dat de beleidsverantwoordelijken bereid zullen zijn om de nodige inspanningen te doen voor een definitieve bescherming.

Het is de bedoeling om massaal op te komen om te tonen dat we het gebied optimaal willen zien ontwikkelen als natuurgebied en/of reservaat.

Wat?

Vanaf 13 uur zal het startschot gegeven worden voor de wandel- en fietsactiviteiten, die vooral opgevat zijn voor deelname van het hele gezin of groeperingen. Onderweg zal op strategische punten uitleg gegeven worden, teneinde de ruimere omgeving van het Bos van Aa beter te kunnen situeren.

Anderzijds zullen de organiserende verenigingen (Actie Menzz, Vakantiegenoegens, KWB Laar e.a., Chiro Regio Zenne, Wielewaal Mechelen en Zemst, Natuurreservaten Beneden-Dijle, Weerklank Solidariteits-

zangkoor Mechelen, Strooilicht Londerzeel, ACW Zemst, De Groene Peper Kapelle-op-den-Bos, Jeugdhuis Doetsjé Kapelle-op-den-Bos, ...) een tentoonstelling rond welbepaalde thema's uitwerken.

U kan deelnemen aan een geleide wandeling, een zoektocht, een fietstocht en/of een alternatieve mountainbikerace. Er kan informatie ingewonnen worden bij alle deelnemende verenigingen.

Talrijke jeugdverenigingen en sociaal-culturele organisaties zegden reeds hun medewerking toe.

Waar? Wanneer?

Afspraak vanaf 13 uur in de Spiltstraat 276 (naast de school), in de nieuwe zaal van de fanfare te Zemst-Laar op een steenworp van het Bos van Aa.

Omstreeks 17 uur zal de slotmeeting plaats vinden waar zoveel mogelijk volk verwacht wordt, gezien de aanwezigheid van de pers en de krachtlijnen die daar voor iedereen zullen uiteengezet worden.

We doen een dringende oproep om door uw aanwezigheid de actie en de Wielewaal-afdelingen Zemst en Mechelen te steunen.

Bereikbaarheid

- Vanuit de richting Brussel: langs afrit Grimbergen op de ring rond Brussel; volg langs het kanaal de pijlen 'Vakantiegenoegens'
- Vanaf de E19: afrit 11 nemen (Weerde, Zemst) en verder ook de pijlen 'Vakantiegenoegens' volgen.
- Van uit het dorp van Epegem:
- komt U uit de richting Mechelen, dan neemt U de straat rechts vóór de lichten (Stijn Streuvelslaant, richting Zemst-Laar); in het verlengde daarvan ligt de Spiltstraat.
- komt U uit de richting Vilvoorde, dan is het de eerste straat links voorbij de lichten (Stijn Streuvelslaant).

Contactpersonen:

De Wielewaal: Jeanne Peeters
(015/61 20 86)
Menzz: Herman Dierickx
(02/252 11 05)

HET WOELIGE LEVEN IN DE ONDERWERELD

F. Bonne en B. Christiaens

Wat valt er nu voor zinnigs te vertellen over woelmuizen? Toegegeven, er zijn zeker interessanter zoogdiergroepen, maar woelmuizen verdienen toch wel wat meer aandacht dan ze nu krijgen. Er zijn immers nog heel wat natuurliefhebbers die systematisch elke muis die buiten leeft 'een veldmuis' noemen. En iedere muis die in holletjes onder de grond leeft, wordt stevast als 'aard(e)muis' bestempeld.

Dit artikel is een poging om een onbekende en nog minder beminde zoogdierfamilie uit de anonimiteit te halen.

Inleiding

Alle leden van de woelmuizenfamilie worden gekenmerkt door een stompe snuit, relatief kleine oogjes, nauwelijks uit de vacht stekende oorschelpen (vergelijk met een "echte muis", zoals de Huismuis, zie kafffoto) en een dichte, zachte pels. Met uitzondering van de Woelrat en de Muskusrat hebben ze alle een staart die korter is dan de helft van de lichaamslengte. Hun vlakke maalkiezen verraden dat ze rasechte vegetariërs zijn.

Woelmuizen zijn hoofdzakelijk, maar zeker niet uitsluitend 's nachts en in de schemering actief. Hun leven speelt zich grotendeels onder de grond af. Dit verklaart waarom we ze maar zelden te zien krijgen. Woelmuizen houden geen winterslaap.

De kleinere woelmuissoorten vormen een belangrijke voedselbron voor heel wat dag- en nachtroofvogels, evenals voor een aantal roofdieren zoals Wezel, Hermelijn, Bunzing en Vos. Al deze dieren vinden woelmuizen heel smakelijk, en zullen ze dan ook niet zo

gauw onaangeroerd achterlaten, zoals met de vies smakende spitsmuizen het geval is.

Ons land telt zes soorten woelmuizen: Veldmuis *Microtus arvalis*, Aardmuis *Microtus agrestis*, Ondergrondse woelmuis *Pitymys subterraneus*, Rosse woelmuis *Clethrionomys glareolus*, Woelrat *Arvicola terrestris* en Muskusrat *Ondatra zibethicus*. In Nederland is men nog een zevende soort rijk, de Noordse woelmuis *Microtus oeconomus*. Dit dier is nog nooit in België vastgesteld en het is weinig waarschijnlijk dat dit ooit zal gebeuren.

De Veldmuis

In tegenstelling tot wat velen denken, is de Veldmuis helemaal niet zo algemeen in Vlaanderen. Uit braakballenonderzoek blijkt trouwens dat de soort op heel wat plaatsen totaal ontbreekt. Alleen in de Polders, de riviervalleien en de Voerstreek is de Veldmuis duidelijk talrijker dan de Aardmuis. De soort blijkt dan ook de voorkeur te hebben voor kleiige en lemige bodems, terwijl

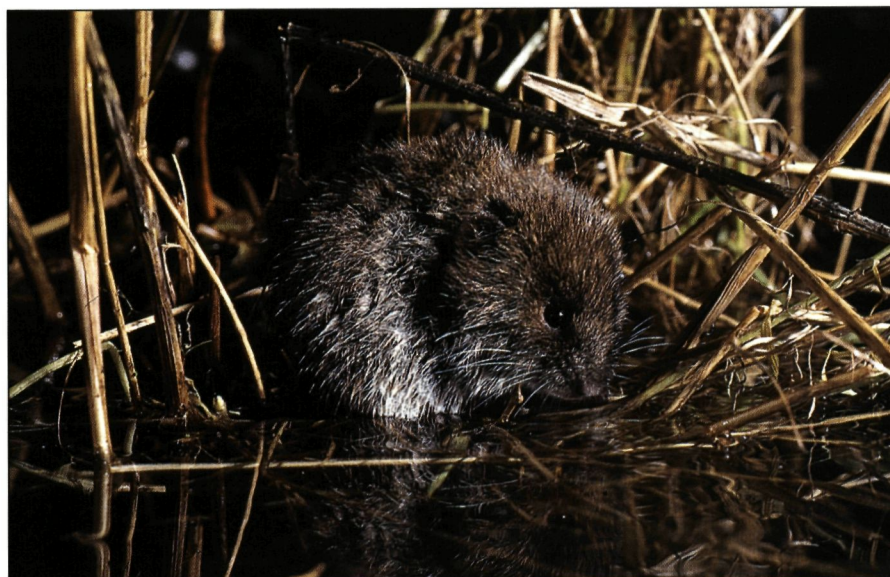
de Aardmuis zich het best op zandgrond thuisvoelt. De ons omringende gebiedne (Nederland, Ardennen, Frankrijk) vertonen in tegenstelling tot Vlaanderen een duidelijk Veldmuisoverzicht.

Qua biotoop verkiest de Veldmuis vrij kort grasland en bermen. Hij geeft de voorkeur aan de drogere plaatsen, terwijl we de Aardmuis eerder in de vochtige gebieden terugvinden.

De pels van de Veldmuis is geelbruin van kleur en maakt een vrij gladde indruk (i.t.t. de Aardmuis). De buikzijde is lichtgrijs. Het beste kenmerk om beide soorten te onderscheiden, vormen de haren aan de oorbasis: bij de Veldmuis zijn deze vrij kort, zodat de oorschelp vrij goed zichtbaar is, bij de Aardmuis is de oorschelp grotendeels door haren bedekt. Ook de staart kan als determinatiekenmerk gebruikt worden: bij de Veldmuis éékleurig, bij de Aardmuis tweekleurig. In geval van twijfel bij determinatie kan enkel de schedel uitsluitel geven. Veldmuizen zijn berucht om hun formidabele voortplantingsvermogen. Tijdens de voortplantingsperiode (van maart tot oktober) werpt een vrouwtje maandelijks 3 tot 8 jongen. Die jongen zijn op hun beurt al na twee weken geslachtsrijp, dus reken maar...

Dit heeft in het verleden aanleiding gegeven tot echte veldmuizenplagen. De schommelingen in de veldmuispopulaties zijn heel regelmatig en vertonen cyclussen van 3 (soms 4) jaar. Gewoonlijk neemt een populatie gedurende twee jaar toe om gedurende het derde jaar een maximum te bereiken. Daarna stort de populatie in ten gevolge van onderlinge concurrentie (om voedsel en ruimte), ziekten en hoge predatie.

In Veldmuisrijke gebieden volgen de populaties van de predatoren die van de Veldmuizen. Zo is van de Kerkuil bekend dat hij in veldmuisarme jaren

Aardmuis

Foto: B. Odeur

soms totaal niet tot broeden komt, terwijl in plaagjaren tweede broedsels en legfels tot 10 eieren geen uitzondering zijn.

Wanneer er een veldmuizenexplosie plaatsvindt, kunnen de dieren heel wat schade aanrichten aan landbouwgewassen en -gronden. Aangezien de Veldmuis in Vlaanderen niet zo algemeen is, komen veldmuisplagen bij ons niet voor. In de ons omringende gebieden (Nederland, Wallonië, Frankrijk) worden wel duidelijk de driejarige populatieschommelingen vastgesteld, maar van echte plagen is door intensivering van de landbouw geen sprake meer.

De Aardmuis

De Aardmuis is ongetwijfeld de algemeenste woelmuis van Vlaanderen. De soort ontbreekt nergens en wordt alleen in de poldergebieden en in de Voerstreek door de Veldmuis gedomineerd. Hij blijkt een voorkeur te hebben voor allerlei verruigde terreinen, graslanden, vochtige gebieden, tuinen en parken,...

Tussen Aardmuis en Veldmuis is sprake van interspecifieke concurrentie. Het is niet zo dat één soort systematisch de andere domineert, maar wel dat elke soort dominant is in haar voorkeursbiotoop.

De Aardmuis heeft een rosbruine vacht die een vrij ruige indruk maakt. Jonge dieren zijn vrij egaal donkergrijs van kleur en vrij moeilijk van jonge Veldmuizen of Ondergrondse woelmuizen te onderscheiden. Aardmuizen hebben steeds een tweekleurige staart en de haren aan de basis van het oor reiken tot de achterrand van de oorschelp, zodat deze grotendeels bedekt is.

De dieren zijn zowel 's nachts als overdag actief, 's zomers echter meer 's nachts, 's winters meer overdag. Hun levenswijze is minder uitgesproken ondergronds dan die van de Veldmuis. Hun gangenstelsel bevindt zich vaak net onder de strooisellaag of gedeeltelijk bovengronds. Het nest, dat vooral uit gras bestaat, bevindt zich meestal op de grond, laag tussen de begroeiing. Hoewel ook Aardmuizen zich behoorlijk snel kunnen voortplanten, vertonen ze toch niet zo'n spectaculaire aantelsschommelingen als de Veldmuis.

Het voedsel van de Aardmuis bestaat, zoals bij de andere woelmuizen, vooral uit grassen, zaden en vruchten. Af

Ondergrondse woelmuis

Foto: B. Odeur

en e durven ze wel eens zondigen tegen hun vegetarisch principe en eten ze eens een spin of een insectlarve. In de bosbouw kunnen ze soms schade aanrichten door vraat aan de schors van jonge boomstammetjes.

De Ondergrondse woelmuis

De Ondergrondse woelmuis is de kleinste onder onze woelmuizen. Door zijn lichaamsbouw kunnen we hem wel als het prototype van een woelmuis beschouwen: zeer kleine oogjes, oorschelpen onzichtbaar in de pels verborgen en een zeer kort staartje. De dichte, zachte pels doet molachtig aan. Op de rugzijde is *Pitymys subterraneus* meestal donker (bruin) grijs, de buikzijde is zilverachtig tot blauwgrijs van kleur. Een goed determinatiekenmerk is het aantal knobbeltjes op de onderkant van de achtervoet: bij de Ondergrondse woelmuis is dit 5, alle andere kleine woelmuizen hebben er 6.

Zoals hun naam al laat vermoeden, brengen Ondergrondse woelmuizen het grootste deel van hun leven onder de grond door. Weinig natuurliefhebbers zullen dit diertje ooit gezien hebben. Ze kunnen erg goed en diep graven. Bij regen sluiten ze hun holletjes af. Hun voedsel verzamelen ze zowel onder als boven de grond. Van onderuit afgeknaagde en uitgeholde bieten, wortels en andere bol- en knolgewassen kunnen op hun aanwezigheid wijzen, maar kunnen ook door Veldmuis, Rosse woelmuis of Woelrat veroorzaakt worden. In elk geval vertonen Ondergrondse woelmuizen nooit zo'n grote dichtheden zoals bij de Veldmuis het geval kan zijn, waardoor de schade steeds beperkt blijft. Ondergrondse woelmuizen komen in een grote verscheidenheid aan biotopen voor: bermen, grasland, parken, tuinen, boom-

gaarden,... In de literatuur wordt de Ondergrondse woelmuis vaak als indicatorsoort voor kleinschalige landschapselementen beschouwd. Persoonlijk trek ik deze stelling enigszins in twijfel. Uit eigen kerkuilbraakballenonderzoek blijkt bijvoorbeeld dat de soort in de natuurarme regio tussen Roeselare en Tielt minstens even talrijk is als in het relatief kleinschalige Hageland. Ze maakt voor Vlaanderen gemiddeld 4% van de kerkuilprooien uit en komt overal in het gewest voor. Alleen in gebieden waar de Veldmuis dominant is, is de Ondergrondse woelmuis zeldzaam. Als we er nog rekening mee houden dat de soort door haar sterke ondergrondse leefwijze relatief weinig door uilen geslagen wordt, gaat het misschien wel om een sterk onderschatte soort. Verder onderzoek is hier in elk geval wenselijk.

De Rosse Woelmuis

De Rosse woelmuis is een buitenbeentje onder de woelmuizen. Door zijn vrij spitse kop en goed zichtbare oorschelpen heeft hij wat weg van de ware muizen. Ook zijn staart is duidelijk langer dan die van zijn familieleden: hij meet ongeveer de helft van zijn lichaamslengte, terwijl dit bij de andere kleine woelmuizen nooit meer dan een derde bedraagt. De pels is op de rug glanzend rosbruin, op de buik lichtgrijs. Op de flanken ligt een grijsbruine overgangszone.

Ook zijn biotoop wijkt af van dat van zijn naaste verwanten. We treffen *Clethrionomys glareolus* vooral aan in bosranden en bossen met ondergroei, houtwallen en braamstruwelen. In het open veld, waar geen bomen of struiken aanwezig zijn, zullen we de soort tevergeefs zoeken. Het verklaart waarom de Rosse woelmuis overal in Vlaan-

Rosse woelmuis

Foto: B. Odeur

deren algemeen is, behalve in de polders en de kuststreek.

Rosse woelmuizen leven van alles wat min of meer eetbaar is: zaden, vruchten, knoppen, schors, wortels, paddestoelen, planten,... maar ook dierlijke kost versmaden ze niet. Voor het bemachtigen van noten en knoppen klimmen ze met de grootste behendigheid in bomen en struiken. In vergelijking met hun familieleden graven ze weinig. Hun nest bevindt zich meestal net onder de bladeren of in een rotte boomstronk.

De Rosse woelmuis is een dankbare soort voor de zoogdierenonderzoeker. Met een standaard-lokaas van pinda-kaas en haver-mout laten ze zich al heel gemakkelijk in live-traps vangen. Bovendien zijn ze niet agressief bij het vastpakken.

De Woelrat

De Woelrat wordt in de volksmond vaak waterrat genoemd. Ze is dan ook vooral aan te treffen in en om water. Toch geeft de term 'waterrat' een foutief beeld. Woelratten kunnen immers overal aangetroffen worden, ook ver van het water. In ons land komen bovendien twee verschillende ondersoorten van de Woelrat voor. De ondersoort *Arvicola terrestris scherman* komt zelden in de buurt van water. In Vlaanderen beperkt haar verspreidingsgebied zich tot Limburg. Daar wordt ze 'molmuis' genoemd. In vergelijking met de andere ondersoort *Arvicola terrestris terrestris* is *A.t. scherman* iets kleiner en heeft een kortere staart. *A.t. terrestris* komt voor in de rest van Vlaanderen. Alhoewel ze een voorkeur heeft voor water kan je deze ondersoort ook ver van water aantreffen.

Woelratten kan men het best te zien krijgen langs ruig begroeide oevers

van allerhande waterlopen. Ze graven er in de oever schuinoplopende gangen, onderling verbonden door horizontale gangen. De ingangen liggen, in tegenstelling tot die van de Muskusrat, altijd iets boven de waterlijn en zijn ongeveer 7 cm in doorsnede. Net zoals de Mol creëert de Woelrat bij haar graafactiviteiten aardhopen. De Woelrat deponeert die echter niet bovenop de ingang, maar ernaast. Hierdoor zijn woelrathopen platter dan molshopen en hebben ze steeds een gat in het midden.

De voortplantingsperiode van de Woelrat loopt van eind maart tot begin oktober. Meestal zijn er drie worpen per jaar van telkens een 5-tal jongen, die zelf al na ongeveer twee maanden geslachtsrijp zijn. Vooral naar het najaar toe kunnen grote dichtheden ontstaan. Dat kan soms oplopen tot 100 exemplaren per kilometer oever. Dit wordt gecompenseerd door een groot aantal natuurlijke vijanden. Ze staan op het menu van al onze roofdieren, onze uilen, dagroofvogels, katten, reigers en zelfs de Snoek pakt er wel eens een. Ze bereiken dan ook zelden de leeftijd van 2 jaar.

De Woelrat is vooral overdag actief, maar ook 's nachts is ze regelmatig op stap. Het is een uitstekende zwemmer die tot anderhalve minuut onder water kan blijven. Ze eten allebei kruiden, akkervruchten, groenten en fruit, maar voornamelijk veel Riet en plantewortels. Ook insecten, amfibieën, schelpdieren en vogeleieren worden wel eens verorberd. De Woelrat eet per dag gemiddeld 80% van haar lichaamsgewicht.

De Muskusrat

De Muskusrat is een van de meest bekende zoogdiersoorten van ons land.

Opmerkelijk, als je bedenkt dat ze pas vanaf 1928 in Vlaanderen voorkomt en pas in 1905 in Europa binnengebracht werd. Toen nam een Praagse prins drie koppels mee uit Noord-Amerika en liet die los in zijn jachtdomein. Het zouden de voorouders van alle in Europa voorkomende muskusratten zijn.

In tegenstelling tot de Woelrat, is de Muskusrat in principe alleen in en om het water te vinden. Door haar grootte en haar zwarte, verticaal afgeplatte staart is ze onmiskenbaar. Tussen de tenen heeft ze kleine zwemvliezen en op de achterpoten staan grove borstelharen die helpen bij het zwemmen. Ook van de staart wordt hiervoor intensief gebruik gemaakt. De Muskusrat zwemt dan ook zeer snel en duikt uitstekend. Tot 15 minuten kan ze onder water blijven.

Normaal gezien maken ze een zomernest in de oever. Hun winterverblijfplaats is een grote hut bestaande uit plantenmateriaal. Dit koepelnest is ongeveer een meter hoog en heeft een doorsnede tot 2 meter. Het winternest is herkenbaar als een berg plantenmateriaal dat boven het water uitsteekt. De ingang ligt echter steeds onder water. Bij uitzondering maken muskusratten ook in de zomer een dergelijke plantenhut.

De Muskusrat eet eigenlijk alles wat plantaardig is. Haar voorliefde gaat daarbij uit naar de sappige onderste delen van de stengels. Losse plantedenen die op het water rondrijzen wijzen op haar aanwezigheid. Een ander spoor vormen de zwemkanaaltjes in dicht begroeid water. Die houden ze open om zich sneller te kunnen verplaatsen.

De voortplantingstijd loopt van maart tot september. In die periode brengen ze twee of drie nesten groot met gemiddeld 6 jongen. De ganse zomer blijven deze in het territorium van de moeder. Pas in het najaar gaan ze op zoek naar een eigen leefgebied.

Door haar grootte heeft de Muskusrat hier praktisch geen natuurlijke vijanden. Jonge dieren vallen accideenteel wel eens ten prooi aan een Bunzing of Vos, maar geen daarvan richt zich specifiek op de Muskusrat. In lente en herfst sneuvelen veel muskusratten door het verkeer.

Overvloed aan voedsel en gebrek aan natuurlijke vijanden zorgden samen met een hoge reproductiviteit voor haar spectaculaire toename in Europa. Door haar gravende levenswijze,

waarbij oevers en dijken ondermijnd worden, kan ze behoorlijk wat schade aanrichten.

De jacht op de muskusrat is echter weinig succesvol. Bovendien vallen bij vangsten met fuiken of klemmen heel wat andere dieren als slachtoffer. Een vierde van de vangsten zou geen muskusratten betreffen. En bij afschot van zwemmende dieren bleek al meerdere malen een otter naar de andere wereld te zijn geholpen.

Ook het aanstellen van professionele rattenverdelgers brengt blijkbaar geen soelaas. Of zijn deze zo slim ervoor te zorgen dat ze hun broodwinning nooit helemaal verliezen?

Besluit

Het doel van dit artikel was tweeledig. Enerzijds het in het daglicht stellen van een vrij onbekende diergroep, en eventueel het wegwerken van een aantal verkeerde opvattingen omtrent woelmuizen. Anderzijds moet er zeker aan herinnerd worden dat de Jeugdbond voor Natuurstudie en Milieubescherming nog steeds volop bezig is aan een nieuwe zoogdierinventarisatie. Alle waarnemingen van woelmuizen en andere inheemse zoogdieren worden daarom nog steeds verwacht op het volgende adres:

JNM-Zoogdierinventarisatie, Kortrijksepoortstraat 140, 9000 Gent, tel. 09/223 47 81, fax 09/223 28 05.

Aangezien kerkuilbraakballen een belangrijke informatiebron vormen over de verspreiding van woelmuizen, mogen alle braakbalpartijen of bestaande braakbalanalyses steeds naar bovenstaand adres gestuurd worden. Zorg er steeds voor dat alles voorzien is van datum, exacte vindplaats, naam en adres.

Namens de zoogdierinventarisatie, Franky Bonne, Wellingstraat 83, 8730 Beernem, tel. 050/78 07 91

Bart Christiaens, Spoorwegstraat 13, 8730 Beernem, tel. 050/78 14 68.

Referenties

De Jong, Johan, *De Kerkuil en andere in Nederland voorkomende uilen*, Friese Pers Boekerij, 1995, 136 p.

Lange, Rogier, Peter Twisk, Alphons Van Winden en Annemarie Van Diepenbeek, *Zoogdieren van West-Europa*, KNNV-uitgeverij, 1994, 400 p.

Wammes, D., *Interspecifieke concurrentie bij vier soorten knaagdieren*, *Lutra*, vol. 24, 1981, p. 7-21.

NATUURREIZEN VAN CLUB EXOTICA

Programma 1996 met gegarandeerde vertrekken

- **Baja California:** 16 dagen op 30/3: prijs 85.000 F
Nationale Wielewaalreis!
Geniet van cactussen, vogels en zeezoogdieren binnen betoverende landschappen (programma: zie septembernummer '95)
- **Marokko:** 15 dagen op 30/3 & 4/5. Prijs: 57.500 F
In samenwerking met AVES/KBVBV
- **Kenia:** 9 of 16 dagen op 27/4. Prijs: 63.700/87.250 F
De mooiste nationale parken in de beste lodges! Raadpleeg de Club Exotica-brochure
- **Bulgarije:** 15 dagen op 11/5. Prijs: 52.000 F
Nationale Wielewaalreis!
Herhaling van de succesrijke reis van 1994 (programma: zie novembernummer '95)
- **IJsland:** 16/17 dagen op 6/7 (en/of 8/6). Prijs: 89.500 F
Nationale Wielewaalreis!
(programma: zie novembernummer '95). Wegens het grote aantal inschrijvingen overwegen wij een tweede afreis op 8 juni
- **Spitsbergen:** 14 dagen op 7 en 25/7. Prijs: 115.000 F. Enkel nog plaats op 25/7.
Onder begeleiding van Marc Slootmaekers en Jan Roofthoof. Programma en inlichtingen bij M. Slootmaekers (tel. 03/666 32 71)
- **Zuid-Afrika:** 16 dagen op 6/7. Prijs 119.500 F
10 dagen op 12/7. Prijs: 96.500 F
Onder begeleiding van J.L. Busschaert
Klassieke rondreis doorheen Oost-Transvaal, Kruger NP, Hluhluwe, Wilderness, Tuinroute, Stellenbosch, Bosjesmannen van Kagga Kamma en Kaapstad
- **Australië:** 22 tot 37 dagen op 29/7. Prijs: vanaf 185.000 F. Mogelijk tweede vertrek op 11/10
Kangaroo Island, Alice Springs (Ayers Rock), Sydney, Great Barrier Rif, Fraser Island (Bultrug-walvissen) en Kakadu NP
- **Slovakije:** 8 dagen op 5/10. Richtprijs: 40.000 F
(maximum 10 deelnemers)
Sensationele ontmoeting met Bruine beren en Wolven!
- **India:** 16 dagen op 26/10. Nog geen prijs bekend
Exclusieve reis naar de oostelijke NP 'Manas' en 'Kaziranga', gecombineerd met Bhutan in de Himalaya

Daarnaast zijn er onze brochure-vertrekken naar Kenia, Tanzania, Zuid-Afrika, Baja California, Marokko en India

**Inlichtingen bij: Club Exotica, Grote Markt 10 bus 1,
9120 Beveren, tel. 03/755 47 48, fax 03/755 47 01.**

voor u gesprokkeld

Samenstelling: R. De Fraine en H. Franckx

Bronnen: *Ardeola* 42/1, *Birdwatch* 1995/39, *British Birds* 88/10, *Der Falke* 42/6, *der Ornithologische Beobachter* 92/2, *het Vogeljaar* 43/3 & 4, *Hirschfeld* 1995, *Ibis* 135, *Larus* 43, *Ornis Svecica* 5/1, *Ringling & Migration* 16/1, *Scottish Birds* 18/1, *SOVON-Nieuws* 8/3, *Nieuwsbrieven* 10 en 11 van de Raad van Europa.

- Sinds 1989 broeden Rotspiepers in Zuid-Zweden in toenemend aantal in de nabije omgeving van industriële gebouwen die aan de kust gelegen zijn.
- In 1995 hebben er in het Nederlandse Waddengebied een recordaantal van (minimum) 333 paar Lepeelaars gebreed.
- In Litouwen werd een vrouwtje Grote zaagbek waargenomen met 46 kuikens. Deze waren uiteraard niet allemaal van haar maar andere vrouwtjes waren er niet in de buurt.
- Een Engelse vogelfotograaf was zo in de wolken door een zingende Europese kanarie, in de Britse eilanden een zeldzaamheid, in juli 1995 dat hij zijn dochter die in dezelfde periode geboren werd prompt de naam 'Serin', de Engelse naam voor Europese kanarie, gaf.
- Een pleisterende Siberische grijze ruiter, een zeldzaamheid in West-Europa, in november 1994 in Burghead, Groot-Brittannië was er de oorzaak van dat er 90 pv's werden uitgedeeld aan chauffeurs met onaangepaste snelheid, zeg maar: te lage snelheid, op de snelweg A9 waar het dier kon bekeken worden.
- De Temmincks strandloper, de kleinste strandloper die 15 cm "groot" is, heeft een "boeiend" sexleven. Ieder vrouwtje paart met twee mannetjes, ieder mannetje met twee vrouwtjes. Het vrouwtje produceert kort na elkaar twee legsels, waarvan er één door haarzelf wordt uitgebroed, het andere door een mannetje. Op deze wijze kan in geen tijd flink wat nageslacht worden geproduceerd als tenminste de broedomstandigheden niet al te ongunstig zijn.
- Paarse strandlopers fourageren op stenen, rotsen, pieren e.d. Men zou van zulke vogels verwachten dat zij 's nachts geen voedsel zoeken omdat hun tastgevoelige snavel geen prooi zou ontdekken op deze harde onderlaag. 4 met zenders uitgeruste vogels op het eiland May in april 1993 en 1994 bewezen echter het tegendeel. De vogels zochten 's nachts voedsel en verlieten ook op sommige momenten het eiland om elders aan eten te geraken.
- In het oliestaatje Bahrain, in de Arabische Golf, worden elk voorjaar 500 à 1000 Kleine torenvalken gevangen die alle op de markt terechtkomen waar ze als levend speelgoed voor kinderen worden verkocht. Het spreekt vanzelf dat deze praktijken, die bijna steeds de dood van deze valkjes betekenen, heel negatief werken op de populatie Kleine torenvalken die wereldwijd sterk achteruit gaat. Deze handel moet zo vlug mogelijk gestopt worden.
- De Steenarend is een roofvogel die zijn prooi op de grond vangt en doodt. Een groep trekkende Aalscholvers die thermiek zochten werd door een mannetje Steenarend van boven uit aangevallen en zonder veel moeite haalde hij een Aalscholver uit de groep die hij tussen de poten meevoerde naar een lager gelegen plaats. Het gebeuren speelde zich af in de centrale Alpen, Zwitserland op 1 april 1995.
- De overlevingskansen van vrouwtjes Sperwer in drie Schotse broedgebieden staat gedeeltelijk in verband met het weder. In gebieden waar veel regen en sneeuw valt, is de sterfte van de vrouwtjes hoger dan in gebieden waar er minder neerslag valt.
- Op basis van 265 maaginhouden werd het dieet van de Meerkoet onderzocht. De onderzochte Meerkoeten verbleven aan viskweekvijvers. In winter, lente en herfst wordt er overwegend algen en vegetarisch voedsel gegeten. Mollusken en insecten werden voornamelijk in de zomer, minder in de herfst vastgesteld. In de zomer wordt het voedsel van de Meerkoet aangevuld met viseten (dat aan de kweekvissen werd gegeven).
- Enkele "oudjes" van het Britse Ringwerk: Kleine mantelmeeuw 31 jaar en 9 maanden, Drieteenmeeuw 28 jaar en 6 maanden, Zilvermeeuw 27 jaar en 9 maanden, Wilde eend 25 jaar en 4 maanden, Stormmeeuw 21 jaar en 6 maanden, Vaal stormvogeltje 20 jaar en 11 maanden, Rotgans 19 jaar en 2 maanden en Tureluur 18 jaar en 5 maanden.
- Van de San Sebastianvlucht voor wedstrijdduiven eind juni 1995 is door het warme weer slechts 20% van de duiven op de hokken teruggekeerd.
- In de Nederlandse eendekooien van Natuurmonumenten en ook in enkele particuliere worden tegenwoordig de eenden geringd en weer losgelaten. Het lot van gevangen bastaarden is veel minder "gunstig" want die gaan stevast alle naar de poelier. Merkwaardig gedrag voor vogelbeschermers. Racisten?
- In de stad Groningen (vanaf 1978) en in het Gooi (vanaf 1985), Nederland werden tot nu toe van meer dan 2300 Kokmeeuwen de ringnummers afgelezen. Deze geringde vogels kwamen uit 18 landen; de meest-afgelezen vogel stamde uit Nederland (944) maar er waren er ook 131 uit België, 128 uit Denemarken, 162 uit Duitsland, 246 uit Estland, 162 uit Finland en 289 uit Litouwen.
- Zes jonge Ooievaars lieten het leven toen de oude vogels hals over kop het nest te Akmarriep (Noord-Nederland) moesten verlaten ten gevolge van een luchtballon die veel te laag overkwam. Voorheen waren er ook al vijf dode jongen gevonden. Einde mei 1995 ging er in Joure weer een ballon veel te laag over. Resultaat: drie nesten werden verlaten en

de ouders kwamen pas de volgende dag op het nest terug.

- Gedurende vier opeenvolgende winters werd het slaapgedrag van Deense Eksters nagegaan. 83 eksternesten werden in het donker gecontroleerd. Geen enkele Ekster gebruikte de nesten maar uit tien nesten volgen Merels weg. De nesten waren zo'n drie à zes meter boven de grond en hadden alle een dak. Deze ornithologische woningruil tussen deze twee soorten werd nog niet eerder vastgesteld.
- Het woudcomplex van Bialowieza aan de Pools-Wit-russische grens is een 1250 km² oerbos met 249 vogelsoorten waarvan liefst 177 broedvogels werden vastgesteld. Deze soortenrijkdom heeft zijn gelijke niet meer in Europa: Wouwaapje, Witoog-eend, Witvleugelstern, Zwarte ooievaar, Dwerg-, Slangen- en Zeearend, Auerhoen, Kraanvogel, Klein waterhoen, Poelsnip, Laplanduil, Draaihals, Syrische bonte specht, Kleine klapekster, Halsbandvlie-

genvanger en Roodmus zijn er o.a. jaarlijks broedvogel. Dit hoog aantal soorten broedvogels drukt zich echter zelden uit in hoge dichtheden: bij Houtduiven is deze bv. 400% lager dan in een gewoon parkbos. Door de grote diversiteit aan predatoren zijn de mislukte broedgevallen het hoogste ooit gemeten bij vogels die leven in een gematigd klimaat. In een tropisch klimaat zijn de broedverliezen vaak ook heel hoog.

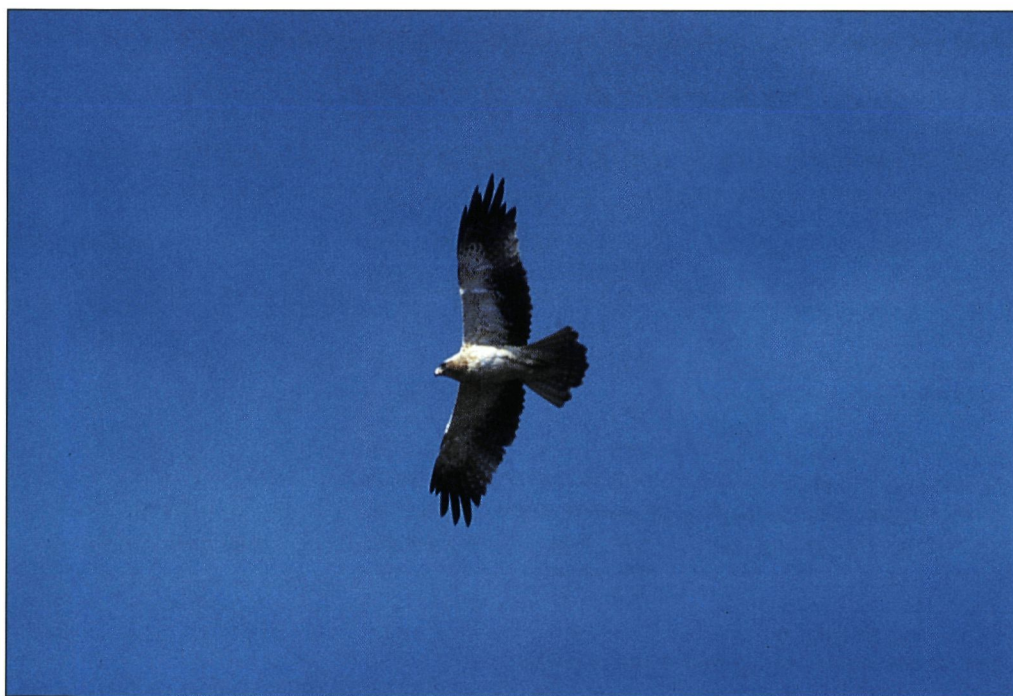
- In Polen wordt een campagne gevoerd om het hele woud van Bialowieza uit te roepen tot nationaal park. Het woud beslaat zo'n 1.500 km² waarvan 600 km² op Pools grondgebied en 900 km² in Wit Rusland. Het stuk in Wit Rusland is in zijn geheel tot nationaal park verklaard; in Polen is slechts 47 km² streng beschermd, de rest valt onder de bosbouw.
- Tot nu toe werden in Spanje 8 Zwitserse, 10 Franse, 5 Duitse, 4 Belgische en 1 Nederlandse geringde Kerkuil gemeld. In een analyse naar de doodsoorzaak van alle vogels, dus ook de

Spaanse, bleek 48% van de Kerkuilen in Spanje geschoten te zijn en 30,8% van de eerstejaars en 19,1% van de adulten verkeersslachtoffers.

- Een opgezette Vos op het dak van een meubelfabriek in IJmuiden (Ned.) heeft een einde gemaakt aan meeuwenoverlast. Het industriegebied in de haven van IJmuiden werd al weken geplaagd door reusachtige meeuwenzwermen. De komst van de vogels gaf een enorme overlast en vervuiling door uitwerpselen. Twee werknemers van de meubelzaak kwamen op de idee om een oude opgezette Vos, die tot dan toe de kantine "sierde" op het dak te zetten.
- Op 5 september 1995 bracht de Nederlandse post een serie postzegels uit met als thema "Nederlandse Roofvogels". De afbeeldingen zijn gemaakt van foto's van bekende vogelfotografen; daarbij ook één Vlaming, Oriolusredactielid Guy Robbrecht, die de foto van de Wespendif leverde.
- Voor de landbouwers in Beieren (D) werd voor de

periode 1993-1997 ongeveer 25 miljard F. voorzien. Als tegenprestatie moeten de landbouwers hun weilanden behouden, heggen planten, boomgaarden aanleggen, enz. Het doel van het programma is het traditioneel platte-landsmilieu en zijn natuurlijk karakter te behouden en te verrijken.

- Uit studies van de Royal Society for the Protection of Birds (RSPB) blijkt dat verlaten landbouwgronden in de winter een waardevolle voedingsbron vormen voor vele vogels, o.a. Veldleeuwerik, Grauwe klauwier, Kneu, Geelgors en Putter. Een tweejarige studie heeft aangetoond dat velden met een wilde vegetatie vier maal zoveel vogels voeden dan omgeploegde akkers.
- Vanaf Vilnius tot Wladiwostok (voormalige USSR) hebben 70 jaar ontwikkeling "tot iedere prijs" schrikbare sporen achtergelaten. Van de inwoners van de stad Magnitogorsk lijdt een derde aan aandoeningen van de luchtwegen. In Siauliai en Litouwen verwarmen mensen hun huis met kerosine, die in het grondwater is doorgedrongen en in bronwater weer bovenkomt. In de olievelden van Bakou en Azerbaidjan zijn explosies en branden routine geworden. De verwoesting van het natuurlijk milieu over een lengte van 9600 km is vandaag de dag tot harde werkelijkheid geworden. De grote rivieren, de Zwarte Zee, de Kaspische Zee, de lucht en de bodem zijn vergiftigd en de atoomcentrales vormen een permanent gevaar. De 15 naties van de voormalige Sovjet Unie staan thans voor een onoplosbaar probleem: hoe zonder investeringsmogelijkheden de bodem regenereren en de vroegere gezondheidsnormen bereiken.

Dwergarend

Foto: G. Mornie

- In het regionale natuurpark van de noordelijke Vogezes (Fr.) is men van plan de Lynx opnieuw uit te zetten. Er is reeds contact genomen met de jagers en de schapenkwekers.
- De Koninklijke Commissie voor toezicht op de milieuvervuiling (RCEP) vraagt de regering maatregelen te nemen op het aantal auto's op de Britse wegen te beperken en terug te keren naar het openbaar vervoer. Ook mogen geen wegen meer worden aangelegd of verbreed. Waar hebben wij dat nog gehoord? De RCEP heeft berekend dat de negatieve gevolgen van de vervuiling veroorzaakt door uitlaatgassen, de bijdrage van kooldioxyde tot het broeikas-effect, het verlies aan grond door de wegenbouw en de toename van het aantal ongevallen het land tientallen miljoenen Pond Sterling kost. Voor ons land is er geen berekening nodig, we weten zo dat het hier nog erger is.
- Drainage van het Tacumshin meer, een van Ierland's beste vogelgebieden, had tot gevolg dat een aangrenzend rietveld uitdroogde. De Ierse vereniging voor vogelbescherming heeft klacht ingediend.
- In Griekenland wil de regering de Achelos-rivier verleggen via een tunnel om zo met een stuwmeer hydro-elektriciteit op te wekken en 39.000 km² van de vlakte van Thessaloniki bevloeden. De afname van zoet water in de waterrijke gebieden van de rivier zou ernstige schade berokkenen aan de flora en de fauna. De delta is opgenomen in de Ramsar-lijst omwille van zijn belang voor meer dan 100.000 overwinterende watervogels, waaronder de Kroeskoppelikaan, de Zwarte ibis, de Krombekstrandloper en de Dunbekmeeuw en tenslotte

Steltkluit

Foto: B. Odeur

voor vele broedvogels, waaronder de Steltkluit, de Griekse Dwergstern. De Griekse ornithologische vereniging en het Wereldnatuurfonds dienden klacht in. Het gerecht gaf de natuurverenigingen gelijk, maar de staat negeert de uitspraak. Bouwprojecten in Griekenland houden gewoonlijk geen rekening met de negatieve gevolgen voor het milieu. Zo zijn er momenteel 12 belangrijke waterrijke gebieden bedreigd door bouwprojecten. Als het vonnis over de Achelos-rivier niet geëerbiedigd wordt, dan staan de waterrijke gebieden van Griekenland er slecht voor.

- De RSPB (Royal Society for the Protection of Birds) werd gesticht in 1889, met als voornaamste doel de handel in vogelhuiden te bestrijden. Ze bleef een kleine vereniging tot 1960, jaar waarin het aantal leden zesvoudig vermeerderde tot 66.000. Momenteel telt de RSPB 850.000 volwassen leden en 120.000 jongeren. Men hoopt voor de eeuwwisseling het miljoen te bereiken. De RSPB bezit 85.000 ha natuurgebied, verdeeld over 131 re-

servaten. Ieder vogelreservaat heeft een eigen beheersplan, waarin ook de andere fauna, de flora en de natuureducatie opgenomen is.

- Dank zij de steun van Swarovski Optiek kon de Poolse ornithologische vereniging het 300 ha grote Karsiborska Kępa-eiland kopen. Het ligt in het estuarium van de Swina in Noordoost-Polen en wordt een integraal vogelreservaat. Niet minder dan 120 paren Waterrietzangers zouden er broeden.
- In Zwitserland kon de Schweizer Vogelschutz bekomen dat Aalscholvers volledig beschermd worden op alle meren met een oppervlakte van meer dan 50 ha. Op kleinere meren en rivieren blijft de jacht op Aalscholvers toegelaten.
- Van 18 tot 21 augustus 1995 ging in Rutland Water (GB) de jaarlijkse Britse Vogelstudiebeurs door. Meer dan 120.000 personen bezochten de Beurs. De opbrengst gaat naar een project voor de waterrijke gebieden in Marokko.
- De RSPB heeft plannen om in East Anglia 240 ha ak-

kers terug om te zetten in moerassen en rietvelden. Het reservaat zal opgericht worden in aandenken aan Ian Prestt, vorig voorzitter van de RSPB en ICBP en overleden in januari 1995.

- De Rode wouw had in 1995 zijn beste broedseizoen in het Verenigd Koninkrijk, doordat de inheemse populatie van Wales en de heringevoerde vogels van Schotland en Engeland een record aantal jongen voortbrachten.

SWAROVSKI
OPTIK

SLC. Kompakt, ergonomisch design, meermaals bekroond met internationale prijzen.
Uitstekende beeldweergave met een perfecte randscherpte, natuurgetrouwe kleuren en optimaal contrast.
SWAROTOP multilagen coating voor een maximale lichttransmissie. Robuust en waterdicht.

Bijkomende informatie verkrijgt U bij Uw detailhandel of bij
NV TYROLIT BELGIUM · Afd. SWAROVSKI OPTIK
Bollinckxstraat 43 · 1070 Brussel · Tel. (02) 521 53 95 · Fax (02) 521 62 04

Onze Zwaluwen rekenen op uw hulp!

DE WIELEWAAL, Natuurvereniging v.z.w., vraagt uw steun om onze zwaluwen beter te beschermen.

- Daarom biedt deze folder U:
- Handige weetjes over Huiszwaluwen, Boerenzwaluwen en Oeverzwaluwen
 - Praktische en nuttige tips om zwaluwen te beschermen

Help ook mee aan de zwaluwentelling in Vlaanderen!!

HELP DE BOERENZWALUW OVERLEVEN

Foto: H. Verbiesen

De Boerenzwaluw heeft een zeer duidelijk gevorkte staart en is de meest voorkomende zwaluw. Zijn metaalglanzende bovenzijde, zijn roestbruine voorhoofd en keel, donkere borstband en roomwitte onderzijde maken de Boerenzwaluw een geliefde zomergast. Deze vogel is zeer plaatstrouw en past zich tijdens het broedseizoen aan de plaatselijke omstandigheden aan. Hij broedt in Europa, Azië en Noord-Afrika en overwintert in zuidelijk Afrika, tot in Zuid-Afrika. Boerenzwaluwen komen opmerkelijk vroeger aan in de lente dan de Huis- en de Oeverzwaluw. De trek begint voor de jonge vogels al half augustus. Bij het begin van hun terugtocht troepen zij samen en op het hoogtepunt van hun trektocht slapen zij met duizenden in riet- of maïsvelden. De Boerenzwaluwen zijn in tegenstelling tot Huis- en Oeverzwaluwen geen koloniebroeders.

SITUATIE en PROBLEEMSTELLING

De populatie Boerenzwaluwen heeft in de jaren '70 en '80 zware klappen gekregen, maar lijkt de laatste jaren te stabiliseren. De probleemstelling is complex. Zeker is dat de grootschalige veranderingen op het platteland niet onschuldig zijn. Ook tijdens de trek en in de overwinteringsgebieden gaat het de zwaluwen niet voor de wind.

BEDREIGING

De meest voor de hand liggende bedreigingen zijn de drastische daling van het voedselaanbod en van de nestmogelijkheden. Toenemende druk voor het onderhoud van de stalhygiëne en het afsluiten van de stallen zijn nadelig voor het broedsucces van de zwaluwen. Het gebruik van poetsmiddelen en insecticiden maken de grootschalige melkveebedrijven minder geschikt voor de Boerenzwaluw. Steeds meer Boerenzwaluwen zoeken huizen op om te broeden en krijgen daar af te rekenen met het verwijderen van nesten. Na het broedseizoen sneuvelen vele vogels door vergiftiging, jacht en uitputting.

BESCHERMING en BEHEER

- Vermijd het gebruik van insecticiden in veestallen.
- Boerenzwaluwen houden van de aanwezigheid van vee en de daarmee gepaard gaande aanwezigheid van brom- en stalvliegen.
- Zorgen voor nestmateriaal in een droog voorjaar. Boerenzwaluwen bouwen ietwat slordige nesten met slijk en strootjes.
- Aanbrengen van nestplankjes of kunstnesten.
- Zitplaatsen voor de jongen vermindert de grijpkanen van katten of roofvogels.
- De Boerenzwaluwen nestelen graag in het duister.
- Hinder van de uitwerpselen kan ook opgevangen worden door het aanbrengen van mestplankjes.
- Vermijd zoveel mogelijk het gebruik van lakverven op de muren.

Foto: B. Odeur

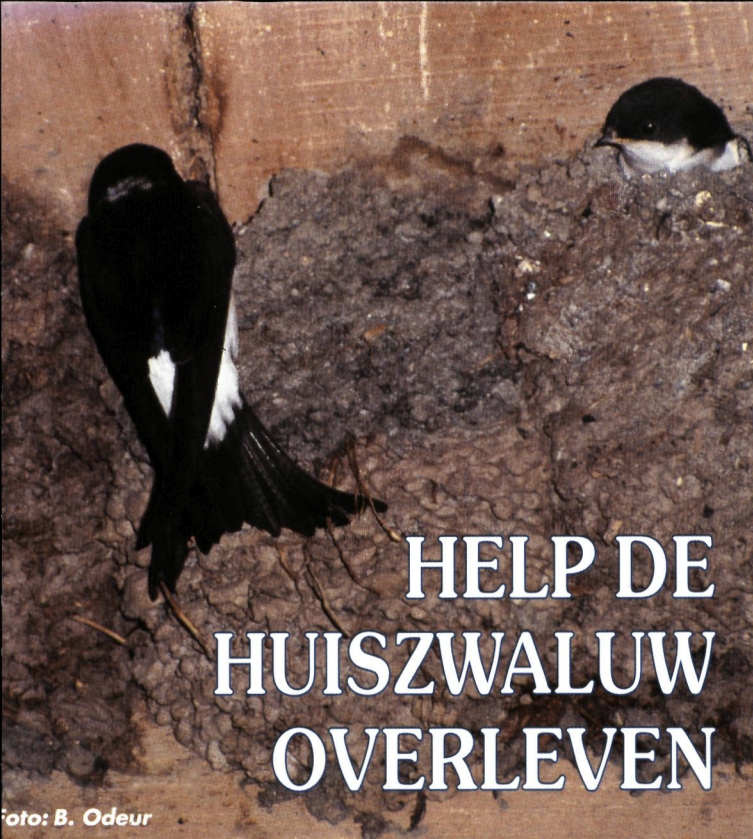

Foto: B. Odeur

HELP DE HUISZWALUW OVERLEVEN

De Huiszwaluw is in de vlucht te herkennen aan zijn licht gevorkte staart, witte onderzijde en donkere bovenzijde. Hij is kleiner dan de beter bekende Huismus. De Huiszwaluw laat zich van de Boeren- en Oeverzwaluw voornamelijk onderscheiden door zijn witte stuit (plaats tussen rug en staart). Deze stuitvlek en witte onderzijde steken schril af tegen zijn blauw-zwarte lichaam. Zijn volksnaam "nonnetje" typeert hem dan ook goed. De vlucht heeft iets vlinderachtigs en kent veel glijmomenten. De eerste vogels komen begin april aan, het merendeel half mei. Hij broedt in Europa, Azië en Noord-Afrika. Huiszwaluwen zijn echte koloniebroeders. Oorspronkelijk maakten zij hun nesten aan de rotswanden. De Europese broedvogels trekken al weg van half augustus tot eind september. Huiszwaluwen overwinteren in Afrika in een brede strook ten zuiden van de Sahara tot in tropisch Afrika...

SITUATIE en PROBLEEMSTELLING

Huiszwaluwen broeden zowel op het platteland als in de stad. Zij zoeken de mensen echt op. Toch hebben Huiszwaluwen het niet gemakkelijk.

Onderzoek in Nederland en België toont aan dat de Huiszwaluw het sterkst achteruit gaat in vergelijking met Boeren- en Oeverzwaluw. Het aantal nesten is sterk afgenomen (30-90%) en de grootte van de kolonies is vaak gehalveerd. Daarom besloot De Wielewaal vzw in de bres te springen om onze Huiszwaluwen beter te beschermen.

BEDREIGINGEN

De achteruitgang van de Huiszwaluwen wordt teweeggebracht door een samenspel van zowel natuurlijke als menselijke factoren. Onder de natuurlijke oorzaken rekenen wij de slechte weersomstandigheden in het voorjaar of tijdens de trek. Er komt ook nestplaatsconcurrentie voor met de agressievere Huismussen. Veel voorkomende zwaluwparasieten bedreigen eveneens het broedsucces van de Huiszwaluwen. Negatieve invloeden veroorzaakt door de mens vormen hoogst waarschijnlijk de belangrijkste bedreigingen. Het uitstoten van nesten en het verhinderen van broedgevallen vormen nog steeds de belangrijkste vorm van versto-

ring. Het aanbod van geschikte nestplaatsen, voldoende voedsel en bouwmaterialen voor de nesten vermindert jaarlijks. Dit verklaart gedeeltelijk de verkleining van nog bestaande kolonies. Ook het verdwijnen van open groengebieden in stad en dorp maken het voor Huiszwaluwen niet makkelijker. Tot slot heeft de mens ook een slechte invloed in de overwinteringsgebieden (DDT). De jacht in het Middellandse Zeegebied eist ook haar tol.

HELP DE ZWALUWEN BESCHERMEN

- Verhinder de Huiszwaluwen niet om te nestelen. Onge makken kunnen vermeden worden door witte mestplankjes te plaatsen op 40 cm. onder de nesten. Verwijder de plankjes na elk broedseizoen en bevestig ze opnieuw wanneer de Huiszwaluwen hun (oude) nesten weerom bezet hebben.
- Voor nestbouw geschikte dakramen of muren dienen te worden behandeld met lichte verfkleuren. Vermijd het gebruik van siliconen of lakverven. De aanhechtingsplaats blijft liefst ruw en bestaat uit natuurlijke materialen zoals hout, steen en beton.
- Zwaluwen vinden hun nestmateriaal (leem, klei, slijk) op de grond en hebben dus nood aan voldoende open terreinen in stad of dorp.
- Ophangen van kunstnesten of aanbrengen van kunstconstructies die nestelen vergemakkelijken.

Nestkasten worden bij voorkeur gehangen met de opening naar de zuid-oost richting en onder een lichtkleurige dakoversteek.

HELP DE OEVER- ZWALUW OVERLEVEN

Foto: A. Verstraeten

Oeverzwaluwen zijn de kleinste Europese zwaluwen. Deze soort heeft een muisbruine kleur met lichtere kleuren naar de stuit toe en een witte buik die onderbroken wordt door een bruine borstband. Oeverzwaluwen vliegen meer fladderend wat hen een vleermuisachtig vliegsilhouet bezorgt. De Oeverzwaluw broedt in gans Europa, uitgezonderd het hoge Noorden. Zijn overwinteringsplaats ligt ten zuiden van het Sahelgebied en in oostelijk Afrika. Bij de keuze van het broedbiotoop is de aanwezigheid van verticale, zandige en onbegroeide wanden doorslaggevend. Met snavel en pootjes graaft hij verticale nestgangen van 50 tot 150 cm diep. Oeverzwaluwen zijn net als Huiszwaluwen typische koloniebroeders. Tijdens het broedseizoen tref je Oeverzwaluwen aan in riviergebieden, rond meren en langsheen kusten. Meer en meer broedt de Oeverzwaluw in zandgroeven, zanddepots op industrieterreinen en kunstmatige sites.

BEDREIGINGEN

Tijdens het broedseizoen zijn de Oeverzwaluwen bijzonder kwetsbaar. Veelvuldig bezoek van de kolonie en recreatiedruk kan al ernstige verstoring teweegbrengen. Maar gemechaniseerde werken brengen onherstelbare schade aan.

Jaarlijks sterven duizenden jongen door afgraven van bewoonde kolonies. Ook afkalvingen kunnen een hele kolonie bedelven onder het zand.

Bij het uitvoeren van oeverherstelwerken of werkzaamheden op de werf wordt er zeer weinig rekening gehouden met de aanwezigheid van een kolonie Oeverzwaluwen. Ook voor de Oeverzwaluw gelden de gevaren van predatoren en de bedreigingen tijdens de trek en op de overwinteringsplaats.

BESCHERMING EN BEHEER

In de eerste plaats geldt de vrijwaring van bestaande broedplaatsen. Rust is in dit opzicht zeer belangrijk. Zowel het behoud van de broedplaats als het vermijden van verstoring zijn hierbij essentieel. Eigenaars, beheerders of uitbaters van zanddepots, ontgrondingen en afgravingen moeten beter gesensibiliseerd worden om totale vernielingen te voorkomen. Ook de aanleg van blijvende broedplaatsen moet gestimuleerd worden. Deze kunstmatige sites vragen ook regelmatig onderhoud (recht afsteken, verwijderen begroeiing). Mogelijkheden kunnen gecreëerd worden door het afsluiten van beheersovereenkomsten in het kader van het Gemeentelijk NatuurOntwikkelingsPlan (GNOP). Als laatste zouden de overheden die onze waterwegen beheren, gestimuleerd moeten worden om een oeverzwaluwvriendelijk oeverbeheer te voeren.

“Zie, een zwaluw” is een initiatief van De Wielewaal, Natuurvereniging vzw. In 1995 realiseerde De Wielewaal vzw een telling van de Vlaamse zwaluwen. Deze inventarisatie wordt voortgezet in 1996 en meteen gekoppeld aan onze kunstnestenactie ter bescherming van onze zwaluwen. Verder geeft De Wielewaal vzw een brochure uit met allerlei mogelijke initiatieven die U zelf kan ondernemen aan jouw huis of andere gebouwen. Tevens kan U beschikken over een promotiestand en een lessenpakket ter ondersteuning van het Zwaluwenproject. Voor meer informatie, nestkasten en telformulieren kan U steeds het Wielewaalsecretariaat contacteren. U kan ook De Wielewaal vzw steunen in al haar andere activiteiten zoals excursies, voordrachten, wandeltochten, cursussen of de uitbouw van onze reservaten door lid te worden van De Wielewaal vzw. Als lid (600 F) ontvangt U 6 maal het kleurrijke tijdschrift Wielewaal, 4 maal Oriolus en het afdelingstijdschrift met alle plaatselijke activiteiten (bv. rond zwaluwen).

VOOR INFORMATIE, CONTACTEER

De Wielewaal,
natuurvereniging, vzw
Graatakker 11,
2300 Turnhout
Marc Florus
Tel. 041/41 22 52
Fax 041/43 96 51

Deze actie gaat in samenwerking met de Afdeling Natuur van de Administratie Milieu-, Natuur-, Land- en Waterbeheer, en dit in het kader van het Europees Jaar voor het Natuurbehoud (1995).

AANDACHT VOOR INSEKTEN BIJ NATUURBEHEER OP GEMEENTELIJK VLAK

Joris Janssens

Inleiding

In vergelijking met de andere dieren of diergroepen zoals vleermuizen of vissen is het onmogelijk om een globaal plan op te stellen om de leefomgeving voor "de insekten" te verbeteren: het aantal verschillende soorten is zo enorm en de vereisten die aan de leefomgeving gesteld worden, zijn zo divers, dat eender welke ingreep in de omgeving wel een positieve invloed heeft op een aantal insektensoorten.

Insektgericht beheer van gebieden wordt weinig of niet toegepast, maar gelukkig profiteren vele soorten mee van het beheer dat gevoerd wordt voor de vrijwaring van de globale milieukwaliteit, plantengemeenschappen, landschappelijke structuren en dergelijke.

Enkele van de weinige groepen waar soms naar verwezen wordt in beheersplannen zijn de dagvlinders en libellen bij het beheer van poelen. In het Mechels Broek wordt aandacht besteed aan graafwespen door het onbegroeid houden van een pad waar ze nestelen.

Een ander voorbeeld stelt zich in de gemeente Bornem waar een bescher-

mingsactie voor rode bosmieren is opgezet om bestaande nesten te kunnen behouden.

De bedoeling van dit artikel is om een aantal concrete voorbeelden te geven hoe op een eenvoudige manier de overlevingsmogelijkheden van een aantal insekten verbeterd kunnen worden, waarbij ik me wil beperken tot enkele groepen hymenoptera of vliesvleugeligen. Solitaire wespen vervullen dikwijls een zeer gespecialiseerde rol in het ecosysteem dat meestal nog nauwelijks gekend is, terwijl wilde bijen met de bestuiving van soms specifieke plantensoorten bijdragen tot het behoud van de flora van een gebied: de variatie in lichaamsgrootte en tonglengte van het honderdtal soorten wilde bijen die in Vlaanderen voorkomen laat de bestuiving van een veel groter gamma bloemen toe dan Honingbijen effectief aankunnen.

Het voordeel van insekten is dat ze een geringe grootte hebben en dat soms op een beperkte oppervlakte maatregelen genomen kunnen worden om hun ecologische voorwaarden in te vullen. Een goed overzicht wordt gegeven in "Minimilieu van minifauna": microbiotopen van ongewervelde die-

ren (Commissie voor inventarisatie en natuurbescherming van de Nederlandse Entomologische Vereniging) in Ellis, 1989.

Natuurbehoud en vooral natuurontwikkeling kan echter niet de bedoeling hebben de diversiteit van een gebied te verhogen door het creëren van biotopen voor planten of dieren die er oorspronkelijk niet voorkwamen. Wel zinvol voor het natuurbehoud is het bewaren en eventueel aanleggen van structuren die het mogelijk maken dat diersoorten die in hun voortbestaan bedreigd worden, meer kansen op overleven krijgen. In die zin twijfelt niemand aan de waarde van de "kunstmatige" grotten in de krijtstreek in Limburg en dichterbij de ijskelders voor het behoud van onze vleermuizen, nestkasten voor vogels en dergelijke. Ook voor insekten bestaan dergelijke structuren: hierna worden daarvan enkele voorbeelden gegeven die in elke gemeente kunnen toegepast worden, zowel in landelijke gebieden, natuurgebieden maar ook in kleine tuintjes in woonkernen.

Belangrijke microbiotopen

1. Afgestorven bomen - houten weipalen

In een natuurlijk bos is er steeds een belangrijk aandeel van dood hout: opstaand dood hout is een zeer belangrijke schakel in het leven van veel soorten solitaire bijen en wespen omdat ze erin nestelen. Daarbij moet niet gedacht worden aan echt holle bomen, maar wel aan de gaatjes en gangen die keverlarven in hout knagen. Het is een gekend feit dat de meeste van onze bossen en houtkanten arm zijn aan opstaand dood hout.

Een alternatief werd vroeger gevormd door de zware houten weipalen die op grote schaal gebruikt werden.

Tegenwoordig worden nog maar zelden zware palen geplaatst vanwege het gebruik van elektrische afsluitingen: deze laten het gebruik van veel zwakkere palen toe maar die zijn ongeschikt als nestplaats voor insekten. Daarom is het belangrijk dat de weipalen die er nu nog zijn bij afdanking niet

Vooraleer een dergelijke boom interessant wordt voor solitaire bijen en wespen verlopen nog enige jaren: eerst moeten primaire bewoners zoals houtkevers (boktorren) en houtwespen er gangen in knagen. Pas wanneer deze uit hun pop komen laten ze een geschikte woonplaats achter voor secundaire bewoners zoals veel van onze wilde bijesoorten. Meestal is de boom dan reeds lang afgevoerd.

verwijderd worden, maar dat ze naast de andere kunnen blijven staan. Indien dat niet mogelijk of wenselijk is, kunnen ze een tweede leven beginnen als afsluiting of structurelement bij de ingang van natuurgebieden, parken en dergelijke. Een inventarisatie van oude palen en een informatiecampagne bij de plaatselijke landbouwers over hun natuurlijke bondgenoten kan hier zinvol zijn. De bijen die in de palen wonen, kunnen bijdragen tot de bestuiving van fruitbomen en bermenplanten en de overige hymenoptera leven dikwijls van insecten die in landbouwgewassen het gebruik van bestrijdingsmiddelen doen verhogen (bv. bladluizen).

Mogelijkheden voor natuurontwikkeling: plaatsen oude weidepalen, op hangen nestblokken voor houtbewonende hymenoptera op zonbeschenen plaatsen. Een verdere mogelijkheid is het zelf boren van een aantal gaatjes van verschillende formaten in bestaande palen of stukken hout.

2. Holle stengels van planten

Een groot aantal soorten zoekt holle stengels op als nestplaats of overwinteringsplaats. Soms zijn het andere soorten dan deze die in dood hout nestelen. In de natuur komen ze voor in ruigten, rietvelden, houtwallen (Vlier) en dergelijke. Bij het maaien van rietvelden is het niet aangewezen (al) het materiaal op te branden.

Mogelijkheden voor natuurontwikkeling: aanleg van rieten daken bij infoborden, schuilhutten, ontvangspaviljoentjes (eventueel op bestaande daken), ophangen van rieten bundeltjes of bamboestokjes, aanleg van schermen met rieten matten.

3. Zonnige open plaatsen

Op entomologisch vlak zijn de Kempen bekend voor de vele wespen en bijen die typisch zijn voor zandgronden. Het gaat om soorten die hun nesten maken in de bodem en daarbij een voorkeur vertonen voor warme zonnige open plaatsen. In de natuur werden dergelijke biotopen gevormd langs steile beekoeveren en in de kluiten van omgevallen bomen. De mens voegde daar een grote oppervlakte aan toe door het creëren van het heidelandschap en de aanleg van zandwegen met schrale bermen. Verharding van de nog bestaande zandwegen dient tegengegaan te worden omdat hierbij een belangrijk biotoop verdwijnt, niet

alleen voor graafwespen en -bijen, maar ook voor zandloopkevers.

Vaak wordt er ook vanuit natuurbehoudstandpunt minder aandacht geschonken aan open zandige plekken omdat er dikwijls zo goed als niets groeit. In een aantal gevallen hebben we ervaren dat dergelijke plaatsen in een natuurgebied dan gebruikt worden om maaisel of snoeihout op te slaan of op te stoken. De gevolgen daarvan zijn dramatisch voor de wilde bijen omdat de openheid met bijbehorende zonnewarmte compleet verloren gaat. Buiten de voortplantingsperiode van de hymenoptera heeft betreding geen duidelijke nadelige invloed en draagt die dikwijls bij tot het remmen van de begroeiing en verruiging van het terrein.

Het gebeurt ook dat bijen hun nesten maken in schrale gazons, of tussen de tegels op het voetpad. Het is belangrijk om de mensen dan gerust te stellen en hen te wijzen op de ecologische waarde van wilde bijen, m.n. bij de bevruchting van planten. Solitaire bijen "verdedigen" hun nestplaatsen niet tegen mensen zoals honingbijen dat wel kunnen doen, en de periode waarin ze actief rondvliegen duurt slechts enkele weken.

Het gebruik van insecticiden is in dergelijke gevallen niet te verantwoorden.

Mogelijkheden voor natuurontwikkeling: behoud van zandwegen en schrale bermen om nestgelegenheid te voorzien, eventueel het (her)aanleggen van steile zand- of leemwandjes die naar het zuiden gericht zijn.

Een laatste voorbeeld gaat niet over een natuurlijk biotoop in onze streken, maar is zo verbreid dat het als ingeburgerd kan beschouwd worden.

Muurtjes met losse voegen en stapelmuurtjes met natuurstenen bieden dikwijls een nest- of schuilplaats aan hymenoptera en andere ongewervelden. Als deze bewaard kunnen worden, dient dit zeker te gebeuren.

Besluit

Algemeen kan men stellen dat insecten als groep het meest gebaat zijn met het behoud van variatie aan biotopen en een goede milieuhygiënische kwaliteit. Enkele kleinere ingrepen zoals het plaatsen van oude weipalen of aandachtspunten zoals open zandige plaatsen of zandwegen dragen bij tot dat behoud van gevarieerde biotopen en maken dat wilde bijen hun overle-

Oude stevige weipalen bieden kansen aan insecten die van nature in afgestorven hout wonen. Ze vormen in ons cultuurlandschap een alternatief voor opstaand dood hout, en doen als het ware dienst als nestkast voor vele soorten solitaire bijen en wespen.

viingskansen vergroten in ons cultuurlandschap.

Ook het gebruik van natuurlijke materialen zoals hout, riet en leem bij constructies in natuureducatieve centra of natuurgebieden kan hiertoe bijdragen en verdient dus de voorkeur.

Literatuur

- Anselin A., 1989. *Het beheer van libellen in moerassen en waterpartijen*. In Natuurbeheer (Hermey M., red.). Mark Van de Wiele, Brugge.
- Ellis W.N. (red.), 1989. *Insectenfauna en natuurbeheer*. Wetenschappelijke Mededeling KNNV nr. 192.
- Milieudienst Bornem, ongedateerd. *Nest van Kale rode bosmier (Formica polycetena)*. Infobord bij de nesten.
- Van Donkersgoed G. et al., 1990. *Vlinder-vriendelijk openbaar groen*. De Vlinderstichting Wageningen.
- Joris Janssens, Maria Theresialei 58, 2180 Ekeren.

ACTIVITEITENKALENDER

-b- = begin
-l- = leiding
-e- = einde
-m- = mee te brengen

MAART

1

Mandelstreke. Steenuilwerkgroep: eerste evaluatie van inventarisatie en planning van toekomstige acties. -b- 20 u. Restaurant Chopin, Brugsesteenweg 257, Roeselare -l- P. Ingelaere -e- 22 u.

Midden-Kempen. Diavoordracht: Griesbroek, De Gaume (Belgisch Lotharingen), de natuurtuin door de seizoenen. -b- 20 u. Volkshuis Meerhout -l- M. Mangelschots -e- 23 u.

Ninove. Inventarisatie van Steen- en Bosuilen te Roosdaal. -b- 20.30 u. Cafetaria Sportcentrum Belleheide aan Belle-Alliance, Roosdaal (Steenweg naar Brussel) -l- S. Kestens -e- 23.30 u.

2

Antwerpen-Zuid. Uilentoelt in het Peerdsbos. -b- 20.45 u. parking van de melkerij in het Peerdsbos te Brasschaat. -l- R. Vansevenant -e- 23 u. -m- warme kledij, stevig schoeisel.

Gent. Winteravond door B. Van Elegem: Borneo -b- 20 u. Diensten-centrum, Braemkasteelstr., Gentbrugge -l- E. Van Renterghem -e- 22.30 u.

Mechelen. Cyclus Watervogels, les 4, deel 2. -b- 8 u. station NMBS, Mechelen -l- E. Callebaut -e- 12 u.

Netevallei. Ierse avond in de Janshoeve. -b- 19 u. Janshoeve, Itegemseweg 109, Wiekevorst -l- C. Goyvaerts

Ninove. Film en dia-avond van en voor onze leden: de excursies van 1995 -b- 19.30 u. Buurthuis Pollare -l- R. De Dyn -e- 23 u.

3

Brussel. Algemene ledenvergadering, info: 02/524 28 52 -b- 15 u. Cultureel Centrum Westrand, Dilbeek -l- L. Mertens -e- 20 u.

Noord-Limburg. Natuurwandeling -b- 10 u. Bredase Dijk, Lommelkolonie -l- V. Wijnen -e- 12.30 u.

Noord-Limburg. Namiddagwandeling -b- 14 u. einde Koloniestraat, Lommelkolonie -l- -e- 16.30 u.

Schelde-Leie. Vogelobservatie in de Bourgoyen-Ossemeersen, info: 09/227 66 74 -b- 14 u. parking zwemkom Rooigem, Rooigemlaan, Gent -l- J. Pieters -e- 17 u. -m- laarzen, verrekijker, vogelgidsen.

Turnhout. Lentewandeling Frans Segersreservaat -b- 9 u. brug achter Restaurant 4 Jaargetijden, Gierlesteenweg 441, Turnhout -l- P. Prinsen -e- 12 u.

5

Meetjesland. Lesavond over vogels: vogeltrek -b- 20.15 u. NCMV-lokaal, Lijnendraaiersstraat, Eeklo -l- E. Colpaert -e- 22.30 u.

8

Ninove. Uileninventarisatie (o.a. Bosuil en Steenuil) -b- 20.30 u., cafetaria sportcentrum St.-Christoffel, Schuitstraat 8, Pollare (weg naar de Denderbrug) -l- R. De Dyn -e- 23.30 u. -m- warme kledij, laarzen.

Turnhout. Ledenavond conferentiezaal Warande -b- 20 u., conferentiezaal Warande, Turnhout -l- L. Van Gompel -e- 23 u., Turnhout

9

Antwerpen-Centrum. Beheerswerken in de Bonte Klepper. -b- 9 u. brug van het Kempisch Kanaal op de weg naar Rijkervorsel -l- R. Vergaelen -e- 12.15 u.

Geraardsbergen. Ledenfeest: Afdelingswerking (dia's) en samen-zijn (buffet) -b- 20 u. Koetsenhuis Abdij Lier. Uilentoelt in het Zoerselbos -b- 19 u., fietsstalling Station Lier -l- K. Van Rompaey -e- 22.30 u., Boshuisje Zoerselbos -m- donkere kleding, zaklamp.

Mechelen. Lezing met dia's "Vlaamse zoogdieren" -b- 20 u., Raadszaal, dorp O.L.V.-Waver -l- H. Willockx -e- 22.30 u.

Midden-Kempen. Vlinderstudiedag, Zoo Antwerpen, info J. Sas

Rupelstreek. Natuurbeheerswerken in de Maaienhoek - Schelle -b- 9 u., Poort Scheldedijk, Schelle -l- E. De Keersmaecker -e- 16 u., Schelle

Westland. Diavoordracht over de kriebelbeestjes. Hoe kan je een insect determineren?, info: 057/20 24 54 -b- 20 u. Jeugdstadion, Leopold III-laan, leper -l- R. Claeys -e- 23 u.

10

Antwerpen-Zuid. Slakkendeterminatie, info: 03/455 92 79 -b- 8.45 u., vertrek met eigen wagen aan het station Oude God te Mortsel -l- H. Waeterschoot -m- slakkengidsen, loep, laarzen, eventueel grote paraplu, lege potjes.

Brussel. De Denderboorden te Liedekerke: voorboden van de lente langs de Dender, info: 02/524 28 52 (L. Mertens) -b- 14 u. St.-Niklaas-kerk te Liedekerke -l- S. Bronselaer -e- 17 u., Liedekerke

Mandelstreke. Openbare geleide wandeling in het natuurreservaat "De Mandelhoek" met uitleg van de beheerswerken, info: 051/20 46 54 -b- 9.30 u., ingang reservaat, Waterstraat, Ingelmunster -l- L. De Cooman -e- 12 u., Ingelmunster

Midden-Kempen. Voormiddag: Vogelkijkgid in en rond Postel (met VVG Tienen) Namiddag: Ronde Put: op zoek naar roofvogels en andere voorjaarstrekken -b- 9 u. en 13.30 u. abdij Postel -l- F. Van Bortel en Dienst Groen W & B

Ninove. Bosbouw -b- 14.30 u., kapel van Bevingen, Neigembos te Neigem -l- J. Cox -e- 17 u., Neigem -m- warme kledij, laarzen.

Scheldeland. Wandeling in de Gavers te Harelbeke. Info: 09/368 14 52 -b- 13.30 u. Markt Wetteren, 14.15 u. ingang reservaat -l- M. Brutsaert -e- 17 u.

Schelde-Leie. Vogelobservatie- fietstocht langs IJzer, Blankaart te Diksmuide. Inscr. voor 10/2 bij Karel De Waele 09/386 45 60 i.v.m. fietshuur -b- 8.56 u. station Deinze, 9.40 u. Diksmuide -l- W. Packet -e- 17.00 u. -m- regenkledij, stopgerief, verrekijker, knapzak, vogelgids

Schelde-Leie. Natuurwandeling: watervogels in de Scheldevallei, info: 09/384 43 82 -b- 14 u. Scheldebrug, Nederzwalmssteenweg, Zingem -l- J. Vanheeuverswyn -e- 17 u. -m- laarzen, verrekijker, vogelgidsen.

Zuid-Limburg. Busreis naar De Biesbosch in Nederland. Inscr. 400 F., kinderen 300 F. op rek 000-0170273-38, Wielewaal Zuid-Limburg. -b- 7 u. GB Tongeren, 7.15 u. Terkommen Hoeselt, 7.30 u. GB Bilzen. -l- H. Vertessen -e- 20 u.

Zwalmsvallei. Bos- en landschapswandeling: Bertelbos en omgeving in winterkleed. -b- 14 u. kerk Roborst -l- A. D'Haeseleer -e- 17 u.

12

Meetjesland. Lesavond over de Meetjeslandse Kreeken, info: 09/377 71 40 -b- 20 u. NCMV-lokaal, Lijnendraaiersstraat, Eeklo -l- W. Slabbaert -e- 22.30 u.

15

Gent. Uilentoelt in en rond de Munte, info: 09/230 96 51 -b- 19 u. kerk van Munte (Merelbeke) -l- W. Sierens -e- 21.30 u.

Geraardsbergen. Uileninventarisatie: Steenuilen -b- 19 u. Café Den Uitkijktoren, Bosberg -l- L. Van der Trappen -e- 21.30 u.

Ninove. Uileninventarisatie (o.a. Bosuil en Steenuil) -b- 20.30 u., cafetaria sportcentrum St.-Christoffel, Schuitstraat 8, Pollare (weg naar de Denderbrug) -l- R. De Dyn -e- 23.30 u. Pollare -m- warme kledij, laarzen.

Vaartland. Padden- en uilentoelt in Blaasveld Broek. -b- 19 u. parking Broekstraat -l- D. Tierens -e- 21.30 u.

16

Antwerpen-Zuid. Vogels in multimedia: van duiven t/m gierzwaluwen: figuren, afbeeldingen, geluiden, enz. op computer en op reuze-scherm. Kosten 50 F pp., 100 F per gezin. -b- 20 u., RUCA campus, gebouw G, ingang Floraliënlaan te Antwerpen, info: 03/455 92 79 -l- W. Van Spaendonck

Brechtse Heide. Ledenavond met etentje en dia's van de voorbijge-acti-viteiten. -b- 19 u. Heemhuis De Drie Rozen, Kerkstraat 41/45, 's Gra-venwezel -l- F. Kerstens -e- 23 u.

Lier. Vogelwerkgroep - vergadering over Zwaluwenproject en Na-jaarsprogramma -b- 20 u., Clublokaal, Rolwagenstraat 10, Lier -l- W. Goyvaerts -e- 22.30 u., Clublokaal, Lier

Moervaart-Zuidlede. Kaas- en wijnavond. Volw. 400 F, tot 12j. 200 F. Inschr. 09/346 94 34 -b- 19.30 u. Parochiecentrum, Creveste 31, Moerbeke-Waas -l- L. Van Hooste

Netevallei. Boomplantdag. 9.30 u. insteken plantgoed Neetweg (zijstraat Broekstraat), 13.30 u. aanplanten nabij verbrandingsoven. -b- 9.30 u. -l- W. Wouters

Oostende. Ledenavond met diavoorstelling: 7-daagse reis naar het Odenwald -b- 19 u. Jan Breydel, Bruggesteinweg 108, Oudenburg -l- F. Devos -e- 23 u.

Westland. Watervogeltelling en determinatie van watervogels. -b- 9 u. Vijverhuis, Zillebeke -l- J. Carpentier -e- 12 u.

Wulp. Dia-avond: Het Brabantse Landschap met muzikale omlijsting. -b- 20 u. De Heischuur, Schuurhoven 2, Oud-Turnhout -l- L. Cuylaerts -e- 22.45 u.

17

Aalter. Kraenepoelwandeling: vogels op en rond de Kraenepoel. -b- 9 u. noordzijde Brug over autosnelweg langs de Lotenhullestraat -l- J. Versigghel -e- 11.30 u. -m- verrekijker.

Brussel. Vogelobservatie in Hobokense Polder onder leiding gids van het natuurgebied, info : 02/524 28 52 (L. Mertens) -b- 9 u.30, station Hoboken Polder -l- L. Mertens -e- 12 u., Hoboken

Geraardsbergen. Watervogeltelling De Gavers -b- 9 u. Denderbrug Schendelbeke -l- L. Favijs -e- 11 u.

Geraardsbergen. Driebossenwandeling: Pedeo-Geo-Morfologie -b- 14 u. café Hacienda te Boelarebos Overboelare -l- W. Boonen -e- 17.30 u.

Kievit. Fietstocht De Schrieken, info : 014/61 66 79 (E. Dockx) -b- 13.30 u., kerk Beerse Centrum -l- D. Josten -e- 17 u.

Klein-Brabant. Wandeling : Vogels aan het Sas van Wintam, info: 03/889 14 39 (A. Peeters) -b- 14 u., einde van de De Laetstraat, Wintam -l- H. D'Hertefelt -e- 17 u., Wintam

Land van Waas-Zuid. Tocht naar Kallo en Doel: watervogels van de Schelde. Gids: Gerry Heyrman -b- 14 u. stadhuis Sint-Niklaas, 14.30 u. Doel -l- G. Keeremans -e- 16.30 u.

Maasland. Vallei van de Smohain: eiken- en beukenbos, info: 089/75 56 52 -b- 7.30 u. markt Maasmechelen, 9 u. Vallei van de Smohain -l- M. Stevens -e- 16 u. -m- picknick.

Mandelstreek. Wandeling in het natuurreservaat van Fort-Philippe, info : 051/20 44 89 (V. Vandewalle) -b- 8 u., Polenplein te Roeselare -l- V. Vandewalle -e- 12 u., Roeselare

Mandelstreek. Natuurwandeling in een moerasgebied met rietvegetatie : "Etang de Romelaere", info : 051/20 45 61 (P. Ingelaere) -b- 14.30 u., Clairmarais -l- P. Ingelaere -e- 17 u.

Meetjesland. Mossentocht in het Leen -b- 14 u. parking het Leen, Gentse Steenweg, Eeklo -l- W. Van Landuyt -e- 17.30 u.

Midden-Kempen. IWRB-Watervogeltelling op alle Molse Zandputten. -b- 8.30 u. Brug Mol-Donk (parking NZM) -l- J. Sas -e- 12 u.

Midden-Limburg. Wandeling op de Platwijers: waarnemen voorjaarsvogels en beluisteren zang. -b- 9 u. Paalsteen, einde Paalsteenstraat, Hasselt -l- Marc en Eric -e- 12 u.

Noord-Limburg. Maandelijks watervogeltelling -b- 9 u. kruispunt Lommel-Barrier -e- 12.30 u.

Scheldeland. Vogelobservatie in eigen streek. Telling waterwild in de omgeving van het Donkmeer te Overmere. -b- 8.30 u. Markt Wetteren, 8.45 u. Dorp Uitbergen -l- A. Blondeel -e- 12 u.

'sHeerenbosch. Opruiming zwerfpuil Vlassenbroek. Opruiming in samenwerking met de stad Dendermonde. -b- 9 u. en 12 u. kerk Vlassenbroek -l- G. Van Damme -e- 12 u. en 17 u.

'sHeerenbosch. Uitwaaietocht op Schouwen-Duiveland. Inschr. voor 10/3, 052/33 39 75. Huur fietsen ter plaatse. (10 gulden) -b- 8 u. station Buggenhout (eigen wagens) -l- D. Mertens -e- 17 u. -m- picknick.

Voorkepen. Amfibieën op de Kooldries. -b- 14 u. Dienstencentrum, Schoolstraat 44, Schilde, 14.20 u. Kooldries, Papenstraatje, Brecht -l- Kerstens -e- 17 u. -m- laarzen.

Westland. Busuitstap naar het Verdrongen Land van Saeftinghe, info: 056/55 50 41 -b- 7.15 u. station Ieper -l- J. Tahon -e- 21 u.

19

Meetjesland. Diamontage: Polen, een bitterzoete natuurexploitatie. -b- 20 u. NCMV-lokaal, Lijnendraaiersstraat, Eeklo -l- R. De Mol -e- 22.30 u.

Midden-Kempen. Praatcafé Wielewaal Midden-Kempen: Werkgroepen; projecten en kalender, raadseldia's en info reis Lauwersmeer -b- 20 u. CC 't Getouw, Mol -l- J. De Schepper -e- 23 u.

22

Midden-Kempen. Steenuilexcursie in Balen-Olmén: inventarisatie Steenuilen per fiets (+zaklamp), ook de sterrenhemel zal bekeken worden -b- 19 u. Balen-Olmén Straalmolen -l- R. Convens -e- 22.30 u.

Ninove. Uileninventarisatie in Roosdaal -b- 20.30 u. cafetaria Sportcentrum Belleheide aan Belle-Alliance, Roosdaal (Stw. naar Brussel) -l- S. Kestens -e- 23.30 u., Roosdaal -m- warme kledij, laarzen.

Scheldeland. Dia-avond met spreker over het natuurpark "Hoge Venen/Eifel": fauna en flora tijdens de 4 seizoenen. -b- 20 u. Zaal Werkmanshuis, Wegvoeringstraat 1, Wetteren -l- A. Blondeel -e- 22.30 u.

23

Demervallei. Voorjaarswandeling en bezoek aan het vogelasiel -b- 14 u. kerk Messelbroek -l- H. Ceusters -e- 17 u.

Geraardsbergen. Tweede Natuurstudiedag Wielewaal (zie nationaal blad)

Lier. Deelname aan de tweede Vlaamse Natuurstudiedag -b- 9 u., aula van Vrije Universiteit Brussel te Etterbeek -l- M. Vermeylen -e- 17 u.

Midden-Kempen. Natuurstudiedag De Wielewaal in de VUB te Brussel, info bij J. Sas en/of nationaal blad.

Noord-Limburg. Dia-avond: De voorbij Wielewaalactiviteiten 1995 -b- 20 u. Palethe, Jeugdlaan, Overpelt

Turnhout. Fietstocht Rechte Heide en Rovertse Heide, info : 014/55 72 25 (J. Appels) -b- 5.30 u., einde Ring, Stw. Baarle Hertog, Turnhout -l- M. Smets -e- 17.30 u.

Vaartland. Vlaamse Natuurstudiedag VUB Etterbeek: Water voor nu en later, info: 03/886 90 72 -b- 8 u. Willebroek (eigen wagen) -l- D. Tierens -e- 17 u.

Westland. Lentesouper, info: 057/20 17 99 -b- 20 u. Jeugdstadion, Leopold III-Laan, Ieper -l- D. Ronsse -e- 24 u.

24

Brussel. Vogelobservatie in de zandwinningsputten te Zemst, info: 02/524 28 52 (L. Mertens) -b- 9 u., kerk Humbeek, Grimbergen -l- F. Van Den Houte -e- 12 u., Grimbergen

Groot-Beveren. Natuurwandeling Schausselbroek te Temse. -b- 13.30 u. Markt Beveren -l- De Buyser -e- 17 u. -m- verrekijker, wandelschoenen, eigen vervoer.

Lier. Steltlopers en andere vogels in de nieuw gecreeëde natuurstukjes aan de Sluis van Wintam -b- 8.30 u., fietsenstalling, station Lier -l- E. Lambrechts -e- 17 u. -m- optisch materiaal, picknick.

Mechelen. Rivierlandschap in Bornem (eiland) -b- 7.45 u., station NMBS Mechelen -e- 12 u., Mechelen

Midden-Limburg. Vogelobservatie in het vijvergebied Wijvenheide. -b- 9 u. Begin van Bolderdal-Zwanenstraat (weg Zonhoven-Bolderberg) -l- C. Onkelinx -e- 12 u.

Ninove. Plantenwerkgroep : Lambrechtsbos (ten velde gaan inventariseren) -b- 9 u., ex-zagerij Hokipal te Pollare (rechtover, Pollare-dorp 62, Pollare) -l- G. De Munter -e- 12.30 u. -m- plantengids, loop.

Ninove. Ronde Van Ninove : Pollare, naast het landschap wordt eveneens aandacht besteed aan de voorjaarsflora -b- 14.30 u., kerk van Pollare -l- E. De Bakker + Engels -e- 17 u. -m- warme kledij, laarzen.

Ninove. Jaarlijks eefstijntje (opbrengsten van dit eefstijntje gaan naar het beheer en de aankoop van natuurreservaten) -b- 11.30 u. tot 15 u. en van 17 u. tot 20 u., Parochiaal Centrum te Pollare -l- H. De Kegel -e- 15 u. en 20 u., Pollare -m- vrienden en familieleden zijn meer dan welkom.

Schelde-Leie. Paasleietocht; auto-ecologie van de Paasleie, beheer middelhoutbossen, info: 09/383 71 39 -b- 13 u. kerk Leupegem -l- K. De Waele -e- 17 u. -m- laarzen, verrekijker, veldgidsen.

Turnhout. Fietstocht Noorden van Turnhout, info : 014/55 72 25 (J. Appels) -b- 14 u., einde Ring, Stw. Baarle Hertog, Turnhout -l- P. Geerts -e- 17 u., Turnhout

Westkust. Vogels in de broeken van Reninge en Noordschote. -b- 14 u. Fintele-Lo-Reninge -l- A. Demarey -e- 17 u.

Zwalmvallei. Voorjaarswandeling in het bos van Lombrise: Narcissen in bloei. -b- 14 u. parking restaurant Astoria, halweg grote baan Geraardsbergen-Lessen -l- K. Van den Berge -e- 17.30 u.

30

Geraardsbergen. Vogelzangcursus Les 1: inleiding + tuinbiotoop -b- 9 u. koetsenhuis Abdij -l- J. Bracquené -e- 12 u.

Netevallei. Diavoorrecht over het rivierlandschap, 10 jaar natuurreervaat De Steenbeemden, door conservator Marc Vermeylen -b- 20 u.,

Wielewaallokaal, Leopoldlei 81, Hallaar -l- M. Vermeylen -e- 22.30 u., Hallaar

Rupelstreek. Natuurbeheerswerken in het reservaat Oude Nete-arm Rumst, aanleg plasbermen en ondiepe oeverstroken langs sloot. Tijdens de middag soep en broodjes, info : 015/31 99 07 (L. Laureyssens) -b- 9 u., ingang reservaat, Kerkstraat te Rumst (tegenover de St.-Pieterskerk) -l- L. Laureyssens -e- 16 u., Rumst -m- werkklédij, laarzen, spade

Westland. Landschapswandeling rond Kemmel met aandacht voor paddentrek. -b- 13.30 u. station Ieper, 14 u. Kemmelberg -l- C. Beel -e- 18 u.

31

Antwerpen-Centrum. Halve-dag uitstap naar de Kuifeend en omgeving - waarnemen van late overwinteraars en eerste zangertjes -b- 9 u., kerk van Ekeren -l- L. Benoy + Van Ammel -e- 12.15 u., Ekeren

Antwerpen-Zuid. Amfibieëntocht in de Hobokense Polder, info : 03/455 92 79 (L. Deceuninck) -b- 13.30 u., vertrek met eigen wagen aan het station Oude God te Mortsel -l- T. Wuyts -e- 17 u., Mortsel -m- laarzen, ev. determinatiegids.

Brussel. Natuurobservatie in Vogelzangbeek te Anderlecht, info : 02/524 28 52 (L. Mertens) -b- 9 u., Kerkhof Anderlecht -l- P. Vanbelingen -e- 12 u., Anderlecht

Geraardsbergen. Voorjaarswandeling: Reigers -b- 14 u. Parking bij de Camping van de Gavers -l- D. De Cooman -e- 17.30 u.

Klein-Brabant. Fietstocht langs de reservaten, info : 03/889 14 39 (A. Peeters) -b- 10 u., kerk van St.-Amands -l- K. Grolus -e- 16 u., St.-Amands

Merelbeke-Melle. Lentekriebels in de Zwalmstreek met studie van de lentebloeiers en de vogels, info : 09/230 46 46 (G. De Meulemeester) -b- 13 u., kerk van Merelbeke Centrum -l- T. Liekens -e- 17 u., Merelbeke

Midden-Kempen. Lentewandeling naar De Wurft en omgeving: observatie eerste zomervogels en balts Havik. -b- 9 u. taverne De Wite Haas, brug Witgoor-Dessel -l- F. Vreysen -e- 12.30 u.

Netevallei. Kasteelpark "Hof ter Laken" te Booischot, info : 015/22 42 83 (A. Claes) -b- 14 u., Pallietherhoeve, Uzerweg 21 te Booischot -l- A. Claes -e- 16 u., Booischot

Noord-Limburg. Voorjaarsuitstap Dommelvallei. -b- 8.30 u. kerk Eksel -l- -e- 12.30 u.

Rupelstreek. Vogels kijken aan het noordelijk eiland te Wintam, info : 03/887 13 72 -b- 13 u.30 (stipt), Veer, Rupeldijk, Niel -l- E. De Keersmaecker -e- 17 u., Niel -m- verrekijker, vogelgids, ev. telescoop, laarzen.

Schelde-Leie. Vroege morgenwandeling: zang der vogels. -b- 6.30 u. kerk Nokere -l- A. Wandels -e- 9.30 u. -m- laarzen, verrekijker, vogelgidsen.

Vaartland. Veldornithologie: deel 1, zangvogels -b- 9 u. parking Broekstraat -l- A. Willemsen -e- 12 u.

Wulp. Voorjaarswandeling De Laks: eerste lentewaarnemingen. -b- 8 u. Kerkplein Sint-Antonius (Oosthoven), 8.15 u. Bijenpark Hoge Mierdse Heide Weg, Oud-Turnhout -l- L. Cuylaerts -e- 12 u.

APRIL

5

Ninove. Uileninventarisatie (o.a. Bosuil en Steenuil) -b- 20.30 u., cafetaria Sportcentrum St.-Christoffel, Schuitstraat 8, Pollare (weg naar Denderbrug, zijstraat van de straat Pollare-dorp) -l- R. De Dyn -e- 23.30 u. -m- warme kledij en laarzen.

Rupelstreek. Paddenoverzetactie Potaardestraat Niel - afbraak plasticafsluiting, info : 03/887 13 72 (E. De Keersmaecker) -b- 9 u., parking Walenhoek, Potaardestraat, Niel -l- E. De Keersmaecker -e- 12 u., Niel

6

Geraardsbergen. Vogelzangcursus les 2: bosbiotoop -b- 9 u. Koetsenhuis Abdij -l- J. Bracquené -e- 12 u.

Lier. Fietstocht Netevallei op zoek naar zomergasten onder onze vogels -b- 8 u., Zimmertoren, Lier -l- T. Depauw -e- 12.30 u., Lier -m- fiets, optisch materiaal.

Ninove. Initiatiecursus Vogelzang: deel 1 -b- 9 u. Cultuurzolder (gemeenteschool Pamel), Roosdaal -l- S. Kestens -e- 12.30 u. -m- schrijfgereef: balpen en notitieblok.

7

Midden-Limburg. Voorjaarswandeling observatie vogels en voorjaarsbloemen. -b- 9 u. Witvenweg Zonhoven -l- L. Daemen -e- 12 u.

Noord-Limburg. Voormiddagwandeling -b- 10 u. Bredase Dijk, Lommel-kolonie -l- V. Wijnen -e- 12.30 u.

Noord-Limburg. Namiddagwandeling -b- 14 u. einde Koloniestraat, Lommel-kolonie -e- 16.30 u.

Turnhout. Wandeltocht Weelde-Statie. -b- 14 u. Oud Station, Weelde-Statie -l- G. Loos -e- 17 u.

Vaartland. Veldornithologie: deel 2, Zangvogels -b- 9 u. Sasplein, Klein Willebroek -l- A. Willemsen -e- 12 u.

8

Antwerpen-Zuid. Landschapswandeling Falaën -b- 7.30 u. station Oude God, Mortsel, 9.15 u. aansluitingsplaats, kerk van Falaën (eigen wagens) -l- J. Konings -e- 17.45 u.

Brechtse Heide. Reptielen op het militair domein Brasschaat -b- 8.30 u. Toverfluit, Kapellei, Halle, 9 u. Brasschaat, Maria-ter-Heide, Texaco-station, Bredabaan -l- F. Kerstens -e- 12.30 u. -m- laarzen.

Gent. Paasmaandagtocht door het Gentbos: eerste lenteverstrijpselen -b- 9 u. Hollebeekvijver, Merelbeke -l- W. Sierens -e- 12 u.

Lier. Tocht naar Tallaerthof en omgeving. -b- 13.45 u. fietsenstalling station Lier, 14 u. ingang domein Tallaerthof, Tallaerthofdreef, Koningshooik -l- Y. Peeters -e- 17 u. -m- laarzen, kijker.

Merelbeke-Melle. Lentewandeling in het Gentbos en omgeving: studie van lentebloeiers en vogels. -b- 8.45 u. kerk Merelbeke-Centrum, 9 u. Hollebeekpark -l- F. De Sutter -e- 12 u.

Netevallei. Voorjaarsbloeiers in Averegten en plantentuin: Florete Flores, info : 015/24 41 59 (R. Vertommen) -b- 14 u., grote parking Averegten, Boonmarkt, Hallaar -l- R. Vertommen -e- 16 u., Hallaar

Noord-Limburg. Uitstap naar het reservaat De Riebos -b- 8 u. ka-naalbrug van Lommel naar Luyksgestel -e- 12.30 u.

Zwalmvallei. Paaswandeling in het Hasseltbos, info : 055/42 83 90 (K. Van Den Berge) -b- 14 u., parking Bandencentrale Haalterman, Stw. Ninove, Brakel (nabij kruispunt "De Kat") -l- K. Van Den Berge -e- 17.15 u., Brakel

12

Netevallei. Vogelzangcursus : theorielessen op vrijdag 12/04 + 26/04 + 17/05 en excursie op zondag 21/04 + 05/05 + 26/05 -b- 20 u., Wielewaallokaal, Leopoldlei 81, Hallaar -l- W. Wouters -e- 22.15 u., Hallaar -m- deelnameprijs : 600 F

Ninove. Uileninventarisatie (o.a. Bosuil en Steenuil) - inventarisatie van de baltsroep van diverse uilen -b- 20.30 u., cafetaria Sportcentrum St.-Christoffel, Schuitstraat 8, Pollare (weg naar Denderbrug, zijstraat van de straat Pollare-dorp) -l- R. De Dyn -e- 23.30 u. -m- warme kleding en laarzen

13

Antwerpen-Zuid. Insektendeterminatie-avond, info : 03/455 92 79 (L. Deceuninck) -b- 20 u., Fort 7, lokaal De IJsvogel, Legerstraat 40, Wilrijk -l- H. Waeterschoot -e- 23 u.

Klein-Brabant. Vleermuizenavond in het Fort van Oelegem: bezoek aan vleermuizenreservaat met vooraf een dia-reeks, info : 03/887 51 69 Deelnamekosten 75 F -b- 18 u.45 aan Staels Borco in Bornem en om 19 u. aan parking Peleman in Puurs -l- I. Wachters -e- 22.30 u. -m- zaklantaarn

Midden-Limburg. Avondwandeling - avondgeluiden vogels en voor-al Rugstreeppad, info : 089/38 16 24 (F. Van Brabant) -b- 19.30 u., Teut-parking aan Donderslagse Weg, Zonhoven, -l- M. Schepers -e- om-streks 22 u.

Nat. Werkgr. Botanie. Planteninventarisatie : Molenbeekvallei - Laarbeek - Poelbos - kerkhof - spoorwegbermen -b- 9 u., station van St.-Agatha, Berchem -l- A. Van Den Bergh -e- 17 u., Berchem -m- flora, loep, drank, picknick.

Rupelstreek. Vleermuizenavond in het Fort van Oelegem: bezoek aan vleermuizenreservaat met vooraf dia-reeks, info : 03/887 51 69 -b- 19.15 u., kerk H.Hart, Boom (A12) -l- I. Wachters -e- 22.30 u.

Westland. Wandeling aan de Blankaart: determinatie vogels -b- 13.30 u. station Ieper, 14 u. Blankaart, Iepersesteenweg 56, Woumen -l- P. Snick -e- 18 u.

14

Aalter. Voorjaarsbloeiers in het Park van Poecke, info : 09/374 59 86 (E. Vanaelst) -b- 14 u., kerk van Poecke -l- E. Vanaelst -e- 16.30 u.

Antwerpen-Centrum. Methodiek voor het determineren van vogels in de vlucht (met eigen wagens naar de Belgische kust) -b- 7.30 u., Noorse kerk, Grote Tunnelplaats, Antwerpen -l- E. Wybouw -e- omstreeks 17 u., Antwerpen

Antwerpen-Zuid. Linkeroever + Saeftinghedijk, info : 03/455 92 79 (L. Deceuninck) -b- 8 u., station Oude God, Mortsel -l- T. Wuyts -e- 16.30 u., Mortsel -m- kijker, telescoop, laarzen, picknick.

Brussel. Vogelobservatie en planten in park van kasteel de Ribeaucourt te Perk (Steenokkerzeel), info: 015/71 24 94 -b- 9 u. kerk van Perk -l- J.P. Verduystert -e- 12 u.

Gent. Vroege wandeling door het Maaltepark: vogels -b- 7 u. ingang van park -l- W. Sierens -e- 11 u.

Geraardsbergen. Voorjaarswandeling De Moenebroek : Voorjaarsbloeiërs. -b- 14 u. Paneelreservaat, Moenebroekstraat-Moorhofstraat -l- C. D'Haeseleer -e- 17.30 u.

Land van Waas-Zuid. Tocht naar het reservaat "De Turfmeersen" in Moerbeke (gids : Dirk Verheedt), info : 03/776 87 30 (G. Keereman) -b- stadhuis te Sint-Niklaas -l- G. Keereman -e- 17 u., Sint-Niklaas

Mandelstreek. Wandeling in natuurreservaat De Mandelhoek: info over beheerswerken en natuurlijke ontwikkelingen in het reservaat. -b- 9.30 u. ingang reservaat, Waterstraat, Ingelmunster -l- M. Joye -e- 12 u.

Ninove. Plantenwerkgroep : Beddekens / Hollanders te Denderwindeke : determineren van diverse planten en hun families -b- 9 u., kruispunt Neuringen / Steenberg te Pollare -l- G. De Munter -e- 12.30 u. -m- plantengids, loop.

Ninove. Neigembos : voorjaarsflora : aandacht wordt besteed aan het voorkomen en het waarom van de kleurrijke voorjaarsvegetatie -b- 14.30 u., kapel van Bevingen, Neigembos te Neigem -l- R. De Dyn -e- 17 u., Neigem -m- warme kledij, laarzen.

Noord-Limburg. Uitstap naar Leenderheide en Soerendonk -b- 8 u. Achelse Kluis

Turnhout. Blauwborstentocht Tikkebroeken, info : 014/55 72 25 (J. Appels) -b- 7.30 u. gemeentehuis te Oud-Turnhout -l- M. Smets -e- 11 u., Kasterlee

Voorkeempem. Busuitstap naar Custinne (omgeving Lesse): voorjaarsflora. 400 F(volw), 250 F(jeugd) storten op rekeningnummer 000-0098691-42, Wielewaal Voorkeempem, Schilde -b- 7 u. Toverfluit, Kapellei, Halle -l- F. Kerstens -e- 20 u. -m- info: 03/383 19 40.

19

Ninove. Uileninventarisatie - Roosdaal : de balts van Steenuil, Bosuil, Ransuil en Kerkuil trachten we in de natuur op te sporen -b- 20.30 u., cafetaria Sportcentrum Belleheide aan Belle-Alliance, Roosdaal (Stw. naar Brussel) -l- S. Kestens -e- 23.30 u. -m- warme kledij en laarzen

20

Geraardsbergen. Vogelzangcursus, les 3: Ruigte- en akkerbiotopen -b- 9 u. Koetsenhuis Abdij -l- J. Bracquené -e- 12 u.

Kievit. Regenwulpentocht Landschotse Heide Info : 014/61 66 79 (E. Dockx) -b- 15.45 u., kerk Zwaneven te Oud-Turnhout -l- P. Prinsen -e- 21 u., Oud-Turnhout

Lier. Vogelzangcursus. -b- 20 u. -l- J. Bracquené Lier. De plantenwerkgroep inventariseert te Berlaar km-hok C5 56 12 -b- 8.45 u., fietsstalling station te Lier -l- N. Van Aerschot -e- 17 u., Berlaar -m- flora, loop, drank, picknick.

Mechelen. Op zoek naar Bosuilen : ringen van Bosuilen in het Steentjesbos, info : 016/65 02 27 (S. Vansteenkiste) -b- 18.45 u., station NMBS Mechelen, 19 u. kerk Schiplaken -l- S. Vansteenkiste -e- 22 u.

21

Antwerpen-Zuid. Hellingbossen van Zuid-Limburg, info : 03/455 92 79 (L. Deceuninck) -b- 7.30 u., station Oude God te Mortsel, vertrek om 9 u. -l- R. Vansevanant -e- 17 u., ter plaatse -m- verrekijker, goede wandelschoenen, picknick, guldens.

Brussel. Dag van de aarde in Poelbos te Jette, info : 02/524 28 52 (L. Mertens) -b- 9 u., bloemenzaak De Mesmaeker, Tentoonstellingslaan 195, Jette -l- R. Gielen -e- 12 u., Jette

Geraardsbergen. Dag van de Aarde: poelenwandeling: Water (kwaliteit, amfibieën, micro-organismen) -b- 14 u. Denderoord, Hoge Buizemont 247 -l- G. Merlevede -e- 17.30 u.

Groot-Beveren. Dag van de Aarde: Thema "Water". Fietsstocht + andere activiteiten -b- 14 u. Natuurcentrum Het Panneweel, Krekeldijk 2, Meerdonk, 13 u. kerk Vrasene voor de fietsstocht

Klein-Brabant. Dag van de aarde : Blauwborstjeswandeling, info: 03/889 14 39 (A. Peeters) -b- 8.30 u., Staels-Borco, Bornem -l- H. D'Hertefelt -e- 12 u., Bornem

Maasland. Wandeling in Zuid-Limburg : hellingen en bosgebied, info : dagtocht eigen vervoer -b- 7.30 u., markt Maasmechelen - 9 u. Zuid-Limburg -l- M. Stevens -e- 16 u., Zuid-Limburg -m- eigen vervoer, picknick.

Mandelstreek. Deelname aan Vlaamse Ardennendag -voormiddag in Etikhove en namiddag in Overboelare, info : 051/20 46 54 (P. Deprez) -b- 8 u., Polenplein te Roeselare - 9 u. te Etikhove -l- P. Deprez -e- 17 u., Overboelare

Midden-Limburg. Voorjaarswandeling in het vijvergebied, dus vogels en planten, info : 089/38 16 24 (F. Van Brabant) -b- 9 u., aan de Paalsteen, einde Paalsteenstraat, Hasselt - 9 u., Platwijers Zonhoven -l- Marc en Eric -e- 12 u., Zonhoven

Midden-Limburg. Voorjaarswandeling in de Belvue bossen te Kortesse, info : 089/38 16 24 (F. Van Brabant) -b- 14 u., kerk Guigoven -l- R. Jacobs -e- 17 u.

Ninove. Dag der Aarde: thema Water. Info: zie Vlierefluiter of plaatselijke pers. -b- zie plaatselijke pers -l- W. Mertens

Noord-Limburg. Uitstap naar de Dommelvallei te Eksel. -b- 14 u. kerk Eksel

Rupelstreek. Schelle natuurlijk !! : natuurwandeling, info : 03/887 13 72, E. De Keersmaecker) -b- 10 u., parking Laarhof, Laardijk, Schelle -l- E. De Keersmaecker -e- 12 u., Schelle -m- laarzen, verrekijker.

Rupelstreek. Schelle natuurlijk !! : natuurwandeloektochten - natuurfietszoektochten langs het rivierlandschap, info : 03/887 13 72 -b- van 10 u. tot 18 u., Laarhof, Laardijk, Schelle -l- E. De Keersmaecker -e- 18 u., Schelle

's Heerenbosch. Dauwtrip n.a.v. Dag van de Aarde: thema: water, info : 052/35 73 50 (P. Van Geet) -b- 7 u., Dorpsplein Vlassenbroek -l- P. Van Geet -e- 11 u.

Vaartland. Fietsstocht Dag van de Aarde: Water in de Zuidelijke Rupelvallei -b- 14 u. lokaal Bara, A.V. Landeghemstraat, Willebroek -l- D. Tiersen -e- 17 u.

Westland. Wandeling in de kleiputten van Ploegsteert: determinatie van rietvogels. -b- 13.30 u. station Ieper, 14 u. Steenbakkerij, rue Tourquet 228, Ploegsteert -l- R. Claeys -e- 18 u.

Wulp. Lentewandeling in en om de Liereman, info : 014/45 06 46 -b- 9 u., kerkplein St.-Bavo (centrum Oud-Turnhout) - 9.15 u. Broederpleinen (infobord) -l- D. Geysels -e- 12 u. Oud-Turnhout

23

Oostende. Eerste educatieve les : "Vogelzang in 't algemeen", info : 059/30 22 09 (J. Claerhout) -b- 19.30 u., College Lijsterlaan, Oostende -l- J. Bracquené -e- 22 u., Oostende

25

Westkust. Flora en fauna van het woud van Eperlecques en van Clairmarais, info : 058/51 80 80 (G. Warreyn) -b- 8 u., station Adinkerke - 9 u., parking woud van Eperlecques -l- G. Warreyn -e- 17 u.

26

Wulp. Avondwandeling Hoge Mierdse Heide (weidevogels, Rugstreeppadden), info : 014/45 06 46 (L. Huibrechts) -b- 18.30 u., kerkplein St.-Bavo (centrum Oud-Turnhout) - 18.45 u. Broederpleinen -l- W. Machielsen -e- 22 u., Oud-Turnhout

27

Lier. Op vogelobservatie naar Zeeland (Brouwersdam + Schouwense Inlagen) -b- 7.30 u., fietsstalling station Lier -l- T. Depauw -e- 17 u. -m- eigen wagen, optisch materiaal, picknick, nederl. geld.

Mechelen. Familiewandeling met B.G.J.G.: amfibieën rond drinkpoelen, info: 016/65 02 27 -b- 14 u. Zuurbemke, De Battelaer, Brug van Battel -e- 17 u.

Merelbeke. Op zoek naar de eerste zomervogels en lentebloeiërs in de Scheldevallei, info : 09/230 46 46 (G. De Meulemeester) -b- 8.30 u., kerk Merelbeke Centrum - 8.45 u., Cultureel Centrum Merelbeke -l- G. De Meulemeester -e- 12 u.

Nat. Werkgr. Botanie. Planteninventarisatie in 't Burreke - Bronbossen voorjaarsflora -b- 9 u., kerk van Zegelsem (Oudenaarde) -l- K. De Waele -e- 17 u. -m- loop, flora, picknick, drank.

Westland. Planteninventarisatie aan de verdrinken weiden te Ieper. -b- 9 u. Vijverhuis, Vijverdreef 2, Zillebeke -l- R. Claeys -e- 12 u.

28

Aalter. Vlaamse Ardennendag : voormiddag : boswandeling - namiddag : landschapswandeling, info : 09/374 59 86 (E. Vanaelst) -b- 8 u. (stipt) rond punt te Aalter - 9 u., kerk van Everbeek -l- E. Vanaelst -e- 16 u.

Antwerpen-Centrum. Bustocht naar het natuurpark Lomme et Lesse en Ave et Auffe. 500 F. inschr. 000-0087473-76 van Wielewaal Merksem -b- 7.30 u. Atheneum Antwerpen, hoek Van Straelenstraat en Rooseveltplein -l- L. Van Hooydonck -e- 19 u.

Antwerpen-Zuid. Vlaamse Ardennendag: Le Bois Joli + Kwaremont, info : 03/455 92 79 (L. Deceuninck) -b- 7.30 u., station Oude God, Mortsel - 9 u., aansluitingsplaats: parking aan het kerkhof, Van De Hogerluchtstraat, Ronse -l- H. Orlent -e- 17 u. -m- laarzen, picknick, drank

Brechtse Heide. Daguitstap met eigen wagens naar de Maas in Limburg, info : 03/383 19 40 (F. Kerstens) -b- 8 u., Toverfluit, Kapellei, Halle -l- M. Berkvens -e- 17.30 u. (ter plaatse) -m- laarzen, verrekijker, loep.

Brussel. Lente in het Zoniënwood, info : 02/524 28 52 (L. Mertens) -b- 9 u., boswachtershuis, Middenhut, Waterlosesteenweg 1, St. Genesius-Rode -l- D. Raes -e- 12 u.

Demervallei. Voorjaarszangers en trek in het Zammelsbroek, info : 013/77 68 14 (G. Nijs) -b- 8 u., kerk Zammel -l- H. Berghmans -e- 12 u.

Gent. Vlaamse Ardennendag: Het Bos ter Rijst te Schorisse + De Maarbeekvallei te Etikhove -b- 8 u. Sint-Pietersplein, Gent -l- D. Danhieux -e- 18 u.

Geraardsbergen. Vlaamse Ardennendag: wandeling in Enamebos (VM), wandeling in Muziekbos (NM) -b- 8.30 u. Vesten -l- G. Tack -e- 18 u.

Land van Waas-Zuid. Vlaamse Ardennen: Hayersbos (VM), gids W. Boonen, Koppenberg (NM), gids M. Lerno, info: 03/776 87 30 -b- 8 u. stadhuis Sint-Niklaas, 10 u. Hayersbos -l- G. Keerman -e- 17 u.

Lier. Reservaten Zomerklokje en Steenbeemden: Moerasvegetatie (Zomerklokje) en broedgebied van rietzangers en Blauwborst. -b- 13.45 u. fietsenstalling station Lier, 14 u. 't Badhuis Emblem (Netebrug steenweg Emblem-Kessel) -l- M. Vermeylen -e- 17 u. -m- laarzen en kijker

Lier. Promotiewandeling te Duffel: Netevallei -b- 14 u. Vanderlindenplein, Duffel -l- K. Van Rompaey -e- 17 u. -m- wandelschoenen.

Mandelstreke. Voorjaarszang en watervogels in de lente op de Blankaartvijver en omgeving -b- 8 u. Polenplein Roeselare, 8.30 u. Blankaart, Woumen -l- P. Desmet -e- 12 u.

Mandelstreke. Het bos in het voorjaar: wandeling in het Wijnendaelebos. -b- 14 u. parking Wijnendaelebos, Torhout -l- P. Desmet -e- 17 u.

Midden-Kempen. Amfibieën- en reptielenexcursie in de Vallei van de Bocq. -b- 7.15 u. Markt Meerhout -l- R. Willockx -e- 16 u. -m- laarzen, picknick.

Ninove. Landschapswandeling Ronde van Ninove: Okegem -b- 14.30 u. kerk van Okegem -l- W. Mertens -e- 17 u. -m- schrijfgierief en notitieblok.

Noord-Limburg. Uitstap naar de Veewey te Eksel. -b- 8 u. autokeuring baan Eindhoven-Hasselt

Oostende. Ledenwerfactie: enkele gidsbeurten naar het brede publiek toe: Roksempot, Spoorwegberm Oostende, Spuikom -b- 14 u. parking J. Bauwensschool, Mercatorlaan, Oostende -l- R. Lagrou -e- 17 u.

Rupelstreek. Natuurwandeling in de Hobokense Polder: voorjaarszangers en voorjaarsbloemen ... , info : 03/887 15 24 (F. Mertens) -b- 9 u., kerkplein kerk St. Peter en Paulus - 9.30 u. station Hoboken Polder -l- E. De Keersmaecker -e- 12 u., Hoboken -m- verrekijker, laarzen

Vaartland. Veldornithologie: deel 3, zangvogels in de moerassen van Harchies -b- 7 u. A.V. Landeghemplein, Willebroek -l- A. Willemsen -e- 18.30 u.

Westland. Daguitstap naar de moerassen van Harchies, info : 057/20 15 72 (P. Snick) -b- 8 u., station Ieper - 9 u. Harchies -l- P. Snick -e- 18 u.

Wulp. Plantenwandeling Kanaaldijk-Werkendam, info : 014/45 08 46 (L. Huijbrechts) -b- 9 u., Stw. op Ravels, Oud-Turnhout - 9.15 u., Kanaaldijk-Werkendam -l- L. Adriaenssens -e- 12 u.

Zwalmvallei. Deelname aan de Vlaamse Ardennendag: Hotond en Beiaardbos, info : 09/360 20 98 (J. Cosijn) -b- 9 u., kerk Etikhove -l- E. Saveyn -e- 12 u., Etikhove

Zwalmvallei. Deelname aan de Vlaamse Ardennendag: Bois Joly -ronse Info : 09/360 20 98 (J. Cosijn) -b- 13 u.30, NCMV gebouw Oudenaarde - 14 u., kerkhof Ronse -l- F. Delbecq -e- 17 u., Ronse

30

Noord-Limburg. Nachtegaaluitstap in de Vloeiweiden -b- 19.30 u. Wateringhuis, Lommel

VRIENDEN VAN DE GALAPAGOS

De aanwezigheid van landgenoten is steeds een vast gegeven geweest op de Galapagos-eilanden. Deze Belgen, begaan met de natuur, vertegenwoordigen een vaste waarde bij de bescherming en het onderzoek naar dit ecologisch zo uniek gebied. Vandaag nog werken en leven er mensen van bij ons op Galapagos. Ze zoeken steun vanuit België voor knappe projecten die soms van fundamenteel belang zijn voor het voortbestaan van dit laatste paradijs op aarde; want bedreigd is dit gebied jammer genoeg zeker!

In navolging van Zwitserland, Nederland, Duitsland en de U.K. wens ik een vereniging voor ondersteuning van het Charles Darwin-instituut te Galapagos op te richten. Voor België zou dit de vorm van een vzw inhouden. De bedoeling is om financiële en eventuele andere steun te verlenen aan dit wetenschappelijk centrum dat er naar streeft de Galapagos in stand te houden en te verkennen.

Om dergelijke vzw echter op te richten ben ik op zoek naar capabele mensen die zich willen inzetten; of het nu om wetenschappers of gewezen toeristen van Galapagos gaat. Samen met deze vrijwilligers kunnen we dan de nieuwe vereniging oprichten en de werking opstarten.

Ben je geïnteresseerd of bereid hieraan mee te werken, gelieve dan contact op te nemen met onderstaande persoon. Alvast bedankt!

René De Backer, De Wip 5, 2560 Nijlen, tel. 03/481 65 21.

EEN NIEUW INITIATIEF VAN "DE WIELEWAAL, NATUURVERENIGING": "NATUUR- EN MILIEU-EDUCATIE DE WIELEWAAL"

Illustraties: Bernadette Melens

In december 1995 nam "De Wielewaal, Natuurvereniging" het initiatief haar activiteitenpakket inzake natuur- en milieu-educatie over te dragen aan een nieuwe vereniging. "Natuur- en milieu-educatie De Wielewaal" werd opgericht. Deze nieuw opgerichte instelling voor volksontwikkeling laat aan De Wielewaal toe haar educatief takenpakket verder uit te bouwen. De afdelingen van De Wielewaal hebben immers een zeer rijke praktijkervaring inzake natuur- en milieu-educatie en het netwerk van De Wielewaal heeft in het verleden steeds ten dienste gestaan van andere natuur- en milieu-educatieve organisaties.

Deze inspanningen en inzet uit het verleden kanaliseren naar een nieuwe vereniging, die sterk ondersteunend werkt voor "De Wielewaal, Natuurvereniging", is een boeiende uitdaging voor de komende jaren.

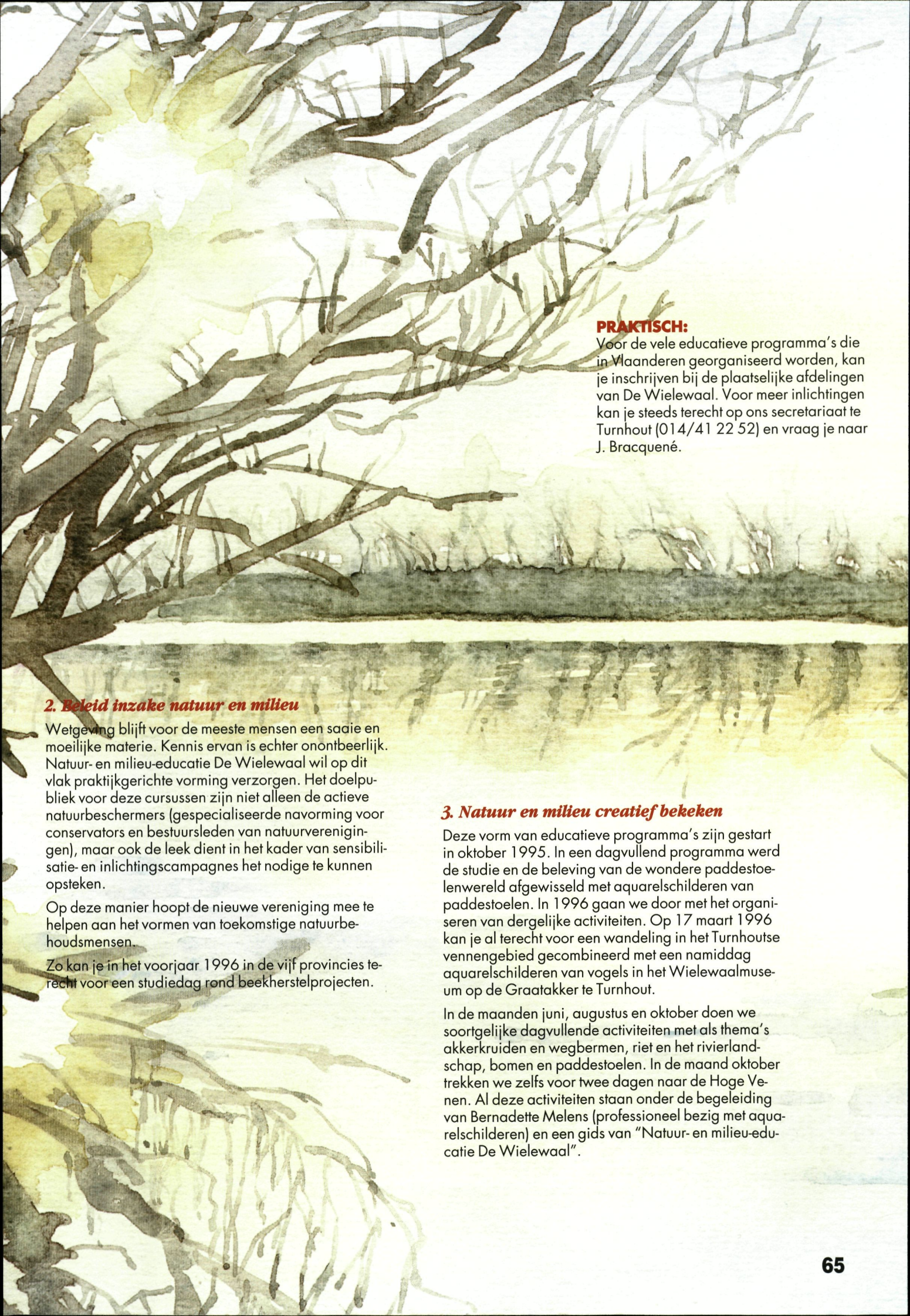
"Natuur- en milieu-educatie De Wielewaal" zal in de aanvangsperiode werken rond drie pijlers:

1. *Natuurstudie*

Opkomen voor het behoud van onze natuurlijke leefomgeving vraagt voorafgaandelijke kennis ervan. Mensen kennis bijbrengen van de meest diverse aspecten van onze natuur (vogels, planten, amfibieën en reptielen, paddestoelen, insecten...) kan zowel via een theoretische als via praktische vorming. Wij trachten steeds aan de nodige theoretische kennisverwerving de voor ons fundamentele kennisverwerving in het veld te koppelen.

"Natuur- en milieu-educatie De Wielewaal" kan hiervoor rekenen op een grote schare aan natuurgidsen, gerecruteerd uit "De Wielewaal, Natuurvereniging", met tientallen jaren ervaring. Zo kan je in het voorjaar 1996 in Vlaanderen op meer dan 50 plaatsen terecht voor het volgen van een *cursus vogelzang*. Bijna elke afdeling van "De Wielewaal, Natuurvereniging" heeft zich borg gesteld voor de organisatie van zo een vogelzangcursus. Je vindt meer informatie hierover in de afdelingsbladen. Om verplaatsingsafstanden zo klein mogelijk te houden, gaan er in sommige afdelingen zelfs meerdere cursussen door.

Ook bestaat de mogelijkheid om op sommige plaatsen (vooral in de grote centra) de cursus vogelzang overdag te volgen. Naar de herfst van 1996 toe plannen wij de programmatie van een educatief pakket rond paddestoelen, amfibieën en reptielen en rond zoogdieren.

PRAKTISCH:

Voor de vele educatieve programma's die in Vlaanderen georganiseerd worden, kan je inschrijven bij de plaatselijke afdelingen van De Wielewaal. Voor meer inlichtingen kan je steeds terecht op ons secretariaat te Turnhout (014/41 22 52) en vraag je naar J. Bracquené.

2. Beleid inzake natuur en milieu

Wetgeving blijft voor de meeste mensen een saaie en moeilijke materie. Kennis ervan is echter onontbeerlijk. Natuur- en milieu-educatie De Wielewaal wil op dit vlak praktijkgerichte vorming verzorgen. Het doelpublik voor deze cursussen zijn niet alleen de actieve natuurbeschermers (gespecialiseerde navorming voor conservators en bestuursleden van natuurverenigingen), maar ook de leek dient in het kader van sensibilisatie- en inlichtingscampagnes het nodige te kunnen opsteken.

Op deze manier hoopt de nieuwe vereniging mee te helpen aan het vormen van toekomstige natuurbehoudsmensen.

Zo kan je in het voorjaar 1996 in de vijf provincies terecht voor een studiedag rond beekherstelprojecten.

3. Natuur en milieu creatief bekeken

Deze vorm van educatieve programma's zijn gestart in oktober 1995. In een dagvullend programma werd de studie en de beleving van de wondere paddestoelenwereld afgewisseld met aquarelschilderen van paddestoelen. In 1996 gaan we door met het organiseren van dergelijke activiteiten. Op 17 maart 1996 kan je al terecht voor een wandeling in het Turnhoutse vennengebied gecombineerd met een namiddag aquarelschilderen van vogels in het Wielewaalmuseum op de Graatakker te Turnhout.

In de maanden juni, augustus en oktober doen we soortgelijke dagvullende activiteiten met als thema's akkerkruiden en wegbermen, riet en het rivierlandschap, bomen en paddestoelen. In de maand oktober trekken we zelfs voor twee dagen naar de Hoge Venen. Al deze activiteiten staan onder de begeleiding van Bernadette Melens (professioneel bezig met aquarelschilderen) en een gids van "Natuur- en milieu-educatie De Wielewaal".

VAN AALSCHOLVER TOT ZEIS

De Smalle Gelanden, luttel moerasrelict.

Robert De Lust

Waar de Oostvlaamse en Zeeuwse polders elkaar omarmen in een web van dijken, kleiakkers, kreken en rietstrepn bevindt zich een minuscuul moerasreservaatje van onze Vereniging. De Braakmaninham of Dullaert zoals die Westerscheldeboezem tijdens de late middeleeuwen genoemd werd, reikte ooit tot vlakbij de vroege dorpskiem van Assenede. In die regio tekenen de dijken en kreken de ontstaansgeschiedenis van een landstreek die op de zee gewonnen werd in de vijftiende, zestiende en zeventiende eeuw.

De zeebodem en de schorreruggen van toen zijn nu 's zomers wijde graan-kavels, bieten- en aardappelvelden die een hemel zonder grenzen dragen. Door dat platte land snijdt de Vliet haar onooglijke bedding meanderend naar de Leopoldsvaart. Dit is de sluipweg van alle regenwater uit dit gebied naar de zee.

De Vliet is ouder dan het ommeland want ooit een tentakel van de Braakman. Ze was een heuse vaarweg voor middeleeuwse schuiten die zout, boekweit, schapewol en ander vlas naar Zeeuwse kaden en naar Damme gleden. Haar oeverland bleef nog eeuwen overstroomd. Het gevecht van de polderbesturen kneep die periodieke wulpsheid echter binnen controleerbare limieten. Soms zwelt de Vliet nog es buitenmaats. Dan lopen de laagste poldernappen nog even vol, tot vijftig, honderd meter van haar boorden. Dat duurt kort. Te kort om onze herinnering aan zwermen watervogels terdege op te frissen.

De rietvelden die haar loop een levende franje gaven, slonken of verlandden en wie oeverland bezat, plantte er populieren of ploegde de laatste voor op de raaklijn van droog naar nat.

Vlakbij de landsgrens behield die stroomgeul wat rietstruweel, een schaampek waaromheen een nieuwe bedding gegraven werd en de oude naamloos verzwond. Riet, wilgenhout, ruigtekruiden vormen daar een moederlek, een moerasrige stek die hooguit Haas, Fazant, Waterhoen, Muskusrat en een verdwaalde vogelaar wat

Overstroming van de Vlietmeersen in Assenede, een steeds zeldzamer beeld

Knotten van wilgen was een aanzet tot beheer

Jong volk slaat de hand aan de snoeitang

Foto's: R. De Lust

soelaas biedt. Amper 2 ha rietland rest er, waarvan 1,2 ha door het bestuur van de "Zwarte Sluispolder" aan onze Vereniging verpacht wordt voor ...een symbolische frank.

Het jachtrecht dat hier zo oud is als de schaduw van de wolken, blijft gehandhaafd en wie op de Hollekensdijk fietst, parallel aan de Vlietloop op minder dan honderd meter afstand, dreigt zich in z'n oordeel te vergalopperen. Hoe kan dat schamele rietveld, dat vlechtwerk van wilg en braamstruiken tot bescherming inspireren?

Toch wel! De Blauwborst schraapt er frivole strofen, Kleine karekiet, Rietgors, Grasmus, Tjiftjaf, Grote lijster, Zanglijster, Waterhoen, Meerkoe, Groenling, Vink, Putter en die andere

Koekoek nestelen er ongestoord. Als de Waterral er scharrelt, de Bruine kiekendief er huist, Rans- en Steenuil er broeden, kan geen mens nog twifelen. De Vliet verstopt haar oudste bedding in een onooglijk labirint, een stilteplek die verloren in de polders ligt.

Enig beheer dringt zich op om algehele verruiging tegen te gaan. Vanaf de nazomer 1996 wordt in opvolging van vroegere beurten gemaaid, gesnoeid, gehakt. Dit moerassige struweel is van noord naar zuid geörienteerd. De Vliet geleidt nachttrekkers zoals karekieten en rietzangers op de trek. In beperkte mate wordt er ringwerk verzorgd.

De nauwe streep kleigrond die tussen de dijk en die beek gesneden ligt, heet

de Smalle Gelandepolder. Was het niet zinvol toen m'n vriend Gie Luyts dit summere lapje "Wielewaal" tot ...de Smalle Gelanden doopte?

Groeten dus uit de pit van dit zware kleiland, in de klaarte van een berijmde winterochtend.

*Robert De Lust. Leegstraat 29,
9960 Assenede.*

VERENIGINGSBERICHTEN

Aquarelschilderen in ons vogelmuseum te Turnhout

Na de succesvolle dagactiviteit van november 1995 (onder leiding van Bernadette Melens), nl. een paddestoelenwandeling gecombineerd met aquarelschilderen, wenst "Natuur- en milieu-educatie De Wielewaal" een dergelijke activiteit te herhalen op zondag 17 maart 1996. Deze keer heb-

ben wij als thema watervogels uitgekozen. We zoeken deze dieren in de buurt van het reservaat Het Zwart Water te Turnhout onder leiding van Luc Van Gompel en Joris Bracquené. Samenkomst om 9.15 u. aan het café Het Zwart Water aan de Steenweg op Baarle-Hertog 40, te Turnhout. De wandeling duurt tot 12.30 u. Nadien, aquarelschilderen vanaf 14u o.l.v. Bernadette Melens in het Wielewaalhuis (Vogelmuseum), Graatakker 11, 2300 Turnhout. Einde 17u. Picknick meebrengen.

Uit het verslag van de Raad van Beheer van 20 oktober 1995

- Rogier De Fraine, secretaris van de beheerraad en provinciaal afgevaardigde voor Vlaams Brabant, neemt ontslag om medische redenen. Hij blijft het redactiesecretariaat van Oriolus waarnemen. Jacques Vanheeuverswyn neemt tijdelijk de functie van secretaris waar.
- Deze beheerraad wordt bijna volledig gewijd aan de bespreking van de nieuwe cultuurdecreten. Er wordt verslag uitgebracht van twee voorbereidende vergaderingen met ambtenaren van het ministerie van Cultuur. Door het opheffen van het zogenaamde 5de decreet moet De Wielewaal voor de toekomst een

keuze maken tussen het decreet verenigingen en het decreet instellingen. De raad onderzoekt inhoudelijk en financieel de beide decreten.

- De Wielewaal kiest voor het decreet instellingen. Onze educatieve activiteiten volgens dit decreet starten op 1 april 1996.
- Er komt een Bijzondere Algemene Vergadering op 16 december 1995 waar een afsplitsing van de educatieve activiteiten van De Wielewaal zal voorgesteld worden.
- Op de komende provinciale vergaderingen zal over de oprichting van de nieuwe v.z.w. en over de cultuurdecreten informatie gegeven worden.

Uit het verslag van de Raad van Beheer van 18 november 1995

- Bij volledige uitbetaling van de subsidies van het Vlaams Gewest voor de aankoop van natuurreservaten heeft De Wielewaal recht op 9 miljoen meer dan zij momenteel ontvangt. Er wordt beslist om zoals elk jaar 100 ha natuurgebied te blijven kopen. Het verminderen van de aankopen in oppervlakte, heeft op korte termijn een verlaging van het subsidiebedrag voor gevolg. De reservatenfondsen van de afdelingen ont-

Aquarelschilderen

Inschrijven vóór 13 maart door storten van 450 F per persoon (alle materialen inbegrepen) op rekeningnummer 000-0319785-73 van De Wielewaal, Graatakker 11, 2300 Turnhout, met vermelding van "Watervogels 17/03".

vangen de gebruikelijke 60% van de aankoopprijs.

- Onze actie Krekelsparen wordt enthousiast onthaald op de provinciale vergaderingen.
- De tijdschriften slopten het voorbije jaar weer veel geld op. De kosten worden niet gedekt door de lidgelden.
- De ontwerpstatuten van de nieuwe v.z.w. "Natuur- en Milieu-Educatie De Wielewaal" worden besproken.
- Het advies van de Mina-raad over het MAP wordt besproken.
- Hyla publiceert begin 1996 een boek over de verspreiding van amfibieën en reptielen.

Uit het verslag van de Raad van Beheer van 1 december 1995

- De ontwerpstatuten van de nieuwe v.z.w. worden verder op punt gezet.
- De begroting van de nieuwe v.z.w. wordt opgemaakt.
- Het Zwaluwproject kreeg een goede respons, ook buiten De Wielewaal. Er verschijnt kortelings een nieuwsbrief over het Zwaluwproject. Voor volgend jaar moeten er nog meer Wielewaalafdelingen inventariseren!
- De Natuurstudiedag heeft als titel: "Water voor nu en later. Levend water in Vlaamse beken". Het programma oogt veelbelovend. Er komen tevens provinciale opvolgingsdagen.
- De Wielewaal werd door de provincie Vlaams-Brabant erkend voor het afsluiten van samenwerkingsakkoorden. D.w.z. dat we provinciale subsidies voor de aankoop van natuurreservaten kunnen krijgen.
- De Takkeling (tijdschrift over roofvogels in Nederland) krijgt en ruilabonnement met Oriolus.
- Ook met de Boskrant/Groene Band van de Vlaamse bosbouwvereniging en met het Brabants Landschap worden onze tijdschriften Wielewaal/Oriolus uitgewisseld.

Uit het verslag van de Bijzondere Algemene Vergadering van 16 december 1995

- De ontslagnemende beheerders Rogier De Fraine en Joris Bracquené worden vervangen door Wouter Mertens en Jacques Boone.

- De vergadering hecht zijn goedkeuring aan het afstaan van de educatieve activiteiten aan de nieuwe v.z.w. "Natuur- en Milieu-Educatie De Wielewaal".
- Tijdens een grondige bespreking wordt ingegaan op financiële en inhoudelijke aspecten van de decreten instellingen en verenigingen. Een definitieve keuze wordt bepaald op het ogenblik dat de financiële implicaties van de decreten duidelijk zijn.
- Er wordt van het Zwaluwproject en van de actie Krekelsparen een stand van zaken gegeven en een oproep gelanceerd tot actieve medewerking.
- In 1996 stelt De Wielewaal gratis folders ter beschikking van zijn afdelingen. De afdelingen wordt gevraagd om in één gemeente of deelgemeente deze folders te bussen de eerste helft van 1996. In deze folder "Natuur in jouw buurt" wordt uitgenodigd om deel te nemen aan een natuurwandeling. Tijdens de wandeling wordt informatie gegeven over bestaande natuurwaarden in de gemeente en de mogelijkheden om aan natuurontwikkeling te doen. De folderactie kadert in een sensibiliseringsproject dat we uitvoeren in opdracht van AMINAL. Binnen dit project wordt ook een brochure aangemaakt voor de gemeentelijke Milieuvadviseraden. In die brochure zal nader ingegaan worden op de zin van het natuurbehoud en de mogelijkheden die de gemeente heeft om aan natuurbehoud en -ontwikkeling te doen. Dit zal geïllustreerd worden met praktische voorbeelden.
- Op fiscale attesten moet geen rijksregisternummer meer vermeld worden.

Uit het verslag van de Raad van Beheer van 16 december 1995

- Wouter Mertens wordt aangesteld als secretaris. Jacques Vanheuserwyn wordt ondervoorzitter.
- De nieuwe "afdeling Anzegem" werd opgericht.
- Er wordt gewerkt aan een standpunt van De Wielewaal over het (her)introduceren van dieren en planten.

Nieuwe Wielewaalafdeling

Eind vorig jaar kreeg De Wielewaal er een nieuwe afdeling bij in Anzegem. De vereniging werd opgericht op de fundering van een reeds tien jaar be-

staande plaatselijke werkgroep, Kregel-Anzegem genaamd.

De pioniers van deze vereniging waren aanvankelijk vooral actief in het verweer tegen de "wildgroei" van varkensstallen, het illegaal supprimeren van voetpaden, enz. Daarnaast was er echter ook aandacht voor het opzetten van een educatieve natuurtentoonstelling, het inrichten van een winteravond en natuurlijk het organiseren van wandelingen.

Zowat drie jaar geleden kreeg de werkgroep een nieuw élan met de inbreng van "vers bloed". De vereniging engageerde zich actief voor het GNOP en verstevigde de milieu- en natuurfractie in de gemeentelijke MINA-raad. Als één van de verwezenlijkingen stippen we aan dat Anzegem nu over een heel degelijk Subsidiereglement voor Kleine Landschapselementen beschikt.

Omdat natuur en milieu zich niet (alleen) onder de kerktoeren manifesteert, besloot de stuurgroep tot aansluiting bij een grote koepelorganisatie, en in ons geval leek Wielewaal de evidente keuze.

Nog dit: Anzegem situeert zich op het Schelde-Leie interfluvium, in het drieprovincieënpunt West- en Oost-Vlaanderen en Henegouwen. De gemeente is onderdeel van het dichtbebouwde en geïndustrialiseerde arrondissement Kortrijk, met een natuur die onder zware druk staat. Tegelijk zijn wij echter vlakbij de Vlaamse Ardennen en kenmerkt onze agrarische gemeente zich door een glooiend tot heuvelachtig landschap met enkele waardevolle beekvalleien en restanten van historische loofbossen. De verloedering mag dan bij ons ook lelijke sporen nagelaten hebben, toch zijn we niet "typisch" voor ons arrondissement en beschouwen we onszelf graag als een uitloper van de Vlaamse Ardennen. Daarom ook zijn we regionaal verankerd met twee koepelorganisaties: de Stichting Omer Wattez uit Oudenaarde en de Zuidwestvlaamse Natuur- en Milieu-koepel v.z.w. met zetel in Kortrijk.

Het bestuur van Wielewaal Kregel-Anzegem bestaat voor dit werkingsjaar uit 8 personen, waarvan Erik Cooman (voorzitter), Marcel Lauwers (ondervoorzitter), Jaak Dhaens (penningmeester) en Bart Goetvinck (secretaris) het dagelijks bestuur uitmaken.

Erik Cooman

**Nationale Wielewaalreis naar
Denemarken van vrijdag 16
t.e.m. zaterdag 24 augustus
1996**

Verplaatsingen met luxe-bus. Beperkt aantal kilometers. Verblijf in luxueuze hotels te Kolding en te Frederikshavn. Prijs: 33.000 F per persoon op basis van volpension en tweepersoonskamer. Toeslag voor eenpersoonskamer: 6.000 F. Fooien, toegangen en reisdocumentatie inbegrepen. Annulatie- en reisbijsstandsverzekering niet inbegrepen. **Nog enkele plaatsen vrij.**

Voor meer inlichtingen, zie Wielewaal van september en november 1995 en lees het verslag van de vorige reis in Wielewaal van november 1990.

Inschrijving door overschrijving van 10.000 F op postrekening 000-0319785-73 van De Wielewaal v.z.w., Graatakker 11, 2300 Turnhout.

**Actie krekelsparen voor De
Wielewaal**

Eventjes terugblikken.

In het midden van het novembernummer van de Wielewaal kon je kennis maken met de start van de actie "Krekelsparen voor de Wielewaal". Deze middenkatern bevat alle informatie over het hoe en het waarom van deze actie. Zoek hem desnoods nog even op of vraag een nieuwe folder aan je plaatselijk bestuur.

Via Netwerk Vlaanderen v.z.w. en de ASLK ontvangt de Wielewaal 0,6% interest als commissieloon op jouw spaar-inlage als krekelspaarder, zonder dat het jou één frank hoeft te kosten. Je kiest zelf een plaatselijk reservatenfonds en je kan als nieuwe krekelspaarder voor de Wielewaal zelfs gratis lid worden indien je dit wenst. Ofwel kun je met de antwoordbon misschien iemand anders gratis laten kennismaken met de Wielewaal door hem aan te spreken om krekelspaarder te worden voor de Wielewaal. deze kleine inspanning loont beslist de moeite! Graag wil ik nog eventjes aanstippen dat de Wielewaal enkel een globaal overzicht ontvangt van Netwerk v.z.w. en geen enkele informatie over de stand van een individuele spaarrekening.

Stand van zaken.

Begin februari is het aantal krekelspaarders voor de Wielewaal opgelopen tot 200. Voorwaar een goede

start. Zo zijn reeds een tiental afdelingen krekelspaarder geworden. Ook de JNM laat zich niet onbetuigd. Er zijn echter nog heel wat antwoordbonnen onderweg en de actie '96 loopt nog tot 1 juli. Deze krekelspaaractie wordt dus een succes. Met jou erbij wordt het nog beter.

Praktisch nu.

In tegenstelling met vroegere afspraken, hoef je niet meer naar je ASLK-kantoor te stappen. Vanaf nu volstaat het de antwoordbon van de folder in te vullen en deze te bezorgen aan een plaatselijk bestuurslid of op te sturen naar de Wielewaal, Graatakker 11, 2300 Turnhout. Vermeld wel het rekeningnummer van je spaarrekening, je keuze van jouw reservatenfonds en vergeet niet te ondertekenen. Via de Wielewaal wordt alles rechtstreeks aan Netwerk v.z.w. bezorgd. Zo verloopt alles veel vlotter en kost het je nog minder moeite. Lever dus deze kleine inspanning. Het kost je niets, je kan gratis lid worden en je steunt blijvend het reservatenfonds van jouw streek.

Voor meer informatie kun je steeds terecht op het Wielewaalsecretariaat (014/41 22 52) of bij ondergetekende.

Philippe Debaene, tel. 056/77 88 88.

Voordracht

Dirk Raes, boswachter bij de afdeling Bos en Groen, houdt regelmatig dia-voordrachten en wenst dit, onder gunstige voorwaarden, bij onze afdelingen te doen. Enerzijds komt hij spreken over de studie die hij sinds een vijftal jaar voert in het Zoniënbos en aan dewelke hij ook actief meewerkt: "Dagvlinders en Bosbeheer in het Zoniënbos". Anderzijds vertoont hij, naar aanleiding van zijn tocht door Centraal-Azië, de exotische reeks "Natuur en cultuur langsheen de Grote Zijderoute".

Wie belangstelling heeft en een boeiende avond wenst te organiseren, neemt contact op met Dirk Raes, Waterloosteenweg 1 te B-1640 Sint-Genesius-Rode, tel. 02/358 32 93.

**TIERRA V.Z.W.
NATUURREIZEN**

! TIERRA !

vzw

COSTA RICA

23 november tot 15 december:
rondreis met trekking
richtprijs: 90.000 F
(Ignace Ledegen)

EXTREMADURA

9 tot 19 mei:
rondrit met wandelingen
prijs: 43.450 F (vliegtuig) of
35.850 F (minibus)
(Ignace Ledegen)

SPAANSE PYRENEËN

- 4 tot 14 juli:
busreis met daguitstappen
prijs: 24.000 F
(Hendrik D'Hertefeldt)
- 13 tot 22 Juni: kampeervakantie
prijs: 17.450 F (René Matthijs)

WADDENZEE

25 tot 30 augustus: zeiltocht
prijs: 14.450 F (René Matthijs)

CEVENNEN

30 juni tot 6 juli: wandelvakantie
prijs: 17.850 F (Tom Embo)

GRAN PARADISO

14 tot 20 juli: wandelvakantie
prijs: 17.850 F (Ignace Ledegen)

WEEKENDS

Voeren, Kleine Nete, Vogezen,
Vlaamse Ardennen, Argonne, Flevo-
land, Tikkebroeken, Zenne, Zuun en
Zoniën...

Voor 1996 sloten we een samenwer-
kingsovereenkomst met De Wiele-
waal vzw. Met de opbrengst onder-
steunen we het Enamebos.

Programma verkrijgbaar bij:

Tierra v.z.w.,
Heidebergstraat 227,
3010 Leuven,
Tel. 016/25 56 16

I.s.m. Clemens' Reiswinkel, Hasselt,
Lic. A 1699

Goed om te weten

Gezocht: Helpende handen voor de natuur! Stichting Leefmilieu/Kredietbank steunt jongerenprojecten

De Stichting Leefmilieu vzw/Kredietbank kan jongeren die in hun vrije tijd onze bedreigde natuur een handje willen toesteken, een stuk op weg helpen. In 1996 organiseert ze immers - reeds voor de 25e maal! - jaar 'Jeugdactie Natuurbeheer en Landschapszorg'. Bedoeling ervan is jongeren, in groepsverband, te stimuleren tot en financieel te helpen bij concreet werk in onze Vlaamse natuurgebieden en landschappen.

De jongerenprojecten moeten gericht zijn op het behoud en het herstel van de eigen aard van het Vlaamse landschap en/of op het beheer en het veilig bewaren van natuurgebieden en waardevolle landschapselementen met hun rijke verscheidenheid aan planten en dieren (biodiversiteit) voor de huidige en volgende generaties.

Voor de Jeugdactie 1996 stelt de Stichting een totaal bedrag van 1,2 miljoen F ter beschikking, dat over een 60 tot 80 jongerenprojecten zal worden verdeeld, na selectie uit de inzendingen door een onafhankelijke jury.

Schoolklassen, jeugdbewegingen, jeugdclubs, jeugdraden, jeugdleden van natuur- en milieuverenigingen, groencomité's en socio-culturele organisaties... of andere jongeren in groepsverband - in de leeftijdsklasse van 15 tot 25 jaar - worden vriendelijk uitgenodigd uiterlijk tegen 1 maart 1996, een steunaanvraagdossier bij de Stichting in te dienen.

Het reglement van de Jeugdactie 1996 en het officieel deelnameformulier kunnen aangevraagd worden bij de Stichting Leefmilieu vzw/Kredietbank, Kipdorp 11, 2000 Antwerpen. Tel. 03/231 64 48, Fax 03/232 63 98.

Ook in elk Kredietbank-kantoor kan men terecht voor het reglement.

Dierenliefde, klik, klik, slik.

Oude foto's en prentbriefkaarten uit de collectie van Jan Desmet.

Dierenliefde: is dat houden van dieren of houden van wat men met dieren kan

doen? En hoeveel eigenliefde steekt er in dierenliefde? Met deze en andere vragen in het achterhoofd begon Jan Desmet, auteur van boeken als 'De natuur als assepoester', 'Dierenlevens', 'Klein Belgisch Bestiarium', 'Moeder Natuur naakt!' en 'Dieren in sport en spel', ruim tien jaar geleden met het verzamelen van oude foto's en prentbriefkaarten over de uitingen, afwijkingen, uitlopers en buitensporigheden van die zogenaamde liefde voor kat, hond, paard, konijn, duif, ezel, rund, geit, kip...

De collectie is intussen uitgegroeid tot een rijk archief met beeldmateriaal over de relatie tussen mensen en dieren. De oudste opnames gaan terug tot omstreeks 1880. De verzameling van Jan Desmet omvat zowel vooroorlogse portretten van aristocraten te paard als de doordeweekse familiekiekjes van mannen en vrouwen met hun hond of kat. Even rijkelijk zijn de commerciële ansichten van dieren en mensen, de oude persfoto's en de 'beestige' vakantierentkaarten uit den vreemde. Op basis van de collectie stelde Jan Desmet een gevarieerde tentoonstelling samen die in de Paasperiode van 1996 voor het eerst aan het publiek zal worden getoond. De expositie omvat hoofdzakelijk lijsten en kaders waarin diverse thema's zijn uitgewerkt, vaak in composities die een beetje aan de pêle-mêle doen denken.

Wanneer?

De tentoonstelling 'Dierenliefde klik klik slik' loopt van zaterdag 29 maart tot en met zondag 21 april 1996, dagelijks en doorlopend van 10.00 tot 18.00 uur.

Waar?

Galerij Kredietbank, Steenstraat 40, 8000 Brugge. Vlak bij de Markt. Toegang gratis. Voor meer info of het aanvragen van een rondleiding contacteert u Jan Desmet (tel. 050/31 72 00).

Vlinderdag 9 maart 1996

Naar jaarlijkse gewoonte organiseert de Vlaamse Vlinderwerkgroep vzw weer een studiedag over vlinders. Dit jaar gaat deze dag door op 9 maart in

de Provinciale Industriële Hogeschool in Kortrijk. Deze Vlinderdag staat in het teken van "Dagvlinders in het openbaar groen" (het volledige voormiddagprogramma is hieraan gewijd), maar 's namiddags komen ook andere thema's aan bod als "Brandnetelvlinders", de Rode lijst dagvlinders en Trekvlinderonderzoek. De deelnameprijs bedraagt 100 F te storten op rekeningnummer 001-2780891-74 van de Vlinderwerkgroep, Sparrenweg 21, 3980 Tessenderlo. Inschrijven kan door een briefje te sturen naar Dirk Maes, Adolphe Buylaan 58, 1050 Brussel, tel. 02/649 00 05, waar je ook terecht kan voor meer informatie.

Programma

- 9.15 u.: Inleiding door de dagvoorzitter (Hans Van Dyck, Vlaamse Vlinderwerkgroep vzw)
- 9.30 u.: Dagvlinders in het openbaar groen (Inge van Halder, Nederlandse Vlinderstichting)
- 10.00 u.: Gebruik van dagvlinders bij lokale projecten (Thomas Defoort, KBIN)
- 10.30 u.: Koffiepaauze
- 11.00 u.: Project "Dagvlinders in de provincie West-Vlaanderen" (Johan Broidioi, Vlinderwerkgroep vzw)
- 11.30 u.: Vlindervriendelijk beheer in stadsparken (Luc Van Asche, Vlaamse Vlinderwerkgroep vzw)
- 12.00 u.: Middagpauze
- 14.00 u.: Brandnetelvlinders (Jack Windig, Universitaire Instelling Antwerpen)
- 14.30 u.: De Rode lijst van de Vlaamse dagvlinders (Dirk Maes, Inst. voor Natuurbehoud)
- 15.00 u.: Koffiepaauze
- 15.30 u.: Trekvlinderonderzoek in België (Bart Van Holder, Belg. Trekvlinderonderzoek)
- 16.00 u.: Regionale atlas Aalter (onder voorbehoud)
- 16.30 u.: Uitleiding door de dagvoorzitter

BOEKBESPREKINGEN

Jan-Paul Verkaik (red.), Jac. P. Thijssse. Een leven in dienst van de natuur. Walburg Pers, Zutphen, 1995, 127 pp., ill., ISBN 90-6011-950-9, fl. 39,50.

Heel natuurbehoud-minnend Nederland zal het geweten hebben: vijftig jaar na zijn overlijden, werd in 1995 in tal van gelegenheidspublikaties en tijdens studiedagen herinnerd aan de grote rol die Jacobus Pieter Thijssse heeft gespeeld als promotor van natuurbeleving en natuurbehoud in Nederland. Zo heeft ook een groepje jonge historici, onder leiding van J.-P. Verkaik, een half jaar lang archieven en bestaande publikaties doorsnuffeld. Ze hadden niet een biografie van wieg tot graf op het oog, maar een nadere kennismaking met Thijssse aan de hand van een aantal belangrijke aspecten uit zijn leven en werken. Het resultaat is geen gortdroge, wetenschappelijke studie, maar een boek met aandacht voor anekdotiek, hier en daar een kritische noot en opgefleurd met talrijke foto's.

Na de korte inleiding over de voorgeschiedenis van het natuurbehoud in Nederland, kan je in het tweede hoofdstuk, "Thijssse beschreven", al vlug vermoeden dat het boek de nostalgische toer zal opgaan. Uittreksels uit een serie gedenkschriften over Thijssse - en dat zijn er in de loop van de jaren nogal wat geweest! - passeren de revue, maar het eindigt allemaal met enkele meer afstandelijke bedenkingen uit het werk van historici, die immers sinds kort het natuurbehoud als studieterrain hebben ontdekt. Daarna volgen vijf thematische hoofdstukken die samen een gevarieerd overzicht bieden van de rol van Thijssse als popularisator van biologie en "natuursport", promotor van de vogelbescherming, strijder voor het natuurbehoud en voor de oprichting van reservaten, aanzwengelaar van belangstelling voor de natuur (in dit hoofdstuk met de klemtoon op het jonge volkje en het lager onderwijs) en de man die een leven lang druk contacten heeft onderhouden met zowat alle belangrijke figuren in het groeiende wereldje van natuurstudie en natuurbehoud. Door het ontbreken

van een index en de indeling in "thematische blokken" is het soms moeilijk om passages die je hebt gelezen terug te vinden, maar vlot leest het wel.

In 1883 werd de 18-jarige Thijssse benoemd als onderwijzer aan een Amsterdamse lagere school. Hij werd later leraar in de "Kennis der Natuur" aan een kweekschool voor leerkrachten van het lager onderwijs en beëindigde zijn onderwijsloopbaan als lyceumleraar. Tussendoor ontpopte hij zich als een man die, als geen ander, in zijn tijd bijdragen leverde aan de popularisering en bescherming van de Nederlandse natuur. Talrijke publikaties van Thijssse werden tot lang na zijn dood herdrukt en hebben tot vandaag een aantrekkelijkheid en frisheid behouden, die blijvend uitnodigt tot kennismaken, raadplegen of herlezen. Tot de klassiekers behoren *Het Vogeljaar*, *de Geïllustreerde flora van Nederland* (de populaire "dwarssligger" Heimans-Heinsius-Thijssse, waarvan recent een sterk omgewerkte versie is verschenen), een reeks samen met Eli Heimans geschreven boekjes over uiteenlopende biotopen en levensgemeenschappen (waaronder *Door het rietland*, *In sloot en plas* en *Van vlinders, bloemen en vogels*) en de plaatjesalbums van de levensmiddelenfirma Verkade & C°. Van die laatste werden in totaal meer dan twee miljoen exemplaren verspreid!

In 1896 stond Thijssse samen met Heimans en Jaspers aan de wieg van het tijdschrift *De Levende Natuur*. Hij beschikte over een grote werkkraft en schreef zijn boeken en tijdschrift- en kranteartikelen in hoog tempo bij elkaar, zonder veel correcties of doorhalingen. "Dat lukt me nu niet meer", erkende de 70-jarige in 1935. Maar dit heeft hem niet belet om tot kort voor zijn dood, tijdens de hongerwinter 1944-'45, actief te blijven. Zo schreef hij in oktober 1944 aan de eerder neerslachtige Van Tienhoven een brief over wat Natuurmonumenten na de oorlog te wachten stond. Met het herstel van de geleden schade zou het volgens Thijssse wel meevallen, "en ik voel nog wel de kracht en de aandrift om zo spoedig mogelijk de verbroken draad weer aan te knopen".

Tussen alle school- en schrijfbezigheden door, vond Thijssse nog de tijd om zich in te zetten in talrijke verenigingen voor natuurstudie en natuurbehoud, waarvan hij vaak mede-oprichter was. We vermelden slechts de Nederlandse Natuurhistorische Vereniging (1901), de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten (1905) en de Contactcommissie inzake Natuurbescherming (1932). "Het succes van Thijssse kwam echter niet uit de lucht vallen", merkt Verkaik op. "Er waren in Nederland een aantal ontwikkelingen gaande die ertoe hebben bijgedragen." Maar niemand heeft beter dan Thijssse op die trends ingespeeld, én ze bovendien zelf mee vorm gegeven. Hij was alomtegenwoordig en bezette een centrale plaats in de Nederlandse natuurbeschermingswereld. Intern wist hij als compromisfiguur twisten te voorkomen of te beheersen; naar buiten toe slaagde hij erin het gedachtengoed over natuurbescherming ingang te doen vinden bij een breed publiek.

Het was niet de bedoeling van de auteurs om diep te graven naar het "waarom" van het Nederlandse succesverhaal (en in het bijzonder de rol die Thijssse daarin heeft gespeeld), maar het boek maakt in elk geval één zaak duidelijk: zonder de persoonlijkheid van Thijssse zou het verhaal er wellicht helemaal anders hebben uitgezien. De idealist, die op zijn *ex libris* met zingende spreuken het devies "onbekommerd" liet afdrukken, was een man die zich niet zo maar uit zijn lood liet slaan. De kracht van dit idealisme blijkt misschien nog het best uit de historie van de aankoop van het Naardermeer als eerste reservaat van de pas opgerichte Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten. Maar heel weinigen geloofden in de haalbaarheid om het gebied aan te kopen, en zelfs zijn goede vriend Dr. Kerbert liet, in een brief aan Thijssse, daarover weinig twijfel bestaan: "Ik acht Uw idealisme zeer hoog en heb daarvoor grote achting, - doch, wezenlijk, waar de vriend, - de werkelijkheid is anders!" Vandaag is de werkelijkheid dat Natuurmonumenten 800.000 leden heeft en 70.000 hectaren natuurgebied in beheer.

Meer dan één Vlaamse lezer van het boek zal zich ooit wel hebben afgevraagd waarom de geschiedenis van het natuurbehoud in Vlaanderen en Nederland zo verschillend is geweest. Iedereen kan in het boek toestanden of gebeurtenissen aanstippen die een rol hebben gespeeld. En een ervan is natuurlijk het niet aflatende enthousiasme van Thijsse zelf, een man met een grote liefde voor de natuur, maar zonder opdringerig gemoraliseer of oubollige romantiek.

Niettegenstaande de talloze nostalgische "herinneringen aan Jac. P. Thijsse" die in de voorbije tientallen jaren bij mekaar werden geschreven, had Thijsse, zoals een van de auteurs terecht aanstipt, beslist geen vroeger-was-het-beter houding. Bijzonder illustratief is op dit punt een passage uit een brief aan een oud-leerlinge, waarin hij zegt dat hij een boek op stapel heeft staan over de Zuiderzeewerken: "We spreken niet over wat we verloren, maar wat we behielden en als nieuw verwierven. Niet zonder aan-doening zagen wij aan den vooravond van de afsluiting het laatste kwalletje nog naar binnen gaan." Het lag niet in de aard van Thijsse om wrokkig te zijn, maar een beetje jammer vond hij het blijkbaar wel.

In het boek is nauwelijks iets te vinden over toestanden en gebeurtenissen in Vlaanderen, maar toch zal het ook een aantal Wielewalers kunnen boeien. Op een in Antwerpen wonende oud-leerlinge van Thijsse na, wordt in dit boek slechts eenmaal een figuur uit "het Zuiden" vermeld: de Gentse bioloog Julius MacLeod, van wie men naar verluidt, als bestuurder van de in 1901 gestichte Nederlandse Natuurhistorische Vereniging, "weinig activiteit mocht verwachten"... Omgekeerd besteedden (en besteden?) onze noorderburen - vaak terecht, maar beslist niet altijd op objectieve gronden! - nauwelijks aandacht aan wat in Vlaanderen gebeurde. Dit zwijgen over de burens contrasteert met wat je meestal aantreft in Vlaamse publikaties. De namen van Nederlandse figuren als Jac. P. Thijsse en Eli Heimans duiken geregeld op wanneer Vlamingen op zoek gaan naar de wortels van natuurbeleving en natuurbehoud in hun eigen tuin. Thijsse en Heimans genoten hier, niet het minst door de boeken die ze samen hebben geschreven, een grote faam bij natuurliefhebbers en bij pedagogen die streefden naar een vernieuwde, meer aanschouwelijke aan-

pak in het lager onderwijs. Het beklemtonen van dit cultureel eenrichtingsverkeer tussen Noord en Zuid, dat met name in de literatuur over de ontwikkeling van het natuurbehoud bijzonder hardnekkig en ongenvanceerd voortleeft, verdient het om eens aan een grondige historische analyse te worden onderworpen: hadden wij het Noorden écht zo weinig te bieden, of slaagden we er gewoon niet in onze waar over de grens "verkochte" te krijgen?

Uitgegeven op groot formaat (22 x 28 cm) en rijk geïllustreerd (o.a. kleurenreproducties van covers van *Door het rietland*, *In sloot en plas* en het Verkadé-album *Texel*), is *Jac. P. Thijsse, een leven in dienst van de natuur* een aantrekkelijk boek geworden. Toch hopen wij dat binnen afzienbare tijd iemand zich aan het werk zal zetten om de "definitieve" Thijsse-biografie samen te stellen waarop we nu al jarenlang wachten. Wie durft?

Ivan Hoste, Museumstraat 93, 9881 Aalter-Bellem

De Lust R. e.a. (Red.). Het Meetjesland natuurlijk. Eeklo, De Ecclonaar, 1995. 152 blz., 1490 F.

Eind 1995 verscheen, op initiatief van Natuur en Landschap Meetjesland, een prachtig boek over deze streek in het noordwesten van de provincie Oost-Vlaanderen.

Zeventien auteurs verzorgden een aantal beschrijvingen (historiek, biotopen, fauna en flora, beheer,...) van natuurgebieden en landschapselementen in die streek, zoals de Poekebeekvallei, Kraenepoel en Bellemse bossen, het kanaal Gent-Brugge, Drongengoed, het Leen, het Krekegebied enz. Zo maak je onder meer ook kennis met, weliswaar kleine, heiderestantjes die je in dit deel van Vlaanderen niet meer zou verwachten.

Een afzonderlijk hoofdstuk wordt gewijd aan de natuurreservaten in het Meetjesland en als slot komt de natuur in de eigen tuin aan bod. Bij elk hoofdstuk wordt één (soms twee) typisch element van fauna of flora in dat landschap wat uitgebreider besproken, zo o.a. Vos, Fuut, Levendbarende hagedis, Icarusblauwtje en Dotterbloem.

Het boek is overvloedig geïllustreerd met prachtige kleurfoto's en met tekeningen, lino's en oude landschapsfo-

to's, die ook weer grotendeels geleverd werden door dezelfde auteurs, waaronder verschillende Wielewalers.

Wie deze mooie streek nog niet kent, krijgt hiertoe, via dit boek, een enige gelegenheid aangeboden.

Gie Luyts

GEZOCHT

Wielewaler, 55 jaar, zoekt reisgenoot voor Kampeertocht per auto naar Spaanse Pyreneeën en Extremadura. Kostendelend, vertrek 2 juli, terug 6 augustus '96. Thema's, vogels natuur en cultuur. Contacteer 050/38 58 96.

GEVRAAGD

ICBP: Important Bird areas in Europa. Prijs overeen te komen.

Antoon Blondeel: 09/369 33 42

TE KOOP

Optolyth TBS 80 + 30 WW Lens + beschermetui + sliksatief 505 QF + fotoadapter + statief auto-raam. In uitstekende staat. 40.000 F. Bellen tussen 18 en 20 uur 's avonds: 09/342 81 15.

TE KOOP

Wegens dubbel gebruik. Topverrekijker in perfecte staat. Zeiss 8 x 56 Dialyt T*, inclusief hardleren draagtas. Nieuwprijs: 56.000 F, vraagprijs: 30.000 F (draagtas inbegrepen).

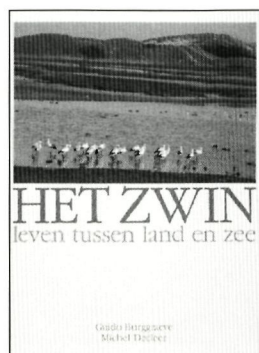
Piet Opstaele, Aaigemstraat 47, 9000 Gent, tel. 09/245 05 56 (na 19 u.)

TE KOOP

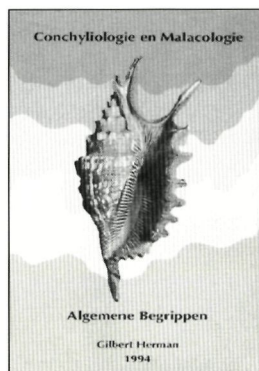
Oculair voor Kowa TSN telescoop 20x, 60x, als nieuw, weg wegens dubbel gebruik. Marc, tel. 052/37 10 86.

BOEKHANDEL

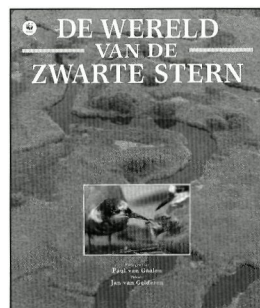
Nieuwe uitgaven

995,- F

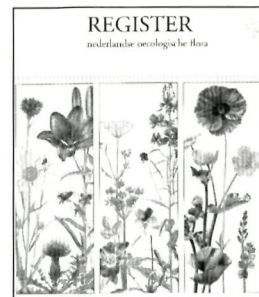
1.050,- F

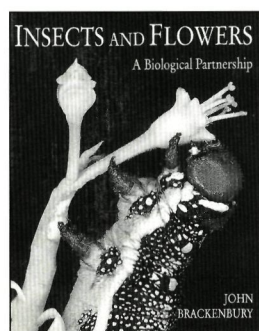
1.395,- F

1.190,- F

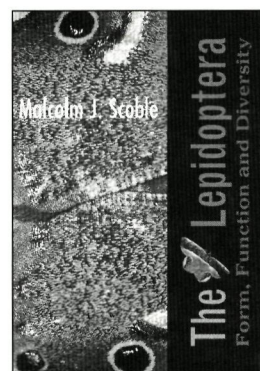
690,- F

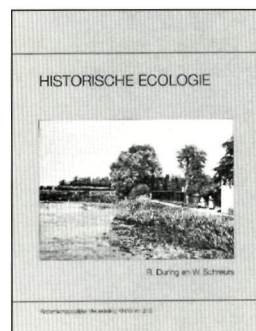
1.650,- F

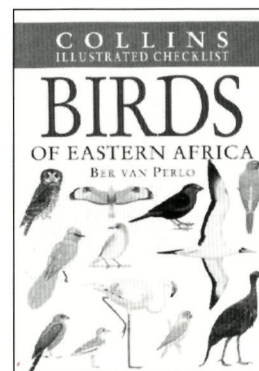
850,- F

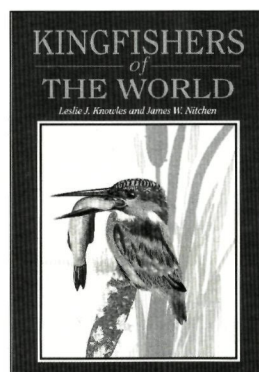
1.395,- F

495,- F

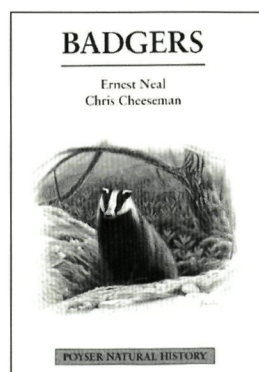

750,- F

1.395,- F

- Peeters H., Vromen H.; Vogels en de wet; KNNV; 1995. 120 blz., 500 F
- During R., Schreurs W., Historische Ecologie. KNNV-WM215, 1995. 95 blz., 495 F
- Weeda; Register Nederlandse Oecologische Flora; KNNV; 1995. 40 blz.; 690 F
- Vergeer J.-W.; Vogels van de Rode Lijst; KNNV; 1995. 144 blz.; 500 F
- CD NVBV nr. 5 - Vogels van de grensstreek; 795 F
- Beyleveld K., Natuurgids Nederlandse Antillen & Aruba; NVBV; 1995. 112 blz.; 895 F
- Van Perlo B.; Birds of Eastern Africa; Collins; 1995. 301 blz., 750 F
- Holloway S.; The Historical Atlas of Breeding Birds in Britain & Ireland (1875-1900); Poyser; 1996. 476 blz., 1.350 F
- Hammond N.; De Vlucht van de Kraanvogels; Artists for Nature; 1995. 192 blz. 1.850 F
- Scoble M.J.; The Lepidoptera: Form, Function and Diversity; Oxford; 1992. 404 blz.; 1.395 F
- Blok H. & Ter Stege H.; De Nederlandse vogelnamen en hun betekenis; 1995. 308 blz.; 850 F
- Strahan R. & The Australian Museum; A Photographic Guide to Mammals of Australia; Little Hampton; 1995. 134 blz.; 495 F
- Courtecuisse R. & Duhem B.; Field Guide to Mushrooms & Toadstools of Britain & Europe; Collins; 1995. 480 blz. 795 F
- Kemp A.; The Hornbills - Bird Families of The World; O.U.P.; 1995. 302 blz., 1.995 F
- Shirihi; The Birds of Israel; Academic Press; 1996. 692 blz.; 3.995 F
- Byers C., Olsson U. & Curson J.; Buntings and Sparrows. A Guide tot eh Buntings and Norht American Sparrows; Pica Press; 1995; 1987. 334 blz.; 1.595 F
- Schumann W.; Stenen en Mineralen; Thieme; 381 blz.; 1.160 F
- Burggraave G., Decler M., 1995; Het Swin - Leven tussen land en zee; Van de Wiele; 112 blz.; 995,-
- Torp E.; Danmarks Svirrefluer (Dlptera: Syrphidae) - Danmarks Dyreliv - Bind 6; Apollo Books; 1994. 490 blz., 2.195 F
- Vleermuisdetector! - 7.495 F
- Van Gelderen en Van Gaalen; De Wereld van de Zwarte Stern; Van Reemst; 1995. 160 blz.; 1.395 F

1.095,- F

TWEEDE VLAAMSE NATUURSTUDIEDAG OP ZATERDAG 23 MAART 1996 AAN DE VRIJE UNIVERSITEIT BRUSSEL

'De Wielewaal, Natuurvereniging vzw' organiseert, in samenwerking met de Vrije Universiteit Brussel, op 23 maart 1996 in de Aula van de VUB te Etterbeek (goed bereikbaar via het station van Etterbeek) zijn tweede natuurstudiedag. Dit jaar werkten wij een programma uit met als titel: 'Water voor nu en later, levend water in onze Vlaamse beken'.

FOTO: M. VERMEYLEN

HET PROGRAMMA:

- 09u00: ontvangst met koffie
- 09u15: Luc Meul - welkomstwoord
- 09u20: Decaan van de faculteit Wetenschappen
- 09u25: Dagvoorzitter
- 09u30: *Schets van de ecologische toestand van onze Vlaamse beken.* Carine Wils
- 10u00: *Leer je beek kennen: enkele belangrijke basisparameters m.b.t. typologie en zuiverheidsgraad van stromend water.* Ugo Sansen.
- 10u30: Koffiepauze/Mogelijkheid tot het bekijken van een film rond de Belgische biotische index
- 11u00: *Macro-invertebraten en waterkwaliteit.* Prof. Dr. Niels Depauw
- 11u30: *De visfauna, een reflectie van de natuurwaarde van onze beken.* Rudy Yseboodt.
- 12u00: *Wielewaalproject 'Zie een zwaluw'.* Marc Florus.
- 12u15: Uitreiking prijs Franckx
- 12u20: Lunch
- 13u15: Film: Florent Van Opstal *'Natuurbehoud de moeite waard'.*
- 14u15: *Verspreiding van planten via water.* Karel De Waele
- 14u45: *Indicatorwaarde van zoetwaterwantsen en zoetwaterslakken. Gelijkenissen en verschillen.* Bart Vercoutere
- 15u15: Koffiepauze
- 15u45: *De IJsvogel langs onze Vlaamse beken.* Anny Anselin en Koen Devos
- 16u15: Samenvattend slotwoord en aankondiging van de vijf provinciale praktijkdagen: Joris Bracquené.

Inschrijving voor de studiedag kan door storting van 150 F op rek. nr. 000-0319785-73 van De Wielewaal, Turnhout, met vermelding 'studiedag'. Mensen die een broodjesmaaltijd wensen, kunnen dit door storting van 250 F. Studiedag + broodjesmaaltijd kosten dus 400 F (met vermelding 'studiedag + broodjesmaaltijd'). Inschrijven vóór 16/3/96 a.u.b.

Een nieuwigheid die wij aan de geïnteresseerden aanbieden is de uitdieping van de studiedag tijdens vijf provinciale praktijkdagen (georganiseerd door Natuur- en milieu-educatie De Wielewaal). Het gaat telkens om een dagvullend programma waarin onder meer volgende thema's aan bod komen: bezichtigen van en uitleg bij het beekherstelproject op de locatie, elektrisch afvissen van een beektraject, microscopisch onderzoek van stalen op aanwezigheid van macro-invertebraten, landinrichting en beken.

DATA:

Provincie West-Vlaanderen: zaterdag 20 april: Avelgem
Provincie Vlaams-Brabant en Brussel: zondag 5 mei: Watermaal-Bosvoorde
Provincie Antwerpen: zaterdag 18 mei: Kasterlee
Provincie Oost-Vlaanderen: zaterdag 8 juni: Ename
Provincie Limburg: zaterdag 22 juni: Elsloo (Nederland).

Inschrijven voor de provinciale praktijkdagen kan door storting van 250 F op rek. nr. 000-0319785-73 van De Wielewaal, Turnhout, met vermelding van "praktijkdag provincie x."

Voor meer inlichtingen rond al deze activiteiten kan U steeds terecht bij de Wielewaal, Graatakker 11, 2300 Turnhout, tel. 014/41 22 52. U vraagt naar Joris Bracquené.